VERHAAL

VAN DE VERRASSING

VAN

BERGENOPZOOM,

op den 8en en 9en Maart 1814;

MET

EEN KORT BERIGT VAN DESZELFS INSLUITING, EN DE GEBEURTENISSEN, WELKE TOT DEZELVE AANLEIDING GEGEVEN HEBBEN;

BENEVENS

EENE HISTORISCHE EN KRIJGSKUNDIGE PLAATSBESCHRIJVING DEZER VESTING.

Door LE GRAND.

Kolonel van het Koninklijk korps der genie, Directeur der fortificatiën, Kommandant van het Legioen van eer, Ridder van de Koninklijke en militaire orde van St. Louis en St. Henri de Saxe, enz.

uit het Fransch vertaald.

(met eene nieuwe kaart van de vestingwerken der stad).

TE BREDA,
BIJ W. VAN BERGEN EN COMP.,
1817.

VERHAAL

VAN DE VERRASSING VAN

BERGEN OP ZOOM

op den 8en en 9en Maart 1814;

EEN KORT BERIGT VAN DESZELFS INSLUITING
EN DE GEBEURTENISSEN, WELKE TOT DEZELVE
AANLEIDING GEGEVEN HEBBEN

BENEVENS
EENE HISTORISCHE EN KRIJGSKUNDIGE
PLAATSBESCHRIJVING
DEZER VESTING

DOOR **LE GRAND**
Kolonel van het Koninklijk korps der genie, Directeur der fortificatiën, Commandant van het Legioen van eer, Ridder van de Koninklijke en militaire orde van St Louis en St Henri de Saxe, enz..

uit het Fransch vertaald.
(MET EENE NIEUWE KAART VAN DE VESTINGWERKEN DER STAD)

TE BREDA,
BIJ W. van BERGEN EN Comp
1817

van Bergen op Zoom

De bij dit boek gevoegde kaart kan helaas niet in die omvang worden opgenomen als voor een goede bestudering wenselijk is. Een meer gedetailleerde grootte is onder meer te vinden op de website van de Geschiedkundige Kring van Bergen op Zoom en omstreken.

Behalve de gebruikelijke voet/eindnoten staan in het verhaal ook met een letter aangeduide verwijzingen naar de achterin het boek geplaatste Aantekeningen. Veelal betreft het hier te omvangrijke teksten om als noot in te voegen. Deze verwijzingen staan tussen twee teksthaken ( ); conform het oorspronkelijke Franstalige boek zijn zij in deze vorm gehouden.

De lezer die vooral de gebeurtenissen tijdens de strijd tussen Engelsen en Fransen wil kennen, kan zonder bezwaar de historische plaatsbeschrijving overslaan. De kaart van de vesting blijft daarbij nodig, omdat in de tekst vaak de op deze kaart aangebrachte plaatsaanduidingen worden gebruikt.

Voor de terminologie van verdedigingswerken is veelal in een voetnoot een nadere verklaring gegeven; voor een uitgebreide lijst van termen zie wikipedia

Merkwaardig is dat in Bergen op Zoom een straat naar de schrijver van dit werk is vernoemd, waar deze toch deel uitmaakte van een bezettingsmacht van een vreemde mogendheid. De Legrandstraat is gelegen tussen Noordsingel en Bolwerk, direct westelijk van het ravelijn Op den Zoom.

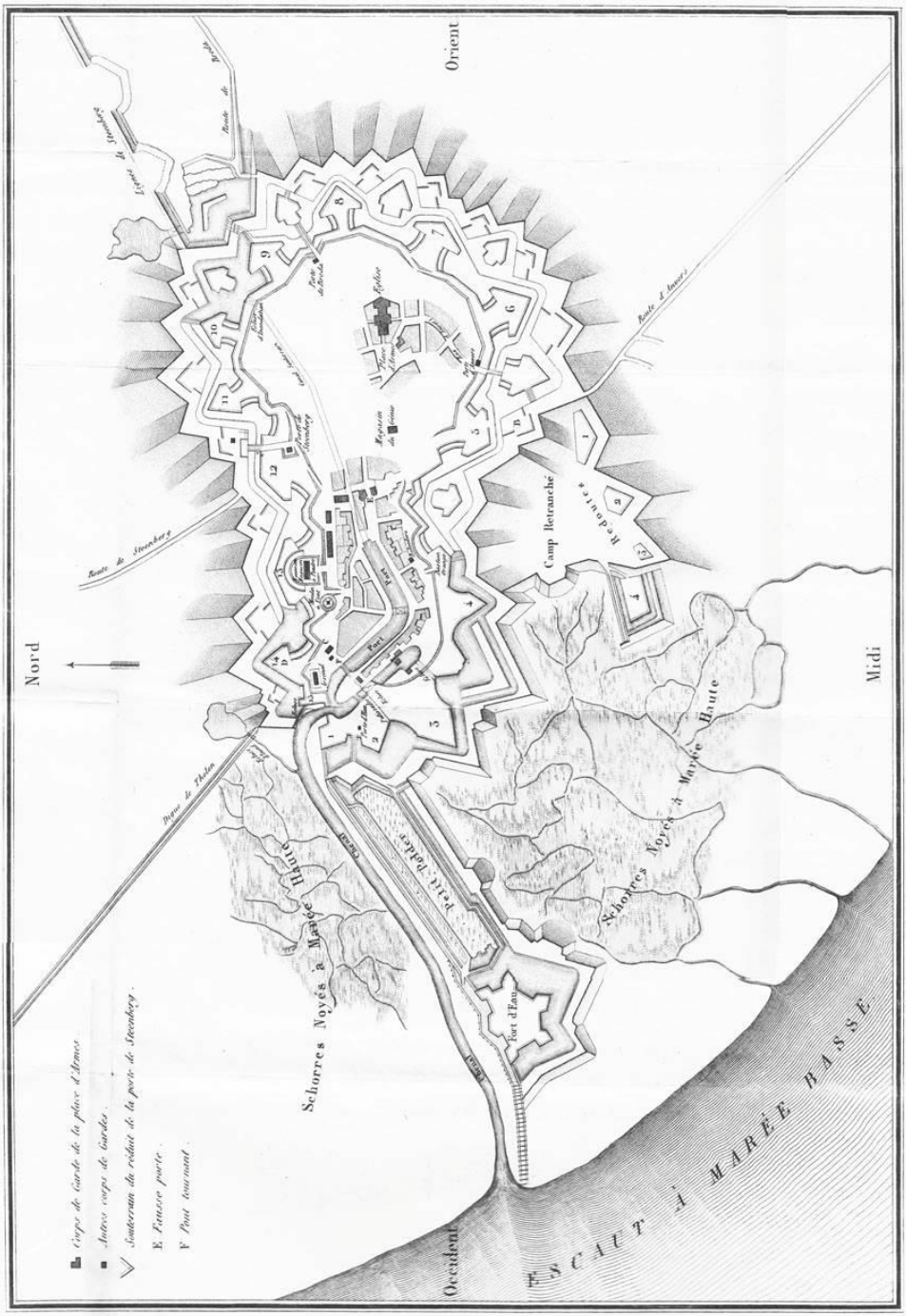
CROQUIS DE LA PLACE DE BERG-OP-ZOOM.
Nord
Orient
Midi
Occident
Route de Steenberg
Route de Tholen
Route de Anvers
Route de Putte
Lévée de Stoofgat
Camp Retranché
Redoutes
Schorres Noyés à Marée Haute
Schorres Noyés à Marée Haute
Port Haute
Port Toolder
Fort d'Eau
Fort
Forteresse
Ecluse
Fort Lamoen
Fort Frederik
Fort Frederik Hendrik
Fort Hendrik
Fort Ste Anne
Fort Ste Anne
Fort Ste Anne

Inhoud

Voorrede 6

Plaatsbeschrijving 13

Historische plaatsbeschrijving 13

Krijgskundige plaatsbeschrijving 24

Verhaal van de verrassing 42

Aanteekeningen 97

Kaart: Croquis de la ville de Berg-op-Zoom

VOORREDE

Eene krijgsbezetting, zamengesteld uit nieuwelings geligte troepen, is belast met de verdediging eener vreemde vesting van eene uitgestrektheid, te groot voor het aantal manschappen, welke haar bezetten. Deze wordt overrompeld, in den nacht, door de troepen eener natie, beroemd door hare dapperheid.
De belegeraars, geleid door de inwoners dezer vesting maken zich met geweld meester van twee derde gedeelte der wallen, en van de helft der huizen en straten.
De belegerden, van binnen en van buiten aangevallen en van alle zijden omsingeld, verdedigen zich eerst met moed, en vereenigen zich vervolgens tot eenen algemeenen aanval. Zij brengen het, na een aanhoudend gevecht van twaalf uren, en na een gedeelte der bestormers te hebben vernield; zoo verre, dat zij niet degenen,die het geweer nog in de hand hebben, uit de stad verjagen, - iets waarvan de geschiedenis meer voorbeelden oplevert; maar, dat zij, integendeel, hen voor het grootste gedeelte beletten, uit dezelve te trekken, en hen de wapenen doen nederwerpen, om eenen gewissen dood te ontgaan.
De belegerden noodzaken in hunne stad de belegeraars tot het maken van een verdrag. Zij doen meer; zij dwingen hen, die uit de stad konden ontvlugten, om weder binnen dezelve terug te keeren, en hen, die niet in dezelve konden indringen, om zich op genade over te geven; en eindigen met het zamenbrengen van een grooter getal krijgsgevangenen, dan zij zelven aan weerbare mannen sterk zijn. Zietdaar hetgeen er den achtsten en negenden Maart 1814 te Bergen op Zoom is voorgevallen.

Opdat de geschiedenis, ten eenigen dage, een zoo buitengewoon wapenfeit verhale, is het niet genoeg, dat hetzelve wáár zij, het moet ook, klaarblijkelijk zijn; maar zulks is het niet, en kan het ook niet, dan alleen door een berigt, hetwelk in de bijzonderheden der onderscheidene gevechten treedt, en hetwelk de oorzaken en middelen leert kennen, welke die ongeloofelijke uitkomst hebben daargesteld.
Er zijn geene ongerijmdheden, welke men, om dezelve te verklaren, toen ter tijd, niet heeft uitgevent, in Holland en de Nederlanden gedrukt, en in andere vreemde dagbladen herhaald. Zoo heeft men, bij voorbeeld, gezegd, dat de bezetting van Bergen op Zoom, onderrigt van den dag en het uur der verrassing, voorbedachtelijk, de Engelschen binnen de stad heeft laten komen, om hen vervolgens te vernielen; even als of men, in, dit geval, zoude wachten met iets te doen, tot· dat de vijand, in grooter getal dan de bezetting, in eene vreemde stad, waar de burgers de aanhangers en gidsen der belegeraren geweest zijn, ware binnen gerukt; als of men wachten zoude, met zich van de middelen, tot den aanval gereed gemaakt, te bedienen, tot dat de bespringers meester waren van meer dan de helft der vestingwerken, der huizen en straten; van geheel het arzenaal, van het grootste gedeelte der magazijnen, en van alle de sleutels der kruitmagazijnen, - zoo zelfs, dat het, in het heetste van het gevecht, den belegerden aan patronen ontbrak; - als of er, eindelijk, na den vijand, des nachts, in deze hinderlaag, te hebben doen vallen, twaalf uren strijds noodig zouden zijn, en men, dan nog, tot des anderen daags wachten zoude, om zich eerst, bij volkomen daglicht, van den goeden uitslag te verzekeren !

Zeker heeft men te Bergen op Zoom, op den dag van den achtsten Maart, van eenen aanval gesproken; maar op dien dag werd daarvan niet meer dan op de voorafgegane dagen gewag gemaakt. Men zeide reeds, sedert dat onze vesten toegevroren waren, dat de vijand ons verrassen zoude. Hij konde, inderdaad, zoolang de vorst aanhield, ons op geene andere wijze aanvallen; en ook alle onze maatregelen strekten, sedert eenen geruimen tijd, alhoewel slechts in het algemeen, om ons tegen eene verrassing te wapenen. Indien men al op den achtsten Maart in de stad gezegd hebbe, dat wij den volgenden nacht zouden aangevallen worden, zoo heeft echter geen Franschman in waarheid geloofd, dat wij daarvoor toen meer dan in eenen anderen nacht bloot lagen; en het is zeker, dat er geene bijzondere schikkingen, op den dag van den achtsten gevoegd zijn bij de algemeene maatregelen, welke men, sedert twee maanden, reeds had in het werk gesteld.
Het was niet minder ongerijmd, te zeggen, gelijk men gedaan heeft, dat de troepen eener krijgshaftige natie, - dat het eerste regiment Engelsche gardes, - dat corpsen, welke als overwinnaars uit Spanje kwamen, en onder deze diegene zelven, welke Badajos stormenderhand hadden ingenomen, zich zonder moeite hadden laten slaan; dewijl er niets kan vergeleken wordenn met de woede van hunnen eersten aanval; - dewijl drie vijfde gedeelte der soldaten, die hunne vier colonnes van aanval uitmaakten, twee van de drie Generaals, en het grootste deel der Officieren, en dat nog wel van hoogen rang, zich lieten neervellen, en verre het grootste getal der krijgsgevangenen gekwetst was.

Zonder twijfel hebben de Engelschen fouten begaan; maar waren wij belegerden daar geheel vrij van? Wij hebben, aan beide zijden,

gedurende de twaalf uren strijds, sommige zeer voordeelige, maar ook andere zeer ongelukkige kansen gehad; in hoe verre hebben de belegeraars en de belegerden van de eerste voordeel getrokken en de laatste vermeden? Dit kan niet bepaald en begrepen worden, dan door een volledig verhaal van het gebeurde, en, ondertusschen is er, tot nog toe, geen in het licht verschenen.
Niet één Fransch berigt zelfs is er, tot op dezen dag, uitgegeven. Ingesloten binnen Bergen op Zoom, zoowel na als voor deze gebeurtenis, konden wij geene rapporten aan het Gouvernement opzenden, dan nadat wij deze plaats hadden ontruimd, uit kracht van het verdrag van den 23 April. Toen, zoowel als heden, konde een afzonderlijk wapenfeit, hoe buitengewoon het ook ware, geen aanmerkelijk belang meer inboezemen.
Het eenige rapport, hetwelk te dien tijde gedrukt is en dien naam verdient, was dat, hetwelk de Generaal GRAHAM, die en chef het Engelsch leger gebood, aan zijn Gouvernement gedaan heeft, daags na deze gebeurtenis, op den tienden Maart, en hetwelk is overgezet en gedrukt in den Moniteur van den 22 derzelfde maand. Hij begint met deze woorden : '*Milord! Ik heb het verdriet U te berigten, dat een aanval op Bergen op Zoom, die eerst den besten uitslag scheen te beloven, is mislukt, en een groot verlies aan de eerste divisie en de brigade van den Generaal GOORE veroorzaakt heeft*'.
De Engelsche Generaal eindigt zijn verslag aldus: '*Gij zult gaarne gelooven dat, ongeacht het mij onmogelijk is, ongevoelig te zijn voor den ongunstigen uitslag van dit ons krijgsbedrijf, ik tegenwoordig aan niets anders denke, dan aan het diepe hartzeer, hetwelk mij het verlies van zulk een groot getal mijner brave spitsbroeders veroorzaakt*'.

Men zal dit rapport aan het einde van dit verhaal vinden (zie A). Men ziet daar, dat de Generaal GRAHAM nog niet van de zijde des Generaals COOKE of van deszelfs Officieren, die toen nog in Bergen op Zoom werden gevangen gehouden, alle die onderrigtingen had kunnen bijeenzamelen, welke hij noodig had; dat hij verscheidene bijzonderheden niet wist of wilde verzwijgen, en dat hij in de verklaring van de middelen tot den aanval, en wederkeerig tot de verdediging aangewend, eene zekere bedachtzaamheid bezigt, welke hem de omstandigheden geboden in het oogenblik, waarop hij schreef.

Ondertusschen aarzelen wij niet te verklaren, dat van alle de officiële rapporten, welke wij over de krijgsbedrijven, waarin wij gewikkeld geweest zijn, gelezen hebben, dat van den Engelschen Generaal-en-chef de meeste waarheid in zich behelst. Het bragt eene verbazende beweging in Engeland en onder anderen volken te weeg; in Frankrijk, daarentegen, in het geheel geene.

De Moniteur en andere dagbladen waren, in het tijdvak van den 22 Maart 1814, niet verspreid in drie vierde gedeelte van de departementen, toen door de Geallieerden bezet. Wanneer ook al het tegendeel had plaats gehad, dan konde nog eene bijzondere gebeurtenis, onder zoo vele andere, op eenen vreemden en veraf gelegenen bodem voorgevallen, en welke niet dan eenen weinig beteekenenden invloed had op den uitslag van den algemeenen krijgstogt, welke gansch Europa bezig hield; niet dan flaauwelijk de aandacht der Franschen naar zich trekken, die toen geheel vervuld waren met de gebeurtenissen, welke er onder hunne oogen, en op hunnen eigen bodem voorvielen, en die op het punt stonden van de gelukkige ontknooping van een der langdurigste en bloedigste treurspelen te aanschouwen.

Maar, al ware ook dit rapport nog naauwkeuriger geweest, het konde toch niet de ontwikkeling van de verschillende oorzaken en middelen in zich bevatten. Een officiëel rapport is geen verhaal, en kan het ook niet zijn.

Men heeft aan den heer BEAUCHAMP verweten, dat hij in zijne geschiedenis van den veldtogt des jaars 1814, van het gebeurde te Bergen op Zoom in het geheel niet gesproken heeft; doch men verhaalt zulk een buitengewoon geval nooit zonder bewijzen; men schrijft eene geschiedenis niet zonder bouwstoffen, en wij weten niet, waar de heer BEAUCHAMP, en elke andere geschiedschrijver, dezelve zoude hebben kunnen vinden, om deze gebeurtenis met eenigen schijn van waarheid en naauwkeurigheid te verhalen. Het zijn deze bouwstoffen, welke wij hier leveren.
Dit verhaal is, wat deszelfs inhoud en vorm, aangaat, hetzelfde als dat, hetwelk wij te Bergen op Zoom, onmiddelijk na de gebeurtenis, geschreven hebben (zie B). Wij dachten toen, en denken nog heden dat het moest vergezeld gaan niet alleen met eene kaart van den plattengrond, maar ook met eene beschrijving van deze stad, hare vestingwerken en omstreken. Eene vesting, vooral als Bergen op Zoom, van eene verbazend groote uitgestrektheid, deels op eenen droogen grond, deels in het water gelegen, waar niet een front der vestingwerken, niet eene straat aan elkanderen gelijk is, levert een slagveld op met zoo veel verscheidenheid, als men ergens kan aantreffen. Maar hoe zal men nu een zoo ingewikkeld bedrijf doen kennen, hoe zal men iemand in staat stellen, om het te beoordeelen, indien men niet ten zelfden tijd het tooneel beschrijft, waarop het is voorgevallen?

Het historisch verhaal aangaande de bouwing der vestingwerken, en de gebeurtenissen in deze stad voorgevallen, hetwelk derzelver plaatselijke beschrijving vooraf gaat, is niets anders dan een bijvoegsel; maar wij hebben gedacht, dat mee het ons, dewijl hier van eene verrassing de rede is, ligtelijk vergeven zoude, wanneer wij niet zoo zeer de belegeringen verhaalden welke de gansche wereld weet, dat voor het jaar 1747 zonder gevolg geweest zijn; als wel van andere verrassingen gewaagden, welke, in een grooter getal in deze vesting dan in eenige andere, die bekend is, hebben plaats gehad: met deze inderdaad opmerkenswaardige bijzonderheid, dat nooit de vestingwerken zelve, eene enkele keer, verhinderd hebben, dat zij overrompeld wierd; maar wel, dat altijd de dapperheid der verdedigers deze ondernemingen vruchteloos gemaakt heeft, - uitgenomen alleen die der Franschen, onder aanvoering van Lowendal.

Voor het overige, zoo al deze bijeengezamelde gebeurtenissen en beschrijvingen noodzakelijk zijn in de oogen van een klein getal militairen, en alleenlijk dan, wanneer het op geschiedkundige bouwstoffen aankomt, gelijk hier het geval is; zij zijn echter weinig naar den smaak van het grootste deel der lezeren. Deze kunnen daarom het lezen van deze geschied- en krijgskundige plaatsbeschrijving nalaten, en terstond tot het verhaal zelve overgaan.

HISTORISCHE

EN KRIJGSKUNDIGE

PLAATSBESCHRIJVING

VAN BERGEN OP ZOOM

EN DESZELFS OMSTREKEN

HISTORISCHE PLAATSBESCHRIJVING

Het is niet dan van het tijdvak der overstrooming van Romerswaal en verscheidene andere steden en vlekken van Zuid-Beveland, den 5 November 1530, dat de geschiedschrijvers van Bergen op Zoom het gewigt dezer stad dagteekenen. Dat, hetwelk de koophandel haar geeft, wat zij er ook van zeggen mogen, is nooit zeer aanmerkelijk geweest, en het eenige, dat haar niet kan ontzegd worden, is het krijgskundig aanbelang, hetwelk zij verwierf, weinige jaren na deze schrikkelijke verwoesting, en tot op dezen dag toe behouden heeft. Haar gewigt, met opzigt tot hare ligging tusschen de zeesteden van Braband en Zeeland en den aard van hare haven, konde niet beginnen, en begon ook werkelijk niet, dan met het tijdstip, waarop Holland aanving onder de volken geteld te worden. Zij werd toen voor de Hollanders een bruggenhoofd op het vaste land in de

voordeeligste stelling geplaatst; zij bezorgde hun het gemak van op hetzelve te land regt door Braband, en te water uit Zeeland te kunnen landen; - van aanvallender wijze te kunnen oorlogen, zoodra zij sterk, genoeg waren, om de Spanjaarden in de Nederlanden te bestoken, en terug te wijken, wanneer zij de zwakste waren; daarom besteedden zij ook, om zich van dezelve meester te maken, alle hunne krachten, en om zich daar te handhaven, gedurende een lange reeks van jaren, alle de middelen van verdediging,welke de rijkdom verschaffen, en bij den moed en de vlijt voegen kan.
Zij werd, met hare omstreken, tot een Marquisaat verheven door de Hertogen van Braband, waarvan zij een deel uitmaakte.
MARGARETA VAN PARMA, Gouvernante der Nederlanden, nam, in naam des Konings van Spanje, ten jare 1568, het Marquisaat in beslag.
WILLEM I, Prins van Oranje, maakte zich, van hetzelve, door enkele overreding, meester; hij haalde de inwoners over, om hun lot met dat der Hollanders te vereenigen hetwelk zij deden door het verdrag, bekend onder den naam van PACIFICATIE VAN GENT, den 8 November 1576.
De STATEN-GENERAAL beijverden zich, in het volgende jaar, om haar te doen versterken.
Terwijl de inwoners eene gemeene zaak maakten met het opkomend Gemeenebest, was de Marquis van Bergen op Zoom den Koning van Spanje toegedaan. Hij werd uit de stad verdreven, welker Afgevaardigden, den 3 Januarij 1579, de vermaarde UNIE VAN UTRECHT, waar door de eerste grondslagen van de Hollandsche Republiek gelegd zijn, teekenden.

De Spanjaarden wilden in het jaar 1581 Bergen op Zoom bij verrassing innemen. Zij gingen daarbij met zoo veel geheimhouding en behendigheid te werk, dat zij reeds binnen in de vesting waren doorgedrongen, toen de burgers alleen op hen aanvielen; en hen ter stad uitdreven.
De goederen van den Marquis van Bergen op Zoom werden nu door de STATEN-GENERAAL verbeurd verklaard, welke zij, met den titel van Marquis aan den Prins van Oranje gaven. Deze titel en goederen gingen vervolgens over in het huis van Aremberg, kwamen daarna weder aan dat van ORANJE, keerde terug in dat van TOUR D'AUVERGNE, en vielen, eindelijk door de huwelijksverbintenis van eene Prinses uit dat huis, ten deel aan den KEURVORST VAN DEN PALTS, die dezelve nog bezat voor de Fransche Omwenteling; maar de Souvereiniteit verbleef altijd aan de Hollanders.
Hetgeen de Spanjaarden door verrassing niet hadden kunnen gedaan krijgen. beproefden zij door geweld ten uitvoer te brengen. Prins ALEXANDER VAN PARMA sloeg, aan het hoofd van dertig duizend man, het beleg voor Bergen op Zoom, in de maand September 1588; maar hij werd genoodzaakt, hetzelve den 12 November deszelfden jaars op te breken. Negen jaren daarna, ten jare 1597, poogde ALBERTUS VAN OOSTENRIJK [1]) op nieuw dezelve door verrassing in te nemen met drie duizend man voetvolk en tien kornetten ruiterij; maar de waakzaamheid van den Gouverneur, en de moed der Burgerij verijdelden het plan van den Aarts-Hertog, die het grootste gedeelte zijner troepen in eenen overhaasten aftogt verloor.

---

[1] De schrijver spreekt eigenlijk van DON JAN VAN OOSTENRIJK, dit is blijkbaar verkeerd daar deze reeds in 1578 gestorven was. Wij hebben daarvoor Albertus in de plaats gesteld, die in 1596 de landvoogdij bekwam. VERT.

Dezelfde Vorst beproefde nog eenmaal, in het jaar 1602, de stad te overrompelen. Deze tweede ondernemiog gelukte hem echter niet beter dan de eerste; maar, zich hierdoor niet latende afschrikken, vernieuwde hij, den 25 Augustus 1605 en den 19 September deszelfden jaars, - en derhalve tweemaal in den tijd van eene maand, zijne pogingen tot verrassing. Hij deed de vestingwerken beladderen, en te gelijkertijd de poorten met Petarden, of poortbrekers, openspringen, en drong telkens, aan het hoofd der Spanjaarden, binnen in de stad door tot aan de Groote Markt; dan, tweemaal ontrukte de Gouverneur aan de spitse van dë dappere burgerij, en zonder hulp van eenige geregelde krijgsmagt, hem eene overwinning, welke reeds beslist scheen. De Vorst zelf had veel moeite om het gevaar van gevat te worden te ontkomen.
De Spanjaarden begeerende, het moest kosten wat het wilde eene stad van zulk eene aangelegenheid te bemagtigen, verzamelden eene groote legermagt; en gaven daarover het gebied aan den MARQUIS DE SPINOLA, die voor dezelve, in het jaar 1622, het beleg sloeg; maar hij was niet gelukkiger dan de HERTOG VAN PARMA met zijne belegeringen naar de kunst, en de Aartshertog met zijne gedurige verrassingen. Hij werd gedwongen het beleg, na een verlies van tien duizend man, op te breken.
In het jaar 1628 deden de Hollanders, aan de zuidzijde der stad, de verschanste legerplaats (camp retranché) aanleggen, zoodanig als zij nog tegenwoordig is. Zij was naauwlijks gereed, of de Spanjaarden tastten haar aan. Zij hoopten, dat zij, door de vermeestering van dezelve, zeer ligt tot in de stad, waarin zij verstandhouding hadden, zouden kunnen doordringen; dan de zamenzwering werd ontdekt,

de verraders werden gevat, en de Spanjaarden genoodzaakt hun plan te laten varen.
Het was in dat zelfde jaar, dat de STATEN GENERAAL door middel van de moerassen, welke er tusschen Steenbergen en Bergen op Zoom gevonden worden, deze twee plaatsen tot een stelsel van verdediging deden vereenigen, en, met hetzelfde doel, drie afzonderlijke forten aanleggen: Moermond, Pinsen en de Rooverschans, welke de hoogste punten van het tusschen beide liggend terrein bezetteden.
Eindelijk werd, in het jaar 1688, de vermaarde BARON VAN KOEHOORN belast met het verbeteren van de vestingwerken van Bergen op Zoom, hetwelk hij in de volgende jaren ten einde bragt. Daar zijn weinig omtrekken eener vesting, waarvan de flanken beter gedekt zijn, en weinig bolwerken, waarvan het commandement meer voordeelen aanbiedt. In niet eene Europesche vesting zijn de metselwerken van den walkant (het Escarpe) minder aan de vernieling van het geschut blootgesteld, noch de inwendige verschansingen beter in de bastions geplaatst, en meer gemakkelijk in de uitwerking en verdediging. Het is onmogelijk, om meer voordeel van het water te trekken, dan hier geschied is. Alle de afzonderlijke deelen zijn, zoowel als het geheel, het werk van eenen zeer bekwamen Ingenieur, die, lang in den oorlog gediend hebbende, veel gezien én opgemerkt heeft. Overal hebben spaarzaamheid en kunst het werk bestuurd. Maar het is juist diezelfde spaarzaamheid, welke den BARON VAN KOEHOORN genoopt heeft, om de halve revetementen bemetselingen aan te nemen; welke, gelijk wij zien zullen, de grondfout uitmaken van hetgeen men zijn stelsel noemt.

Het was niet voor het jaar 1727 dat men, door aaneengeschakelde en bebolwerkte liniën, de moerassen insloot; welke, sedert eene eeuw, met Steenbergen en de drie forten Moermond, Pinsen en Rooverschans, reeds eene uitgebreide verschanste legerplaats, bekend onder den naam van de liniën van Steenbergen, uitmaakten. Aldus was en is nog heden de geheele ruimte tusschen Bergen op Zoom en Steenbergen verdedigd; ten oosten door die liniën en moerassen; ten noorden, door de vesting Steenbergen en door streken, welke men, als men wil, onder water zetten kan; ten westen door eenen grond, die ook geïnundeerd kan worden; en eindelijk ten zuiden, door Bergen op Zoom, hetwelk, gebouwd aan de landengte zelve van dit schiereiland, daarvan den ingang toesluit. Twee voorname middelen van gemeenschap waren, en zijn er nog, tusschen Holland en Bergen op Zoom; het eerste door Zeeland, (waarvan bovendien deze vesting de sleutel is,) door middel van den post van Tholen, op het eiland van dien naam; het tweede ten noorden, door het fort de Leur, nabij Steenbergen, een bruggenhoofd makende aan de rivier de Dintel, en meer noordwaarts door de Willemstad, makende ook een bruggenhoofd aan het Hollandsche-diep (zie **C**), een stroom, welke Braband van Holland scheidt. De Hollanders hebben ten overvloede, aan deze zijde van een ander riviertje, de Eendragt genaamd, hetwelk het eiland van Tholen van het vaste land afscheidt, nog drie bruggenhoofden aangelegd, hetzij om hunnen intogt in de Nederlanden of naar den kant van Frankrijk, gemakkelijker te maken, hetzij om hunnen terugtogt te dekken.
Op deze wijze zouden de liniën van Steenbergen, wanneer Bergen op Zoom door de Belgische of Fransche mogendheden was

ingenomen, inderdaad omgetrokken zijn; maar de vijanden van Holland zouden ondertusschen, na eene verovering, welke zoo moeijelijk ten uitvoer is te brengen, aan die zijde geen duim gronds gewonnen hebben; naardien zij nog te nemen hadden, ten noorden, de drie forten Moermond, Pinsen en Rooverschans, Steenbergen, het fort de Leur de Willemstad en zelfs de Klundert; en ten westen moesten zij nog den overtogt van de vaart van Tholen (de Eendragt) overweldigen, waarvan de stroom zeer snel gaat, en welke verdedigd wordt door drie bruggenhoofden; eindelijk moesten zich de overwinnaars ook nog meester maken van den post van Tholen. Daarentegen, zoolang de Hollanders meester waren van dit versterkt gewest, konde Bergen op Zoom niet volkomen gcblokkeerd worden; naardien eene Belgische of Fransche armée, hoe sterk ook, de Hollanders niet zoude kunnen verhinderen, om, met deze vesting gemeenschap te houden, te land, door de Willemstad, het fort de Leur en Steenbergen, en ter zee, door middel van de vaart van Tholen, en alle de uitwateringen van de Schelde.

Aldus was Bergen op Zoom, met alles, wat er tot hetzelve behoorde, versterkt, toen de GRAAF DE LOWENDAL, aan het hoofd van eene Fransche armée, daar aankwam en deszelfs belegering aanving, den 12 Julij 1747. De geheele wereld weet, dat twee maanden, nadat de loopgraven geopend waren, de vesting zelve en de halve-manen nog onaangeroerd waren gebleven, voornamelijk, die van het front 6-7, hetwelk het front van aanval was, - en dat de stad met storm veroverd werd den 16 September daaraanvolgende. Men herinnert

zich nog, dat de Franschen zich van die halve-maan [2]) meester maakten, door de keel [3]), welke met metselwerk bekleed was en nog is, en waar men niet dan eenen bogtigen en zeer naauwen doorgang had; en dat zij, ter zelfder tijd, met stormladders de lage flanken (flancs-bas) van hetzelfde front 6-7, van welke niet meer dan zestien voet van het escarpe met metselwerk bekleed zijn, beklommen; maar hetgeen over het algemeen: weinig bekend is in Frankrijk, is, dat deze verovering minder aan deze beladdering, waarbij anders al de Fransche dapperheid uitblonk, is toe te schrijven, dan wel aan de opening van de geheime poort, welke zich in het midden van het front 6-7 bevindt, en door welke de Franschen tot in het binnenste der stad doordrongen.
Dan, het met stormladders beklimmen eener vesting, wanneer er nog geene bres is in de halve-maan, of in de vesting zelve; het tegelijkertijd doordringen in deze halve-maan door de keel, en in het binnenste der stad door de geheime poort; is eene wezenlijke verrassing; dit is een stout coup de main, hetwelk, onzes inziens, den GRAAF DE LOWENDAL even zoo veel en nog meer eere aandoet, dan wanneer bij tot hetzelfde doel, door de langzame voortzetting van het werk der belegering, welke hij had aangevangen, gekomen. ware [4]). Deze stoute onderneming bewijst, dat hij, ofschoon een

---

[2] Lunet of halvemaan is een klein vooruitgezet verdedigingswerk waarvan de puntvorm bestaat uit twee wallen of walmuren.

[3] Keel of gorge is de vaak open, niet van een wal voorziene, van de vijand af gekeerde zijde van een verdedigingswerk.

[4] Het welgelukken dezer ondememing moet vooral aan den zwakken wederstand op de wallen, en de ongenoegzame bezorging van de Sortie Fulenius worden toegeschreven; eene omstandigheid, welke de

vreemdeling, zeer wel den geest der troepen kende, over welke hij het gebied voerde.
De belegeraars en belegerden raakten handgemeen in de straten, tot in het midden der stad, op de Paradeplaats. Dan, de tijd was verdwenen, waarop de Hollanders, of de burgers van het gemeenebest zelven, hun land en vestingen, verdedigden. Al te rijk geworden, lieten zij de zorg daarvoor aan vreemde troepen over; deze maakten in groot getal het garnizoen uit, zoowel als het leger, hetwelk in de liniën tusschen de vesting en Steenbergen stond.
Twee Duitsche Vorsten hadden het opperbewind; de eene over het leger, de andere in de vesting. In de stad had men bovendien nog eenen Hollandschen Generaal, die in naam der STATEN-GENERAAL het gebied voerde, en de stedelijke Overheid. Dus bestonden er vier oppermagten, tusschen welke, natuurlijk, weinig overeenstemming plaats had.
Ondertusschen hield de Gouverneur, de PRINS VAN HESSEN -PHILIPSDAL, aan het hoofd van een zeer klein getal dapperen, langen tijd, in de straten, het geweld der Franschen tegen, en drong hen zelfs van de Parade-plaats tot aan de Antwerpsche poort terug. Maar, eindelijk, door het groot getal overmand, verlaten van zijne gehuurde troepen, en van de afstammelingen dierzelfde inwoners, die, onder- en binnen hunne muren, zoo dikwijls legers hadden verslagen, welke door de bekwaamste Generaals van hunnen tijd werden aangevoerd, deed deze Vorst zijnen aftogt door de Steenbergsche poort; terwijl hij zelf de laatste was, die door dezelve uittrok.

---

verwondering van velen te dien tijde opwekte, en zelfs aanleiding gaf tot de gedachte, dat er verraad heeft plaats gehad. Vert.

Op deze wijze konden al het genie van KOEHOORN, al het geld der Republiek, en de persoonlijke dapperheid van den Gouvemeur deze vesting niet verdedigen zoo dikwijls reeds vruchteloos verrast en belegerd, vóór dat men nog in dezelfde zulk een groot getal van materiele verdedigingsmiddelen had bijeengezameld. Dezelve werd in het volgende jaar, bij den vrede, aan de Hollanders terug gegeven. In het jaar 1770, vereenigde men met de vestingwerken der stad het hoornwerk, hetwelk de haven omringt. Men beging daardoor eene groote fout, welke KOEHOORN wel gezorgd zoude hebben, ooit te begaan; naardien de vijand, meester van de haven geworden zijnde, het ook van de stad worden moest. De uitzonderingen, welke te Bergen op Zoom zelve, meer dan in eenige andere stad, hebben plaats gehad, en die, waartoe onze verdediging van den 8 en 9 Maart 1814 aanleiding gegeven heeft werpen den algemeene regel niet omver: wanneer het bolwerk zonder retranchement genomen is, dan is ook de stad gewonnen.
Wij weten ook niet, waarom de Hollanders, sedert het jaar 1784 den doorgang of de keel van de drie forten, welke in de liniën liggen, afgebroken hebben; een werk, bij het welk de Franschen alleen belang konden hebben, wanneer zij meesters van de vesting waren, gelijk zij het op nieuw geworden zijn, in het jaar 1795 onder den Generaal PICHEGRU. (zie **D**)
Bergen op Zoom, hetwelk, kort daarna, weder aan de Bataafsche Republiek terug gegeven werd, ontving, op nieuw, eene Fransche bezetting, in de maand April 1810, toen Napoleon, door een enkel decreet, in de Moniteur geplaatst, geheel Hollandsch Braband zijnen eigen Broeder en aan het Koningrijk Holland ontnam.

De vestingwerken van Bergen op Zoom waren toen, gelijk nog tegenwoordig, dezelfde als ten tijde van den GRAAF DE LOWENDAL met ten naasten bij dezelfde wijzigingen, welke wij zullen opgeven; maar hetgeen bij dezelve behoorde, gelijk Steenbergen, de Willemstad, de Klundert, Tholen en de bruggen-hoofden aan de vaart van dien naam, zijn sedert jaren, zeer verwaarloosd : velen van deze vestingen, zoo als het fort de Leur enz. hebben, door de gedurige en op elkander volgende veranderingen, welke het water ook deze streken deed ondergaan, in dezen laatsten tijd, zoowel als tegenwoordig, bijna al hare aangelegenheid verloren.

KRIJGSKUNDIGE PLAATSBESCHRIJVING

Hollandsch Braband, van Bergen op Zoom ten westen tot aan de Graaf[5]) ten oosten, biedt twee oogpunten en twee soorten van grond aan, welke volkomen verschillen. De geheele streek ten zuiden vertoont niets dan zand en hei; die ten noorden, daarentegen, de vetste weiden en de vruchtbaarste bouwlanden; het zijn veroveringen op het water gemaakt, (polders) door middel van dijken waarmede het laatstgenoemd gedeelte van Braband als bedekt is. De grensscheiding tusschen deze twee landstreken vindt men steeds op dat punt, waarop de vloed niet meer merkbaar is, en waar, bij gevolg, de aanslibbingen ophouden. Braband, vooral het noordelijk gedeelte, is eveneens overdekt met meer of min groote vestingen, schansen, starschansen, verschansingen en liniën van allerlei soort, met meer of minder uitgestrekte inundatie-werken. Hebben wij met grond Bergen op Zoom en deszelfs omstreken een versterkt gewest genoemd, wij kunnen aan deze geheele landstreek denzelfden naam toevoegen.
Wij zien, dus, dat de Hollanders een zeker stelsel, dat is eene verzameling van verdedigings-werken, tusschen Bergen op Zoom en de naburige vestingen, hebben gepoogd daar te stellen. Zij zijn, in het overig gedeelte van Braband, op dezelfde wijze te werk gegaan. Op deze wijze vereenigt zich het verdedigingsstelsel der stad Breda met dat van Geertruidenberg, ten noorden, door liniën, fortjes, verschansingen en inundatie-werken; terwijl s' Hertogenbosch en het fort Crevecoeur een ander stelsel uitmaken. Dat van Breda en Geertruidenberg vereenigt zich met dat van Bergen op Zoom en

---

[5] Grave.

Steenbergen door den tusschenbeide liggenden post van de Klundert en door de rivier de Mark, en met dat van s'Hertogenbosch en Crevecoeur door Heusden en de Oude Maas; terwijl de gemeenschap met Holland gevestigd is, ten noorden te Gorkom door Woerkom en Loevestein, welke voor de Hollanders bruggen-hoofden zijn, en ten noord-westen, door het fort Sint-Andries met Nijmegen, een ander zeer gewigtig bruggen-hoofd. Eindelijk, alle deze bijzondere stelsels van verdediging, maken een geheel uit, vooral wegens de inundatiën waardoor zij gedekt worden en welke genoegzaam van Bergen op Zoom aan de Schelde tot de Graaf aan de Maas zich uitstrekken.

Zoodanig was op het einde van het jaar 1813, en zoodanig is nog tegenwoordig het geheele stelsel van de verdediging van Hollandsch Braband tegen Belgie en Frankrijk, Men kan zich moeijelijk een uitgebreider en vernuftiger verdedigings-stelsel voorstellen; maar het scheelt veel, dat de uitwerking, dat is te zeggen, de dadelijke verdediging, aan het oogmerk der kunst zoude beantwoorden.

Schier alle deze vestingen en fortressen zijn slechts van aarde opgeworpen; de vestingwerken van sommigen zijn vaak niets anders, dan dijken, van voren gedekt door gragten met stilstaand en modderig water; het water van tijd tot tijd in dezelve verzameld, en de bosschen van biezen daarin groeijende, hebben van langzamerhand deze gragten met slijk opgevuld; zij zijn waadbaar geworden.

Verondersteld, dat men aan dezelve de noodige diepte heeft gegeven, dan behoort men nog deze vestingen van aarde met stormpalen te omringen: maar, hoe in het tijdstip van gevaar, de groote menigte van hout, tot dit werk noodzakelijk, en den tijd om

het te volvoeren, gevonden? In de meeste zijn noch barakken, noch magazijnen, noch eene van die Militaire gestichten, welke in de hedendaagsche verdedigingskunst onontbeerlijk geworden zijn. De werking van eene inundatie, op het oogenblik, dat men haar behoeft, hangt van eene sluis af, welke nu eens in eenen goeden en dan weder in eenen slechten staat is, van eene sluisdeur of van eenen eenvoudigen duikelaar[6]), die even zoo dikwijls kwalijk als goed werkt, en ondertusschen zijn er duizenden van dezelve. Wanneer men een of twee sluizen niet op haren tijd kan doen werken, dan is de geheele inundatie gestremd. Staat men al gereedelijk toe, dat alles wat op deze sluizen betrekking heeft in eenen goede staat gebragt is, dan ontbreekt er nog veel aan, eer het geheel der verdediging volkomen is. Het veronderstelt waterkeeringen gelijk die, welke aan de Douve[7]) en Dintel [8]), bij hare uitwateringen, gevonden worden. Deze, het is waar, zijn te maken; maar ontmoeten groote moeijelijkheden, in de uitwerking, en vorderen eenen tijd, welken eene sterke vijandelijke armee zeldzaam vergunt. De sluizen zijn gedekt door verschansingen, welke meer of minder moeijelijk kunnen geforceerd worden. Velen dezer vermaarde inundatiën, zoo als die van Breda, zijn, gedurende zes maanden van het jaar, uit gebrek aan water, ongenoegzaam; niets minder dan zeker in den zomer, en alle beteekenen niets, bij eene gewone vorst, in den winter. Eindelijk, wanneer al een geheel gewest versterkt is; dan is er nog een geheel volk tot verdediging noodig; anders zijn een of twee punten spoedig geforceerd; men

---

6 Duiker, waterverbinding onder een weg of dijk door.

7 Rivier bij Cherbourg

8 Benedenloop van de Mark, mondt bij Dintelsas uit in Volkerak.

breekt onverhinderd door; het land is bemagtigd, en geheel het uitgestrekt stelsel, zoo verbazend in de theorie, stort van zelven in. Was zoodanig de staat van verdediging van Hollandsch Braband ten voordeele van Holland tegen Belgie en Frankrijk; dezelve was op het einde van het jaar 1813; voor ons Franschen, die deze landstreek tegelijk met Belgie bezetteden, volstrekt omgekeerd; dat wil zeggen: dezelve bestond niet alleen in het geheel niet; maar was ook negatief of ontkennend; zoodat hetgeen wij zeggen zullen nopens de vestingwerken van Bergen op Zoom, en deszelfs gemeenschappelijke verdediging met de naburige vestingen, moet worden toegepast op de afzonderlijke verdediging van andere plaatsen dezer grenzen, gelijk ook op hare algemeene en vereenigde verdediging.

Ofschoon de naam van Bergen op Zoom eenen berg aan den zoom [9]) beteekent, ziet men echter op deze plaats noch bergen noch rivieren; ondertusschen, gelijk alles vergelijkenderwijze moet beoordeeld worden, konden de overblijfsels der duinen, waarop de stad gebouwd is, welke niet dan slechts weinige voeten boven den vloed verheven zijn, ligtelijk als bergen beschouwd worden, door de bewoners der omstreken, wier huizen zeker twee maal in de vier-en-twintig uren door de zee zouden overstroomd worden, wanneer zij daarvoor door de dijken niet behoed werden. De oosterschelde, zoo breed als het gezigt reiken kan, en waarvan de vloed tot aan den voet van het glacis opklimt, is veel meer een arm van de zee dan eene rivier. Wat den zoom betreft, deze is slechts een kanaal, oudtijds gegraven, om de poelen van regenwater, welke er ten

---

[9] Er bestaan meedere verklaringen voor de naam Bergen op Zoom, waarvan de hier genoemde bepaald niet de meest plausibele is.

noordoosten gevonden worden, te ontlasten [10]), en tegenwoordig, is het, op de plaats zelve, een moeijeijk werk deze voorgewende rivier te ontdekken, in het midden van het groot getal gragten en kreken, waarmede zij overeenkomst heeft.
De stad Bergen op Zoom bevat niet meer dan vijf duizend inwoners, van allen ouderdom en beide seksen, in zich[11]); zij is verdeeld in twee gedeelten; het eerste is verre het grootste : het is ten naasten bij rond, en dit is de eigenlijk gezegde stad; het tweede is gelijk aan eene voorstad, en dit is het kwartier der haven, of de haven. De stad en de haven zijn nagenoeg door huizen en ringmuren van elkanderen gescheiden. In het midden vindt men een oud kasteel [12]), hetwelk ons het oud gevangen huis van Parijs (chatelet de Paris) te binnen brengt. De poort, welke onder hetzelve heenloopt, wordt de Gevangenpoort [13]) genoemd; dezelve dient tot vereeniging van de stad met de haven. Men kan de laatste gelijkelijk van de eene tot de andere zijde rond wandelen, door de wallen te volgen, welke het geheel omvatten.
De haven zelve is nog verdeeld in twee gelijke deelen, door het havendok, hetwelk twee kaden heeft, met huizen bebouwd. Deze worden voornamelijk bewoond door visschers, die met ongeduld den staat, waarin de blokkade hen gebragt had, verduurden, en met

---

[10] Kennelijk was de schrijver niet bekend met de vroegere turfwinning.

[11] Voor de belegering van 1747 waren er omtrent 8000. VERT.

[12] In feite was de OLV-poort of Gevangenpoort een deel van de vroegere stadsommuring. Het havengebied lag aanvankelijk dus buiten de muur.

[13] Fausse porte zegt de schrijver; in de stad kent men haar onder den naam Gevangenpoort. VERT.

vurig verlangen de visscherij terugwenschten; welke hun leeftogt en genoegen verschafte.
Daar zijn aan de eigenlijk gezegde stad drie poorten; die van Steenbergen ten noorden, die van Antwerpen ten zuiden, en die van Breda ten oosten. Het kwartier der haven heeft niet meer dan eene buitenpoort; zij is ten westen gelegen, en geleidt naar de Waterschans over eenen dijk. Men noemt haar de Waterpoort.
Behalve vier groote sluippoorten, (poternes), waardoor zelfs wagens kunnen henen rijden, zijn er nog twee en twintig andere, ook zeer groot, welke op de lage-flanken uitzien, en van deze lage-flanken in de gragten der vesting. Dit zijn dan behalve vier poorten zes en twintig openingen aan de vesting, welke bewaakt moeten worden; vooral, wanneer de zwakheid van het garnizoen niet toelaat de buitenwerken te bezetten of althans dit slechts gedeeltelijk vergunt.
Dezulke van deze communicatiën, welke, gedurende onze insluiting, niet volstrekt noodzakelijk waren, had men zorgvuldig toegemaakt.
De Vesting heeft vijftien bastions, en zelfs zestien, wanneer men daar voor houdt dat gedeelte, hetwelk men ter linkerzijde van het bolwerk No 4 vindt, hetwelk het bastion Oranje genoemd wordt, en, in den nacht van den 8 tot den 9 Maart, eene voorname rol gespeeld heeft. (zie **W**)
De verschanste legerplaats heeft vier reduiten, welke voor even zoo vele bastions kunnen gerekend worden; de Waterschans heeft er zes: aldus hadden wij te verdedigen zes en twintig bastions; eene uitgestrektheid van vestingwerken, welke die van de grootste der bekende vestingen evenaart, en eene bezetting van tien of twaalf duizend man vordert.

De fronten van Breda, of ten oosten, verdienen al de vermaardheid, welke de vesting Bergen op Zoom bezit. Daar deze met de fronten van Antwerpen of ten zuiden, tegen Belgie en Frankrijk gekeerd zijn, en daarom de natuurlijke punten van aanval opleveren; zoo heeft ook de BARON VAN KOEHOORN daaraan alle middelen van verdediging te koste gelegd; maar het ligchaam der vesting zelve is, gelijk wij gezegd hebben, slechts met halve revetementen voorzien. Het gedeelte van den walkant der lage flanken, hetwelk met metselwerk gedekt is, heeft slechts eene hoogte van omtrent zestien voeten. Van daar komt het, dat, wanneer de belegeraar zich met geweld meester gemaakt heeft van de bedekte wegen, gelijk de Franschen in het jaar 1747, of, wanneer de belegerden slechts een zwak garnizoen uitmaken, gelijk het onze was in het jaar 1814, hetwelk de meeste der buitenwerken niet konde bezetten, - dat, naar mijn mening, dit gedeelte der vestingwerken, anderzins zoo sterk en voortreffelijk tegen eenen geregelden aanval ingerigt, niet tegen eene beladdering veilig is, en welligt met meer gemak wordt overrompeld, dan een klein stadje, hetwelk een revetement van dertig of zes en dertig voeten hoogte bezit.
De fronten van Antwerpen, of ten zuiden, zijn, gelijk wij gezien hebben, dezelfde, welke door den GRAAF DE LOWENDAL aangevallen en vermeesterd werden. Zij zijn nog veei meer dan de vorige tegen eenen geregelden aanval bestand; dewijl zij, gedeeltelijk, door de verschanste legerplaats gedekt worden. Maar, wanneer men verpligt is, gelijk wij het waren, gedurende onze blokkade, om slechts een zeer klein gedeelte van deze talrijke werken te bezetten; dan is deze overvloed van vestingwerken meer hinderlijk dan bevorderlijk aan de verdediging.

Een schoon stelsel van tegen-mijnen (contremines) aan de fronten van Antwerpen en Breda, hetwelk zulk eene voorname rol speelde in de belegering van het jaar 1747, was mede voor ons volstrekt van geen nut tegen eene verrassing; wij zouden zelfs daarvan geen groot voordeel getrokken hebben in eene belegering naar de kunst; naardien wij, wegens de zwakheid van het garnizoen, en uit vrees voor desertie, verre het grootste deel der tegenmijn-werken niet konden bezetten.
De ophaal-bruggen van de Bredasche en andere poorten sluiten niet gelijk in alle andere vestingen van Europa, aan het escarpe, maar zijn geplaatst midden op de vaste brug. Die verkeerde gewoonte heerscht, intusschen, algemeen door geheel Holland. Zij komt van daar, dat de ophaalbrug aldaar dient, om schepen, met masten voorzien, door te laten; men heeft dezelve algemeen bij de gragten van versterkte plaatsen aangenomen, zelfs, ofschoon men er geene schepen met masten heeft, waar voor dit noodig is. De ophaalbrug, aldus geplaatst, is slechts eene doorsnijding in de vaste brug en sluit niets; dewijl zij gemakkelijk beklommen of neergehaald kan worden. Daar zijn geene barriere-poorten aan die zijde der ophaalbrug, welke naar de vesting gekeerd is, gelijk zulks elders het gebruik is. De Antwerpsche poort zelfs heeft aan het profil van het escarpe der vesting zelve, niet eens den noodigen bouwgrond, om er eene eenvoudige barriere te plaatsen; van waar het dan ook komt, dat indien de belegeraar, aan de vaste brug gekomen, de ophaalbrug overspringt, hij geen het minste beletsel, om in de stad te komen, aantreft.
De fronten aan de waterzijde, ten westen, van het bastion Oranje (ter linkerzijde van het bastion 4) af, tot aan den uitspringenden

hoek van het bastion 1, zijn van aarde; derzelver escarpe, hetwelk geen contrescarpe heeft, is zoo zacht hellend, dat de kavallerie in orde van bataille daartegen zoude kunnen oprijden; maar men heeft, daarentegen, weer goede gragten, welke meer dan zes voet water houden kunnen, en die, des zomers, voor alle verrassing verzekeren. Wanneer men onder het oog houdt, dat het terrein vóór dezelve een zamenstel is van schorren, met kreken doorsneden, en hetwelk bij elk getij overstroomd wordt, dan is het onmogelijk, daar de loopgraven te openen. Het geheel is gedekt door eene schans aan de zee, de Waterschans genaamd.
Deze fronten, zijn op gewone tijden de sterkste der vesting; maar des winters, wanneer de gragten toegevroren zijn, is de vesting aan die zijde geheel bloot, tenzij men dagelijks het ijs breekt. Wij hadden geene stormpalen, om daarmede de borstweringen (parapets) te dekken; wij hebben daarom dit verholpen door de toppen der boomen van den hoofdwal af te houwen, hetwelk ons maar tamelijk goede struiken opleverde om daarmede den voet der stelling van het escarpe te bezetten. De vloed, tweemaal daags, in deze gragten opgaande, bedekte het oude ijs telkens met versch water, hetwelk aanstonds weer bevroor; op die wijze voegde zich, tweemaal in vierentwintig uren, eene nieuwe laag van ijs op die van daags te voren, en gaf aan het geheel eene buitengewone dikte. De koude was, ondertusschen, niet ongemeen sterk; maar dezelve duurde toch, zonder dat de gragten ontdooiden, van den zesden Januarij tot den een en twintigsten Maart; dat is te zeggen, gedurende vijf en zeventig dagen achter een.
Wanneer het ijs eene zekere dikte te boven gaat, is het vruchtelooze moeite, hetzelve te willen breken; men moet het

doorzagen met opzettelijk daartoe vervaardigde zagen, of het met de bijl doorhakken in groote regthoekige vakken; dan, deze breede ijsschollen, op elkander geschoven, zouden binnen weinige uren weder vastvriezen. Om dit voor te komen en naar mate wij dezelve hakten, deden wij dezelve, door middel van eenen grooten haak, ter weder zijde onder het ijs schuiven. Dus maakten wij, in het midden der gragt, eene cunette of middelgragt; men hield dezelve,wanneer het slechts middelmatig vroor, open door eene schuit, waarmede men door dezelve henen voer; maar, wanneer de vorst sterker begon te worden, moest men zich weder van de bijl en den haak bedienen.
Men heeft gezien, hoe in het noorden, in een dergelijk geval, de belegerden, in plaats van deze groote ijsschollen onder te dompelen, dezelve uit het water trokken, langs de binnenzijde van de cunette plaatsten, en aldus van tijd tot tijd eene borstwering, tegen het kanon bestand, opwierpen. Tot dit werk wordt, intusschen, meer handigheid en overleg, dan wel kracht gevorderd.
Onze cunette of middelgragt, aldus gemaakt, had slechts eene breedte van twaalf of dertien voeten, of die van den bodem der schuit, waarmede wij haar open hielden. Het was dus vrij gemakkelijk, of bij verrassing, of met geweld, over dezelve kleine balken, van vijftien of zestien voeten lang, heen te werpen, en vervolgens met eenige planken daarvan eene brug te maken.
Het front 1-15 is met metselwerk bekleed, maar kwalijk gedekt. Twee dammen van aarde palen aan hetzelve. Noch ten tijde van KOEHOORN, noch ook bij de belegering van 1747, bestond die dijk, welke die van Tholen genoemd wordt. Toen men naderhand den polder van dien naam maakte, heeft men den dijk met de

vestingwerken vereenigd, en bij voorraad den dam van aarde opgeworpen, met het voornemen om denzelven, eenigen tijd naderhand, van steen te vervaardigen; maar alles is zoo gebleven als het was, gelijk doorgaans in tijden, waarin men geen kwaad te gemoet ziet, het geval is!
Wij hebben dit hoofdgebrek getracht te herstellen, door dit zoo gevaarlijk punt met verscheidene rijen stormpalen, eggen, struiken, voetangels en allerleije beletselen, welke wij maar konden uitvinden, te bezetten, doch, die zeer slecht het gemis van eenen steenen dam vergoeden konden.
De ingang van de vaart in de vesting levert eenen zoveel te gevaarlijker doorgang op, dewijl de slijkgrond, bij laag water, van den dijk van Tholen af tot aan deze vaart toe, eenen vrij vasten bodem, op welken het voetvolk zonder eenig gevaar kan voorttrekken, aanbiedt. Wij hebben den bodem dezer opening met ijzeren eggen bezet, en aan den ingang een klein schip geplaatst, waarop dag en nacht wacht gehouden werd. Dezelfde toegang was nog gedekt door twee stukken kanon, welke altijd met schroot geladen waren. Wij konden, gedurende den winter, gelijk wij naderhand gedaan hebben, den ingang niet sluiten door eene barriere van traliewerk, noch door stormpalen; dewijl de groote menigte ijsschollen, door den eb of vloed voortgekruid, dezelve toch zouden verbrijzeld hebben.

De Waterschans ligt vlak aan de Schelde; zij wordt van Bergen op Zoom gescheiden door eenen kleinen polder, waarvan de zijdijken tot wegen naar de schans verstrekken, en bij hoog water bespoeld worden. Voormaals had men aan den regter oever van de vaart

eene tweede schans [14]), welke door de zee is verwoest geworden, en waarvan geene overblijfsels meer te vinden zijn. Hetzelfde lot zal de schans, welke nog bestaat, ondergaan, wanneer de Hollanders nalaten den dijk, welke dezelve omgeeft, zorgvuldig te onderhouden. De fronten van de schans, aan de zijde der vaart, op den dijk, die naar het hoofd loopt, zijn bemetseld ; maar de walkant heeft slechts eene hoogte van twaalf voet, de borstwering daaronder begrepen. Om van dien kant eene beklimming voor te komen, hebben wij den dijk met zware boomtakken en den aarden dam met paalwerk en vriesche ruiters enz. bezoomd.
De poort, waardoor men in de schans komt, aan de bemetselde fronten, naar den kant der vaart, voor de Hollanders, als zij meesters van de plaats en der zee zijn, zeer goed gelegen, om door dezelve steeds onderstand te kunnen ontvangen, konde voor ons Franschen in de vesting nergens anders toe dienen, dan om eene verrassing te begunstigen.Wij hebben dezelve weg genomen en verplaatst naar de keel der vesting.
Al het andere gedeelte van de schans is van aarde en omringd met gragten, welke vol water zijn. Men brak elken dag in dezelve het ijs aan stukken, en dikwijls moest men het met de bijl doorhakken. Hetzelfde deed men in de cunette, die door de gragt, welke om de plaats zelve henen loopt, gevonden wordt.
Men moet des winters in eene belegerde of geblokkeerde stad van het noorden, waarvan de verdediging op het water berust, geweest zijn, om een juist denkbeeld te hebben van den oneindigen arbeid

[14] De Noordschans genaamd. VERT.

en de vermoeijenissen, welke eene vorst van vijf en zeventig dagen aan eene bezetting veroorzaakt.

De fronten van Steenbergen, of ten noorden, hebben in het geheel geene halve manen. Derzelver plaats wordt vervuld door de reduiten der binnenwaarts inspringende wachtplaatsen. Zij hebben slechts een klein bekleedsel van metselwerk, aardene dwarswallen, (traverzen), en eene gragt van drie voet diep. Daar is geene vesting van den derden rang, maar die bemetseld is, waar de fronten van aanval niet veel gemakkelijker te verdedigen zijn, vooral tegen eene overrompeling, dan dit geheele gedeelte der vestingwerken van Bergen op Zoom.
Wij hebben deze reduiten gepalissadeerd, aan de keel verschansingen met sterke stormpalen opgeworpen, en in deze verschansingen wachthuizen van planken opgeslagen; maar de zwakheid van het garnizoen en de vrees voor desertie hebben ons van de bezetting derzelve doen afzien, uitgenomen van die aan de Steenbergsche poort, waar wij eene wacht hadden in de reduit, welke voor eene halve-maan diende, en eene tweede wacht op voorpost. De verschansing in deze reduit was een tamboer van sterke planken, geplaatst aan het buiten einde van de vaste brug, ten einde de ophaalbrug voor eene overrompeling te beveiligen. Op eene andere plaats, aan de overzijde van dezelfde ophaalbrug, aan de binnen zijde van deze vaste brug, tegen het profil der vesting zelve, was eene barrière. Een gedeelte van de bedding-planken der vaste brug tusschen de ophaalbrug en deze barrière, werd elken avond, tegen het sluiten der poorten, opgenomen en in de stad

gebragt. Deze voorzorgen bewijzen, hoe zeer wij vreesden, door deze poort verrast te zullen worden.

Ondertusschen, ofschoon de verdediging van deze fronten ten noorden zoo zwak ware op zichzelve, en vooral in betrekking tot het getal en de zamenstelling van ons garnizoen; moet men daar uit echter niet besluiten, dat zij het ook was voor de Hollanders, wanneer zij een talrijk garnizoen in dezelfde plaats hadden, wanneer zij de liniën door eene armee bezet hielden, en hunne gemeenschap open was, door de Willemstad en Steenbergen met Holland, en door de Waterschans met Zeeland, gelijk als gedurende de belegering van 1747; integendeel, er was toen een zeker even-wigt tusschen deze en de andere fronten der vesting.
Inderdaad, op het oogenblik, dat de GRAAF DE LOWENDAL voor Bergen op Zoom aankwam, werd er menigmaal in den krijgsraad onderzocht, of het, in plaats van deze vesting aan de sterkste zijde, die van het zuiden namelijk, aan te tasten, niet veel beter ware, dit te doen aan de fronten ten noorden, of die van Steenbergen. Dan merkte deze kundige Generaal op, dat hij alsdan verpligt zoude zijn tot drie op elkander volgende operatiën, zoo langdurend als moeijelijk: de eerste, die van de liniën te forceren, gedekt door moerassen, en bovenmate sterk; de tweede, die van het nemen der drie schansen Moermont, Pinsen en Rooverschans, toen aan de keel gesloten, met kruitmagazijnen, bomvrije walgangen, en overvloedig van krijgs- en mondbehoeften voorzien; de derde, die van het aanvallen der fronten van Steenbergen, of ten noorden, welke, zoo zwak zij ook waren en nog zijn, evenwel eene geregelde belegering vorderden, wegens het sterk garnizoen, dat de stad bezettede. Hij

toonde aan, dat hij, terwijl zijne armee aldus ten noorden geplaatst, hare aanvallen op deze fronten rigtte, de vijandelijke armee tot Steenbergen terug getrokken, in den rug zoude hebben, en dat hij aan dezelve, daarenboven, zijn regterflank, naar den kant van Tholen, zoude bloot geven, ter zelfder tijd, dat zijne gemeenschap door zijnen linkervleugel met Antwerpen en Frankrijk moeijelijk en onzeker zijn zoude. Hij hield zich dan tevreden met de Hollandsche armee, welke de liniën bezettede, te bedreigen; hij nam de houding aan, als of hij eenen aanval tegen de Rooverschans in den zin had, en liet weldra denzelven varen, om de vesting aan te vallen op een punt, waar zij van werken overvloedig voorzien was, en greep, gelijk hij zelf zegt, de KOE bij de HOORNEN (zie **E**).

Men veronderstelle, dat, integendeel, Bergen op Zoom door een Fransch garnizoen bezet is, dan zoude het, hoe sterk het ook ware, de liniën niet bewaren kunnen, naardien dezelve altijd door Steenbergen en Tholen omgetrokken konden worden: het ware dus volstrekt noodig, dat de Franschen genoeg volks hadden om deze twee plaatsen en de schans de Leur, enz. te bewaren; maar dan zoude geen garnizoen meer genoegzaam zijn, om zoo vele plaatsen en posten te bezetten, er zoude eene armee gevorderd worden, welke, aldus ingesloten, zich moeijelijk konde bewegen, en zeer bezwaarlijk hare gemeenschap met Antwerpen en Frankrijk open houden; ten minste, indien zij de zee niet in haar magt had; maar, in dit laatste geval, zoude Frankrijk niet meer verdedigenderwijze te werk gaan, en zoo het al in dit geval ware, dan behoefde het zijne armee nog niet in zulk eene fuik te laten opsluiten.

Voor ons Franschen, die in het begin van 1814 geene liniën, geen Steenbergen, geen Tholen, noch ook die geheele versterkte landstreek meer bezaten, die, geblokkeerd in onze vesting, aan deze fronten ten noorden niets hadden dan eenen wal zonder halve-manen, was dit gedeelte van Bergen op Zoom een slechts even zoo middelmatig verdedigingsmiddel, als dat der fronten van de Waterpoort, door de vorst, slecht was.

Opdat, ten minste, de liniën, welke wij niet bezetten konden, niet tegen ons zijn zouden, hadden wij zorg gedragen, om van het begin der blokkering af, en voor de vorst, alle die gedeelten derzelve, welke, met kanon bezet, tot aanval tegen de vesting konden gebezigd worden, te slechten.

Men ziet uit deze vergelijking van hetgene Bergen op Zoom in de magt van Holland is, met datgene, hetwelk het zijn soude, wanneer het in de magt der Franschen ware, dat eene vesting, ten opzigte van hare werken afgezonderd van haar garnizoen, levensmiddelen, krijgsbehoeften en andere middelen, welke tot de verdediging medewerken, niet op eene volstrekte wijze, maar betrekkelijk beschouwd, sterk kan genoemd worden. Dit is even zoo met betrekking tot de verdediging van alle frontierplaatsen, en, in het bijzonder, van die van Braband ten opzigte van Holland, of ten opzigte van Frankrijk.
De geschiedenis en naauwkeurige beschouwing eener vesting, welke zoo beroemd is door hare middelen van verdediging, die aan dezelve als verkwist zijn, door het verheven vernuft hetwelk dezelve heeft zaamgebragt, en door de verrassingen en overrompelingen,

waarvoor hare vestingwerken haar nooit hebben beveiligd, toonen, gelijkelijk, aan, dat de bekleeding van de vesting zelve met metselwerk, tot eene tamelijke hoogte, het voornaamste middel der verdediging is; naardien zij het alleen is, welke den belegeraar tot eene regelmatige belegering kan noodzaaken, en alle zelfs de gelukkigste en vernuftigste zamenvoegingen in de keus der ligging, in de bepaling der uitgestrektheid en de buiten uit springende werken, zonder deze hoogte, niets anders zijn dan bijhangsels, welke vaak onnuttig worden. Men ziet, tenslotte, dat zelfs Bergen op Zoom deelt in het algemeen gebrek van schier alle de Hollandsche vestingen, dat, namelijk, eene enkele vorst, zonder een onnoemlijk getal van behoedmiddelen, over deszelfs lot beslissen kan.

Wat deszelfs werkelijken staat van verdediging, of die middelen, welke men niet dan op het oogenblik, dat eene vesting bedreigd wordt, bezigt, zoo als de palissadering, krijgs-toerusting enz, aangaat; deze was, ten naasten bij, dezelfde op het einde van het jaar 1813, als toen de Hollanders ons deze vesting overlieten, in de lente van het jaar 1810. Meer dan drie honderd stukken kanon stonden er op de batterijen, maar voornamelijk gerigt naar den kant van Frankrijk; het meeste deel der affuiten deugde niets meer; de vesting was sedert een aantal van jaren gepalissadeerd, maar de stormpalen waren van week en vermolmd hout.

Men had, door gebrek aan de noodige geldmiddelen, niet dan zeer middelmatig, sedert vier jaren, de bestaande werken kunnen onderhouden.

Wij hebben een schoon kruitmagazijn gebouwd[15]), hetwelk nog niet tot deszelfs bestemming gebezigd was geworden; het was anderzins meer dienstig in tijd van vrede, dan in dien van oorlog; dewijl men onder alle de bastions, in eene genoegzame hoeveelheid, batterij-magazijnen aantrof.

[15] Dit magazijn stond naast het oorspronkelijke gebouw T, zie op de kaart bastion 13; het is in de eerste helft van de 20e eeuw gesloopt

VERHAAL

VAN DE VERRASSING

VAN

BERGEN OP ZOOM

DOOR DE ENGELSCHEN,

OP DEN 8 EN 9 MAART 1814

BENEVENS

EEN BEKNOPT BERIGT VAN DE INSLUITING DEZER VESTING, EN DE GEBEURTENISSEN, WELKE TOT DEZELVE AANLEIDING GEGEVEN HEBBEN

Het beste dat NAPOLEON, terwijl hij meester was van Hollandsch-Braband, doen konde, was: het slechten van de vestingwerken van Steenbergen, en de schans de Leur, de liniën en schansen van Steenbergen, en, in het gemeen, van een zeer groot deel der al te menigvuldige vestingen en krijgsposten, welke die grenzen dekken, en het niet bewaren van iets, hetwelk niet volkomen ten voordeele van Frankrijk strekte, of daartoe met weinig kosten konde geschikt gemaakt worden. Men was, ondertusschen, sedert den winter des jaars 1811, zoo ver gekomen, dat men hem tot deze vernieling,

 Vert. van: Legrand, Rélation de la surprise de Berg-op-Zoom

alhoewel slechts in haar beginsel, een besluit deed nemen; maar de uitvoering van hetzelve werd voor eenen onbepaalden tijd uitgesteld. Hij verspilde de geldmiddelen van den staat aan Dantzig, Hamburg en tien andere plaatsen, drie en vier honderd mijlen van de hoofdstad af gelegen; terwijl deze gewigtige frontieren, gelijk het oude Frankrijk behandeld, dat is, geheel verzuimd werden; met dat gevolg, dat, op het tijdstip van gevaar, omtrent het einde van 1813, de zaken nog in dezelfden staat waren waarin wij dezelve vier jaren te voren gevonden hadden.

NAPOLEON wilde, in plaats van het oude te herstellen en te verbeteren, integendeel, nieuwe verdedigingsmiddelen daarstellen, in den omtrek van de Willemstad en op het eiland Goeree. De nuttigste herstelling, welke hij gebood, was die van Gorkom, hetwelk voor de Franschen de sleutel van Holland was; maar dit was ook slechts eenige maanden vóór dat het noodig was. Hij had de verdediging dier stad met die van Woerkom en Loevestein moeten vereenigen; doch deze twee posten bleven in den staat van verval, waarin zij waren. Door een jaar vroeger dien maatregel te volgen, en daar aan het vierde gedeelte van hetgeen eene afzonderlijke vesting aan de Oostzee, of in andere afgelegene gewesten, kostte, op te offeren, zoude men toen eene stelling van een veel grooter gewigt verkregen hebben, in het midden van welke, eene talrijke flottille, het geheele land, met arméen bezet, in bedwang zoude gehouden hebben.

Voor het overige zouden deze materiële middelen van verdediging nog van weinig dienst geweest zijn; naardien men in Holland, gelijk als in Braband, niemand had, die dezelve konde doen gelden. De bezettingen van de Willemstad, het eiland Goeree, Schouwen, en

Bergen op Zoom enz., waren slechts uit enkele depots samengesteld, voornamelijk behoorende tot vreemde regimenten met deserteurs en krijgsgevangenen voltallig gemaakt, en welke, volgens een bijzonder en onbegrijpelijk besluit, de Minister van oorlog zelf niet konde verplaatsen. Men had, onder anderen, kompagniën kustbewaarders, alleen uit Hollanders bestaande, en gereed om te muiten, en een klein getal veteranen van alle natiën. Er was niet één soldaat in Steenbergen, in de schans de Leur, te Heusden, Geertruidenberg, en zelfs niet in Breda; Gorkom alleen had een bataillon kinderen, welke Pupillen van de garde genoemd werden. De garnizoenen van den Briel, van de gewigtige haven van Hellevoetsluis, en die van geheel Holland waren niet talrijker en niet beter samengesteld.
Zoodanig was in deze streek de personele staat van verdediging, toen het verlies van de bataille te Leipzig en de overhaaste aftogt, die daarvan het gevolg was, in Holland het sein werden tot den opstand. De hoogbejaarde Prins Gouverneur generaal, ofschoon persoonlijk zeer bemind en geacht, werd genoodzaakt Amsterdam te verlaten; de ambtenaren werden weggejaagd en alle Franschen meer of min gedwongen, het land te verlaten.
De Generaal Graaf MOLITOR, die te Amsterdam gebood, verliet ook deze stad aan het hoofd van die weinige troepen, welke hij ter zijner beschikking had. Hij wist daarvan eenigen tijd in het kamp van Utrecht en vervolgens aan de Lek zich te bedienen om de Hollanders schrik aan te jagen. De beste infanterie, welke hij had, was dat zelfde bataillon Pupillen, hetwelk hij van Gorkom had doen komen en een groot getal Douaniers. Hij legde in de sterke plaatsen officieren van den staf, de genie en artillerie; hij nam enkele reizen

eene aanvallende houding aan, dan eens het eene, en dan weder het andere punt bedreigende; maar zijn hoofddoel was, Gorkom te dekken, en tijd te geven tot het aanvoeren van hulptroepen.
De Generaal Senateur RAMPON wierp zich in deze stad, in de laatste dagen van November, met bataillons, welke hij nieuwelings zelf te Antwerpen had georganiseerd, en met conscrits, die uit Frankrijk kwamen, met linnen kielen aan en zonder wapenen, en waarvan hij ondertusschen zich zeer goed wist te bedienen.
De Generaal MOLITOR, geene de minste versterking ontvangende, na, door de gepastheid zijner bewegingen, aan Gorkom en andere Hollandsche vestingen den tijd gegeven te hebben, om eenige versterkingen te ontvangen, en eenige middelen van bestaan te verzamelen, trok over de Waal en verliet Holland.
De opstand was daar algemeen, en ofschoon dezelve, in de eerste dagen van December, nog niet tot in Hollandsch-Braband ware doorgedrongen, zoo kondigde toch alles, van dit tijdstip af, aan, dat deze Provincie weldra het voorbeeld van de hoofdstad volgen zoude.
De nieuwe Generaal-en-chef van Holland, welke te Antwerpen was aangekomen, vond zich in de grootste verlegenheid; hij ontving geene de minste hulp uit Frankrijk; hij zag dat de vestingen van Hollandsch-Braband, met alle hare verdedigingsmiddelen, weldra door de inwoners zelven zouden worden ingenomen, indien hij daar niet eenige troepen henen zond; en dit konde hij niet zonder nadeel voor Antwerpen bewerkstelligen. Aldus zoude hij, van den eenen kant, zijne eigene vesting in gevaar brengen. waaraan men zoo vele millioenen had te koste gelegd, om haar in staat van verdediging te stellen, en met deze vesting tegelijk ook de vloot, het groot getal van schepen in de haven liggende, en de groote menigte magazijnen,

in het bijzonder zijner zorge aanbevolen: van de andere zijde, konden de zwakke hulptroepen, in de vestingen gelegd, omdat de laatste zulk een groot getal uitmaakten, slechts ongenoegzaam zijn, en bijgevolg ongeschikt, om haar te beveiligen voor het lot, hetwelk dezelve bedreigde. Ondertusschen, hij besloot twee Generaals met omtrent drie honderd man mariniers, en twee stukken geschut naar Breda te zenden, waar, sedert vier jaren, niet één stuk kanon, en, sedert drie maanden, niet één soldaat gevonden werd. Hij zond er omtrent even zoo veel naar Bergen op Zoom, met welke troepen deszelfs Commandant Steenbergen en de schans de Leur deed bezetten. De Generaal-en-chef zond, te gelijker tijd, eene flottille onder de Wilemstad om het Hollandsch-diep te verdedigen.
Enkele Kozakken, die zich, den 5 December, aan de Waal vertoonden, en arméen aankondigden, welke niet dan vrij laat kwamen opdagen, deden Hollandsch Braband besluiten, om het voorbeeld van Holland te volgen.
De opstand was daar spoedig algemeen, ten platten lande en in de steden, welke niet door Franschen bezet waren. Verpligt, om het geheele land, den 2 en 9 December, te doorkruisen, waren wij daarvan, wel op twintig verschillende plaatsen, zelven ooggetuigen. Het volk ging in optogt langs de straten, met eenen tamboer voorop, dragende voor standaard eenen Oranje-vlag, en versierd aan hoed en knoopsgat met een lint van dezelfde kleur, onder het geroep van Oranje boven [16]) het teeken van algemeene vereeniging. Wij moeten hun, intusschen, het regt doen, van te erkennen, dat er, te

[16] De Schrijver zegt eigenlijk: orange bauwe (om hoog oranje, dat is te zeggen: leve Oranje) VERT.

midden van deze volksbewegingen, niet één Franschman, zoover wij weten, beledigd of mishandeld is geworden. (zie **F**)
Alle de kust-bewaarders verklaarden zich tegen ons. De douaniers die te Woerkom en Loevestein slechts eene zwakke bezetting uitmaakten, werden genoodzaakt af te trekken. Een van de twee Generaals, te voren naar Breda gezonden, die uit deze stad tot verdediging der vesting Geertruidenberg was gedetacheerd, werd daar met 25 man, die hij met zich genomen had, en geheel zijn garnizoen uitmaakten, gevangen genomen. Ter zelfder tijd deden de Hollanders den overtogt over het Hollandsch-diep.
Een ander Fransen Generaal, die op het eiland Goeree het bevel had, werd door zijne eigene soldaten, bestaande, gelijk wij gezegd hebben, uit kust-bewaarders en Deserteurs, gevat. Hij werd door hen gevangen gehouden in het fort Duquesne, nieuwelings gebouwd, hetwelk de sleutel van dat eiland was, en vervolgens werd hij aan den vijand overgeleverd.
De Commandant en staf-officieren van Brielle ondergingen, ten naasten bij, hetzelfde lot. Het garnizoen van Hellevoetsluis, verliet, na in de straten gevochten te hebben, deze vesting, en trok op de Willemstad terug. De Engelschen waren op het punt, om in Holland te landen, en de Russen en Pruissen rukten met geforceerde marschen tegen Braband aan [17]).
De Graaf DE CAEN, Generaal-en-chef zonder leger, wachtte te Antwerpen alle dag op troepen welke niet aankwamen. Eindelijk overtuigd, dat de geringe versterkingen, welke hij van het garnizoen

---

[17] Dit geheele verhaal des schrijvers Is vrij kort, en vooral wat Hellevoetsluis en Brielle betreft, onnauwkeurig. Men moet dus over het een en ander Bosscha en Konijnenberg na lezen.

dezer plaats in de andere vestingen had afgezonden, niets anders uitwerkten, dan dat zij het lot van die, welke hem bijzonder was toevertrouwd, slechts bedenkelijker maakten, zonder de andere te beletten, van achter elkander in handen des vijands te vallen; overreed dat de onberaden zucht om alles te gelijk te willen behouden, het onfeilbaar middel is om alles te verliezen, dat, in den oorlog vooral, het oud spreekwoord: 'qui trop embrasse, mal étreint' [18]), volkomen bewaarheid wordt; besloot niet alleen om de troepen, welke hij elders had heengezonden, te Antwerpen te verzamelen; maar ook, om het garnizoen te versterken met de regimenten étrangers, veteranen en depots, waaruit de naburige bezettingen bestonden.
Ten gevolge hiervan, gaf hij, den 9 December, aan den Generaal, dien hij, eenige dagen vroeger, naar Breda gezonden had, bevel, om deze vesting te ontruimen, en zich, met de detachementen, onder zijn commando, naar Antwerpen te begeven; welke beweging in den morgen van den 10 plaats had. De Commandant en der vestingen en posten van de Willemstad, de Ruiter, de Klundert, Steenbergen, de Leur, Tholen, enz, kregen, onder dezelfde dagteekening van den 9, bevel, om, gelijkelijk, deze plaatsen en posten te ontruimen, na, zoo veel mogelijk ware, alle materiele verdedigingsmiddelen vernield te hebben, en zich op Antwerpen, door Bergen op Zoom terug te trekken.
Deze order werd in den nacht van den 10 en 11, uitgevoerd. De mariniers van de flottille welke voor de Willemstad lag, vereenigden zich met de bezetting, na hunne vaartuigen in den grond gehakt te

---

[18] Wie veel begeert, veel ontbeert.

hebben. Deze bezettingen kwamen den 11 te Bergen op Zoom bij een; een gedeelte daarvan bleef aldaar den 12 over.
De Generaal BIZANNET was aldaar, sedert verscheidene jaren, wapen-kommandant. Hij ontving den last om het opperste commando op zich te nemen, en tegelijk dien van de stad in staat van beleg te verklaren, hetwelk, den 15 December geschiedde, op het oogenblik, dat het overschot der garnizoenen van de naburige plaatsen vertrok, om zich naar deszelfs bestemming, te Antwerpen, te begeven.
Het garnizoen van Bergen op Zoom was nog des avonds van dien dag, in dien zelfden staat, waarin het twee dagen te voren zich bevond. Het bestond uit eenige detachementen van mariniers, en 7 zwakke kompagniën veteranen, waaronder een van kanonniers. Het maakte te zamen nog geen 800 man uit. De Kapitein van de kompagnie kanonniers veteranen was terzelfder tijd de Commandant en Chef van de artillerie der vesting. De Bataillons-overste LECLERC was daar, tot nog toe, de eenige officier van genie geweest; de Kolonel Directeur der fortificatien[19]) en een jong officier van genie, uit de Willemstad gekomen, bleven te Bergen op Zoom. De Generaal hield daar vele Commandanten der ontledigde vestingen en posten, om dezelve als plaatselijke Adjudanten te gebruiken. Hij koos uit hen vier, aan wie hij het commando van de vier stadspoorten toevertrouwde. Hij had tot zijne medehulp den plaats-majoor HUGOT-DE-NEUVILLE, dien hij tot zijnen chef van den staf benoemde.

---

[19] Legrand, de schrijver van dit boek, was Directeur der fortificatien. Mogelijk dat hij hierdoor de aanval van 8 maart meemaakte.

Zoodanig was de sterkte van het garnizoen op den avond van den 13, toen de opstandelingen uit de omstreken, onderrigt van de geringe magt, welke ons was overgebleven, en eenige Hollandsche officieren, aan wie het Fransch gouvernement ontslag had gegeven, aan het hoofd hebbende, omtrent ten 8 uren, eene poging deden, om de Bredasche poort te overweldigen. 'De Kapitein BARCELLE, gewezen Commandant van Tholen, aan wien het toezigt over deze poort was aanbevolen, snelde de wacht op den voorpost te hulp. De Majoor DE NEUVILLE en de officieren van genie kwamen tegelijk met twee kompagniën veteranen toeschieten. Na een klein-geweer-vuur van omtrent een half uur, werd de vijand genoodzaakt, zijne onderneming te laten varen, en, met een verlies van 10 manschappen, af te trekken.
Den 15, des avond, omtrent half elf, werden er eenige kanonschoten gewisseld met de Engelsche brikken, welke op de hoogte der Waterschans lagen.
Den 17 kwam een Engelsch Kolonel bij den Gouverneur, in naam van zijne Britsche Majesteit, de vesting opeischen; doch hij ontving, op de stelligste wijze, een weigerend antwoord.
In den nacht van 17 op den 18 ontvingen wij uit Antwerpen eene versterking van 800 man der jongste ligting.

Het plan was, om Bergen op Zoom, gelijk de andere vestingen, te ontruimen, en het zwak garnizoen dezer stad met dat van Antwerpen te vereenigen; maar toen NAPOLEON, die geen duim gronds wilde afstaan, kennis kreeg van de bevelen, welke de Graaf DE CAEN omtrent het ontruimen der vestingen gegeven had, ontnam hij hem het bewind, en gelastte hem tevens Antwerpen te verlaten;

den Hertog van PLAISANCE in deszelfs plaats zendende. Dezelfde bevelen hielden ook in zich, dat men Bergen op Zoom moest verdedigen; hij wilde tevens, dat men de ontruimde plaatsen zoude hernemen, zelfs Hellevoetsluis in Holland, aan de overzijde van het eiland Goeree gelegen, welke reeds met Engelsche en Hollandsche schepen bedekt was. Wat de herneming van Breda betrof, daaromtrent was het stelligst bevel gegeven.
De laatste onderneming was, wanneer ten minste de vrees voor een bombardement de poorten der stad niet deed openen, zeer moeijelijk te volbrengen; want de inundatiën waren aldaar volkomen in werking gebragt [20]), en zij konden niet worden overgetrokken dan bij eene aanhoudende vorst, welke, op het tijdstip van den 20 December, nog geen plaats had. Het is waar, aldaar was noch kruit, noch kanon, bij het vertrek der Franschen, tien dagen te voren, en de Geallieerden hadden nog geen tijd gehad, om het aan te voeren; maar, daarentegen, was er toch een talrijk

---

[20] Het schijnt, dat de schrijver de ongelukkige ondernemlng zijner landgenooten op deze stad, voornamelijk, aan deze inundatiën wijten wil; doch, gelijk het mij voorkomt, zonder grond, naardien deze toch niet verhinderd hebben, dat zij tot onder de wallen en zelfs in de buitenwerken voortrukten, en de benarde, van alles ontbloote, stad beschieten konden. Hij zoude den waarheid meer hulde gedaan hebben, indien hij deze schandelijke mislukking aan de volharding der Hollanders, Russen, en Kozakken het beleid der Hollandsche en Russische bevelhebbers, en, vooral, aan den edelen moed der brave burgerij, had toe geschreven, Dan misschien had onkunde van hetgene er wezenlijk in Breda omgegaan is, zoo wel als ingenomenheid met zijne elgen natie, deel aan deze misvatting des schrijvers. VERT.

garnizoen, voornamelijk, uit Kozakken en Russische kavallerie bestaande.
Zes of zeven duizend man van de jonge garde, reeds sedert lang aangekondigd, en eindelijk te Antwerpen aangekomen, werden, tusschen den 20 en 25 December, tot deze onderneming gebruikt. Zij had geen gevolg; en zoo zij het gehad had, konde zij echter nergens anders toe dienen, dan om onze troepen te verspreiden, en in deze groote vesting te doen gevangen nemen. De geheele sterkte van Breda bestaat eigenlijk in deszelfs gragten, vol water en inundatiewerken; dan, daar de Franschen, zoo kort voor eenen langen winter, de vestingwerken, welke bijna geheel van aarde zijn, toch niet hadden kunnen palissaderen, noch ook de vesting zelve wapenen; zoo zoude dezelve niets anders dan eene groote verschanste legerplaats geweest zijn; waar niet dan een zwak garnizoen konde overblijven, hetwelk, bij de eerste vorst, dadelijk verrast en opgeligt zoude zijn geworden.

Op denzelfden tijd, dat de Generaal, de HERTOG VAN PLAISANCE, volgens het stellig bevel van NAPOLEON, de jonge garde voor Breda zond, bezigde hij alle de middelen, welke hij onder zijne beschikking houden konde, om Bergen op Zoom van manschappen, levensmiddelen, en krijgsbehoeften te voorzien. Hij vertrouwde aan den Kolonel Directeur der fortificatiën [21]), dien hij spoedig van Bergen op Zoom te Antwerpen deed komen, om hem over de onderneming op Breda te raadplegen, het gebied over twee halve-bataillons der nieuwe ligting, om dezelve naar Bergen op Zoom te

[21] Legrand, de schrijver van dit boek was destijds Directeur der fortificatiën.

brengen. Deze deed heimelijk den Gouverneur dezer stad van zijne terugkomst tegen den volgenden dag, den 23, op den middag, onderrigten; hij deed hem weten, dat het zijn plan was, om met de twee halve-bataillons, welke hij met zich bragt, in de dorpen op zijnen weg gelegen, zoo veel vee, als hij krijgen konde, op te halen; hij beval hem, dat hij om zijnen intogt in de stad gemakkelijk te maken, en om niet door de vijandelijke partijen, welke haar blokkeerden, opgehouden te worden, eenen uitval doen zoude, op dat hij zich met hem zoude kunnen vereenigen. De kapitein BARCELLE werd met de besturing van dezen uitval belast, welke met zeer veel orde volbragt werd; bij ontmoette de twee halve-bataillons op het bepaalde punt. Het vee werd, bij deszelfs aankomst in stad, aan den Onder-prefect van het arrondissement van Breda, die in Bergen op Zoom gevlugt was, overgegeven. Deze gaf aan de gemeenten en bijzondere personen, aan welke het vee ontnomen was, bewijs van de ontvangst, en regelde de wijze van schadeloosstelling welke zij met regt vorderden, gemeenschappelijk met de voornaamste eigenaars, die de Kolonel, met dat oogmerk, gedrongen had, het konvooi te vergezellen.

De achtenswaardige AMBERT, een der oudste Fransche Generaals, en oud-Generaal-en-chef, die met zijne gewone werkzaamheid en stoutmoedigheid diende onder den jongen HERTOG VAN PLAISANCE, bragt ons, achtervolgens, van Antwerpen, in de laatste dagen van December en in het begin van Januarij, troepen der jongste ligting, een détachement van 40 mineurs, eene kompagnie artillerie, (de Kapitein waarin in het vervolg het gebied over de artillerie der vesting op zich nam), buskruit, gedroogde peulvruchten, wijn en eene menigte ossen, enz.

Het garnizoen werd ook versterkt met nieuwe mariniers, genomen van de vloot voor Antwerpen. Alle deze troepen bedroegen met elkanderen een getal van om trent vier duizend manschappen (zie **G**)

De kompagnie artilleristen en het détachement mineurs waren uitmuntende troepen; de zee-soldaten waren wel rijkelijk losbandig, maar toch moedig en afgerigt; aangevoerd door zeer uitstekende en vrij strenge officieren, waren zij ons van de grootste nuttigheid; schier allen wisten met het kanon om te gaan, en zij werden daarom, tegelijk met de artillerie, gebruikt tot bediening van het geschut, of, met de genie, tot andere werken van verdediging. Wat onze infanterie betreft; deze bestond uit nieuwelings geligte manschappen, meestendeels uit Vlaanderen en Belgie. De conscrits waren, bij hunne aankomst te Antwerpen tot bataillons geformeerd, gevoegd bij de 12^{e}, 17^{e}, 21^{e}, en 51^{e} regimenten van ligne; het is door deze nommers van de regimenten, dat wij eenvoudig die bataillons meestal zullen aanduiden. Men had aan deze rekruten bij hun vertrek uit Antwerpen, uniformen afgegeven, en geweren welke niemand hunner nog eens laden konde, ter hand gesteld; maar zij waren onder aanvoering geplaatst van oude officieren, die al hunnen tijd en hunne zorg besteedden om deze jongelingschap te onderrigten, en dien krijgsmans-geest in te boezemen; welke hen zelven bezielde.

Wij hadden voor de insluiting eene genoegzame hoeveelheid meel; en zelfs daarvan twee schepen naar het fort Bath gezonden, welke door de Engelschen genomen werden; doch, bij gebrek aan nieuwen aanvoer van levensmiddelen werden wij, sedert het begin van

Maart, tot het gebruik van gezouten vleesch beperkt; waarvan slechts de zieken, die nu talrijker begonnen te worden, verschoond bleven. Het gedurig waken, het aanhoudend bivouakeren, en de talrijke en lastige diensten van een garnizoen, in het geheel niet geëvenredigd aan den omtrek eener vesting, welke gedurende de vorst, met eene overrompeling bedreigd werd, bragten veel toe tot het verminderen van het getal onzer verdedigers. De desertie onder onze nieuwelings geligte manschappen, werd door de ingezetenen der stad ook niet weinig aangemoedigd. De Belgen en Vlamingers bedienden zich van den tijd, waarop zij in de buitenwerken de wacht hadden, en namen elke gunstige gelegenheid waar, om tot den vijand over te loopen.
Deze verschillende oorzaken verminderden zoodanig de bezetting, dat, bij eene wapenschouw op den 5 Maart, er niet meer dan twee duizend en zeven honderd mannen onder de wapenen waren (zie **H**).
De artillerie had op hetzelfde tijdstip, hare wapening veranderd en verbeterd. Derzelver stukken waren bestendig met schroot geladen, en de lonten bleven den ganschen nacht brandende. De genie ging voort met dagelijks die werken van verdediging te maken, welke eene aanhoudende vorst toeliet. Het ijs der gragten werd elken dag gebroken, of liever met de bijl opengehakt.
Door eene koude, daarenboven, meer aanhoudend dan streng, hadden wij voor niets dan voor eene overrompeling te vreezen; ook hadden alle onze middelen van verdediging het oogmerk om dezelve af te slaan. Naarmate de troepen in de vesting waren aangekomen, had de Generaal hun de onderscheidene fronten der werken aangewezen, om aldaar zich in de wapenen te oefenen. Het

was in de bolwerken, en altijd in dezelfde, dat elk korps of elke afdeling van een korps, zich verzamelde, terwijl het ook order had, om aldaar, op het eerste alarm, bij een te komen. Ter zelfder tijd oefenden zich de detachementen, bestemd om de reserves en mobile artillerie uit te maken op de pleinen der stad, en voornamelijk op de paradeplaats. Volgens deze schikking moest het exercitieveld een slagveld zijn.
In de maand Maart, na zich drie maanden lang op die plaatsen geoefend te hebben, wist elk korps de wijze, waarop het zich daarhenen begeven; en naar alle zijden zich bewegen moest, zoo wel des nachts als over dag, en, om zoo te spreken, met gesloten oogen.

Sedert den 13 Februarij had de opperste Commandant der vesting eene algemeene wapenschouw over het garnizoen, in de verschanste legerplaats[22]), gehouden. De infanterie had in haar vak wonderlijke vorderingen gemaakt. Alle de korpsen hadden zich, bij hunnen terugtogt in de stad, op hunne posten van bataille begeven. De Generaal, vergezeld van de hoofden der artillerie en genie, had, op de posten en wallen, de proef genomen, of de officiers wel wisten, wat zij bij eenen aanval te doen hadden, en hij had reden om tevreden te zijn.
Het is aldus, dat de opperste bevelhebber, de opper-officieren, en vooral de MAJOOR DE NEUVILLE, zich van alle gelegenheden bedienden, om kundigheden onder het garnizoen te verspreiden, en om hetzelve met dien geest te bezielen, welke weldra vreesachtige

---

[22] Bedoeld is het gebied Kijk in de Pot; zie kaart.

rekruten in dappere soldaten hervormt en hen wonderen doet verrigten. Ondertusschen was het niet dan sedert deze groote wapenschouw, en gevolgelijk van den 14 Februarij af, dat deze jonge conscrits, welke drie vierde van het garnizoen uitmaakten, aanvingen zich in het vuren te oefenen.

Des avonds, tegen het slaan van den taptoe; waren alle wachten verdubbeld; er waren troepen in bivouak, geplaatst, onder barakken van planken, gebouwd op de wallen. De nachtwachten en bivouaks kwamen niet in de kazernen dan s' morgens bij klaar lichten dag; de patrouilles en ronden waren menigvuldig; piketten, op voorpost gecommandeerd; moesten nog op het eerste alarm, en zonder te wachten, dat de generaal-marsch geslagen was, alle de posten versterken.
Wegens de vrees voor nieuwe desertie en de vermindering van het garnizoen door ziekten, bezetteden wij, in het begin van Maart, slechts een klein gedeelte van de zeer talrijke buitenwerken; te weten: buiten de Waterpoort, de Waterschans met 60 mariniers; aan de Steenbergsche poort, de reduit dienende voor eene halve-maan en het wachthuis van den voorpost; aan die van Breda, de halve-maan; aan die van Antwerpen de halve-maan en de reduit B ter regterzijde (zie kaart), waar twee stukken kanon bestemd waren om de verschanste legerplaats te bestrijken, en den vijand te beletten van dezelve door de keel om te trekken. Wij bezetteden, sedert eenige dagen de reduiten 1, 2 en 3 van de verschanste legerplaats, de twee eerste met 5 man, de laatste met 10, benevens twee stukken kanon aan de regter zijde, geschikt om de schorren te bestrijken, welke, met laag water, begaanbaar zijn. Alle de overige

buitenwerken waren onbezet; ons ligt geschut was geplaatst, gedeeltelijk op de paradeplaats, gedeeltelijk op het bastion 12 (zie **I**).

De blokkering, welke meer of minder streng was in de maanden December, Januarij en Februarij, eerst aangevangen door de bewoners van de omstreken, met Kozakken ondereen gemengd en naderhand voortgezet door de Pruisen, was ten laatste door de Engelschen alleen voltooid geworden.
Hunne armée, welke ons zeer naauw insloot, in het begin van Maart, en welke zeer talrijk was te Tholen, Steenbergen, Wouw, Rozendaal, Halsteren en in onze omstreken, had zich sedert eenige dagen verwijderd, en scheen zich aan den kant van Antwerpen zamen te trekken.
De Generaal GRAHAM, welke haar gebood, had zijn hoofdkwartier naar Kalmhout, het middelpunt tusschen Antwerpen, Bergen op Zoom en Breda, overgebragt. Desselfs communicatiën bleven, natuurlijk, op dat punt, open met de laatstgenoemde plaats en Rozendaal, alwaar hem van Tholen en de Willemstad toevoer en krijgsbehoeften aangevoerd, werden. Hij scheen de insluiting onzer vesting te verwaarloozen, en zelfs den toegang der boeren in dezelve te begunstigen, die ons eetwaren aanbragten.

Op den achtsten Maart (zie **K**), des avonds tusschen half tien en tien uren (zie **L**), hoorde het garnizoen, op een oogenblik, waarop het zulks het minst verwachtte, een levendig musket-vuur aan de Steenbergsche poort. Eene sterke kolonne Engelschen, welke onverwachts in de bedekte wegen was gerukt had daar onzen voorpost opgeligt, en was doorgedrongen in de reduit, welke voor

eene halve-maan diende, met handspaken de barrièren der aardene dwarswallen (traversen) forcerende, en wordende gestuit voor de vaste brug van de vesting zelve, door den tamboer[23]), aldaar gemaakt.
Drie stukken geschut bestreken, aan de linkerzijde van het bastion 11 deze verschansing, en waren met schroot geladen. De Commandant der artillerie, de kapitein DENIS, die, met den Directeur der fortificatiën, op het hooren van het eerste musket-vuur, was komen aansnellen, stak zelf het kanon af; middelerwijl er van het bastion 11-12 en van de courtine[24]) 11-12 een aanhoudend vuur uit het klein geweer gemaakt werd. Weldra vereenigden wij met dit musket-vuur dat van het zwaar geschut van dat gedeelte der wallen. Ondertusschen gelukte het aan een klein getal Engelschen, om, niettegenstaande ons vuur, den tamboer te beklimmen; zij kwamen, stormladders met zich voerende, op de vaste brug, tot aan den kant van. de opening welke veroorzaakt werd door het ophalen der brug, die midden op dezelve geplaatst is; tegen dezelve stelden zij hunne ladders, en kwamen, door langs dezelve op te klimmen, aan de bovenzijde van de ophaalbrug, van waar zij zich lieten afzakken, en aan de overzijde van de ophaalbrug, op de andere helft der vaste brug, neder kwamen: de bedding-planken, gelijk wij reeds gezegd hebben, waren aldaar weggenomen ter lengte van eene zekere ruimte, welke, met de barrière, geplaatst tegen het profil van het escarpe, het eenige beletsel tusschen de belegeraars en het binnenste gedeelte der vesting uitmaakte. Terwijl een gedeelte der

---

23 Verschansing van planken, geplaatst vóór de eigenlijke brug of poort.

24 Courtine, ook wel gordijn, is de het deel van een vestingwal of –muur tussen twee bastions. Hier dus tussen de bastions 11 en 12.

Engelschen, ingesloten tusschen de ophaalbrug en de gemaakte opening, door de palen van de barrière henen, met deze wacht schutgevaarte[25]) hield, en dat anderen de ophaalbrug poogden neder te laten, sprongen de minst vervaarden ook nog over de in de vaste brug gemaakte opening henen; daarna de verlengingsstukken (longerons) overtrekkende, beladderden zij, aan het binnen-einde van de vaste brug het zwakke halve-revetement van metselwerk der vesting zelve; beklommen het overig gedeelte van den aarden walkant en de borstwering, en kwamen dus eindelijk op den effen grond van den hoofdwal; dan, ontvangen op den punt der bajonnetten, werden zij allen neergeveld. Terwijl onze wacht, door haar musket-vuur, den vijand, die aan de andere zijde der barrière en van de gemaakte opening stond, in bedwang hield, voerde de Adjudant der vesting, MAUPIN, een veldstuk aan, en vuurde, in gevaar van de barrière te vernielen, met schroot op hen; dit maakte ruimte onder de menigte; het vuur van de wacht en dat van de flanken der bastions deden het overige; allen, die over de ophaal-brug waren heen geklommen, sneuvelden, zonder dat er een ontsnapte.

Wij hielden aan met boven van den hoofdwal een musket- en schrootvuur te maken op degenen, die zich, aan de andere zijde van de nog niet nedergelatene ophaalbrug, voor den tamboer in den bedekten weg, en op het glacis bevonden.

Het was eerst daags na den aanval, dat wij vernamen, hoe de aanvallers in den voornacht de vesting waren genaderd, onder het geleide van eenige inwoners der vesting zelve, en hoe zij plat op den

---

[25] Schermutseling; schotenwisseling.

buik gelegen hadden aan den staart van het glacis, om in stilte den eb, de opkomst der maan, en een zeker afgesproken sein af te wachten.

Terwijl deze, voor den vijand alleen zeer bloedige, aanval aan de Steenbergsche poort plaats had, sloeg men in de stad de generaal-marsch; de piketten waren reeds op hare posten; de andere troepen van het garnizoen trokken naar de poorten en in de bolwerken en de reserven op de paradeplaats; patrouilles en gendarmen doorkruisten de straten, en deden de bewoners in hunne huizen treden, met verbod, om daaruit te komen, en last, om hunne deuren en vensters, op straffe des doods, gesloten te houden.

Een niet minder levendig musket-vuur dan dat, hetwelk een half uur te voren aan de Steenbergsche-poort was aangevangen, liet zich daarop aan den kant der haven, naar de Waterpoort, hooren. Eene tweede kolonne (zie **M**) Engelschen was genaderd aan het einde van den dijk van Tholen, bij de inundatie-sluis; en langs den staart van dat gedeelte van het glacis, hetwelk tusschen dezen dijk en de vaart is, heen getrokken, en, bij laag water, in die vaart afgeklommen zijnde, was dezelve aan den ingang der haven gekomen. Door middel van planken en takkebosschen trokken zij over de eggen, welke op derzelver bodem geplaatst waren; en, zonder een oogenblik door het vaartuig, dat aan deszelfs mond lag, en waarvan de wacht de vlucht genomen had, noch ook door de twee stukken kanon, welke dezen doortogt bestreken, en zelfs geen vuur maakten, zich latende tegenhouden, kwamen zij, eindelijk, in de haven zelve.

De Generaals SKERRET[26]) en GOORE bestuurden dezen aanval. De eerste maakte zich, aan het hoofd van een gedeelte dezer kolonne, weldra van het Arzenaal en van de bastions 15 en 14 meester, en werd, vervolgens, daar tegen gehouden door 500 Franschen, die den ganschen nacht in het nieuwe kruitmagazijn bivouakeerden, en bij welke zich nog diegenen van ons volk, die de bastions 15 en 14 verlieten, gevoegd hadden; de tweede, met het overig gedeelte derzelfde kolonne, gelijkelijk, ter zijde van de haven voortrukkende, had ook de bastions 1-2 van achteren aangegrepen en zich van dezelve meester gemaakt.
Zoodra de Gouverneur, die op de paradeplaats stond, in het midden van zijne reserven, het berigt ontving, dat alles aan de Steenbergsche-poort wel ging, maar dat de vijand met geweld het kwartier der haven was ingedrongen, gaf hij bevel, om alle de detachementen (zie **N**), welke hij bij zich had, en uit mariniers, artillerie, veteranen en eene halve kompagnie mineurs bestonden, daarhenen te voeren; hij deed tegelijk deze troepen voorafgaan door verscheidene stukken mobiel geschut, gedeeltelijk door de kanonniers van het garnizoen, gedeeltelijk door de mariniers bediend; de kapitein van genie, GAGEOT, en velen van het korps van genie, vergezelden deze troepen, welke met gezwinde passen voor-waarts rukten.
Zij waren reeds aan de haven gekomen, toen zich van de tegen overgestelde zijde, een veel sterker musket-vuur dan de twee vorige, gepaard met het roepen van Victorie! Victorie! en Oranje boven!

---

[26] In orig. (Franse) tekst staan onjuist: MERRET

hooren liet. Dit was de Generaal GOORE, die aan de spitse van zijn volk langs den wal aan de Antwerpsche-poort gekomen was. Terwijl onze reserven, de paradeplaats verlatende, van waar zij bestemd waren om de Antwerpsche- en Bredasche-poorten te hulp te komen, zich, door de Gevangenpoort en langs de kaden, naar de Waterpoort begeven hadden, had de Generaal GOORE integendeel, de Waterpoort verlaten, om zich langs den wal naar de poorten van Antwerpen en Breda te begeven. Hij had eenige detachementen achter gelaten, om de onzen op de kaden in bedwang te houden, en vergezeld van den Luitenant-kolonel CARLETON, en gevolgd van het overige zijner troepen, eene breede opening gemaakt in de palissaden, die het halve-bastion 2 van het groote bastion 3 afscheidden. Vervolgens had hij diegenen van het garnizoen, die langs den kant der borstwering van de zuidelijke fronten geplaatst waren, in de flank aangegrepen, sommigen derzelven neergeveld, en een veel grooter getal gevangen genomen; en de overigen voor zich henen drijvende, was hij aan de Antwerpsche poort gekomen, om dezelve te openen voor den Generaal-en-chef GRAHAM, die aan het hoofd van zijne kavallerie en artillerie, op den weg van Antwerpen gereed stond, om de stad in te trekken. Het geroep, het welk wij gehoord hadden, diende om de Engelschen, die buiten waren, aan te kondigen, dat hunne landgenooten meester van het binnenste gedeelte der stad geworden waren en nu op weg waren, om voor hen de poorten te openen; en het vermaard Oranje boven! verwittigde aan de ingezetenen, dat nu het oogenblik daar was, waarop zij uit hunne huizen moesten komen, om met hunne verlossers, die allen een Oranjelint, als het teeken van algemeene vereeniging, droegen, eene gemeene zaak te maken.

De Generaal GOORE maakte zich van het wachthuis der Antwerpsche-poort meester, plaatste twee detachementen, het eene op de vaste-brug, om de ophaalbrug neder te laten, het andere aan den ingang der Antwerpse straat, om ons volk, hetwelk aan die poort de wacht gehad had, en in deze straat was terug getrokken, tegen te houden; en, altijd zijne voordeelen vervolgende, trok hij, langs de wallen, regt op de Bredasche poort aan, om dezelve op gelijk wijze, voor eene derde kolonne Engelschen, die dezelve van buiten zouden aantasten, en zich reeds van de buitenwerken hadden meester gemaakt, te openen. De Generaal GOORE vond slechts eenen zwakken tegenstand in de bastions 6-7; en langs de courtine tussen bastions 6-7; maar eindelijk hield de Bataillons-overste BARON, aan het hoofd van het 12e bataillon, hen in het bastion 8 tegen. (zie **O**)
Onze wacht aan de Bredasche poort vond zich mede op haren regterflank bedreigd door den Generaal GOORE, die van binnen kwam aantrekken, om deze poort te openen, en werd van den buitenkant, aangevallen door de derde kolonne Engelschen, die zich op het ijs geschaard hadden (zie **P**), nabij het doorgesneden glacis, hetwelk ter linkerzijde ligt, en reeds van de buitenwerken meester waren; hopende dat de Engelschen van binnen, die het geroep van: victorie! zij gehoord hadden, hun de poort zouden openen: in het tegengesteld geval, was het haar oogmerk, om in de stad te dringen door de groote sluis van het front 9-10.

Ondertusschen deed eene vierde kolonne van aanval ons nog veel grooter gevaar loopen. Zij bestond uit de Koninklijke garde onder het bevel van van Generaal COOKE. Zij trok ten zuiden, aan de

overzijde van de verschanste legerplaats, langs den voet der reduit 3 welke wij bezet hielden, en, (hetgeen onbegrijpelijk is, en zien doet, hoe zonderling vaak de overrompelingen zijn), zonder dat onze wacht, geplaatst in een bemetseld werk, hetwelk aan de keel gesloten was, een enkel geweerschot deed; zelfs niet om het garnizoen te waarschuwen.
Zij rigtte, vervolgens, haren marsch tot aan den voet van het glacis van het front 4-3. Derselver oogmerk was om de gragt van dat front, op het ijs, over te trekken en, ongeacht de verhakkingen, welke wij daar gemaakt hadden, den aarden en flauw hellenden walkant (escarpe) van hetzelve te beklimmen, en zich aldus te vereenigen met de tweede kolonne van aanval, welke in de stad was gekomen door de vaart en de haven; maar gestuit door het ijs, hetwelk opengehakt was (zie **Q**), was deze vierde kolonne genoodzaakt terug te keeren. Aan het bolwerk Oranje gekomen, hetwelk, wanneer de gragten vol water zijn, de bemetselde fronten van de aardene scheidt, plaatste zij, zeer bedaard, aan de linkerzijde van dit bolwerk, tien ladders, om in de gragten af te klimmen, beklom door middel van tien andere ladders den walkant, en kwam zoo in het bolwerk Oranje, zonder den minsten tegenstand te ontmoeten, op eenen grond, welke reeds door de troepen van den Generaal GOORE bestreken werd.
De Generaal COOKE zond, aanstonds, aan zijne regterzijde, versterking aan de afdeling van den Generaal GOORE; aan zijne linkerzijde vereenigde hij zich met het volk, hetwelk dezelfde Generaal aan de Waterpoort gelaten had, en met de troepen van den Generaal SKERRET, en deed het overige van zijn volk voorwaarts rukken; hetzelve wierp zich van den hoofdwal in de tuinen, welke

achter de huizen van de haven gevonden worden, bezettede deze huizen, en schoot uit de vensters, bijna met den tromp op de borst van ons volk, hetwelk aldus, op die zijde der haven, in de flank, van achteren en van voren, werd aangegrepen. (zie **R**),
Aldus waren er van de vier kolonnes van aanval reeds twee, te weten: de tweede door de haven en de vierde door het bolwerk Oranje, zonder tegenstand te ontmoeten, in de stad gekomen. Een gedeelte der tweede kolonne, onder aanvoering van den Generaal SKERRET, bezettede het kwartier van het Arsenaal ter regter zijde van de haven, en gekomen in het bastion 13 bedreigde, het, aan onzen Iinker-flank, de Steenbergsche-poort, van voren reeds aangetast door de eerste kolonne. De Generaal GOORE, die de tweede afdeeling van de tweede kolonne aanvoerde, had aan de Waterpoort en op de haven-kade eenige detachementen gelaten, om de onzen in bedwang te houden, en andere aan de Antwerpsche-poort geplaatst, om dezelve voor den Generaal-en-chef, die op den weg van Antwerpen post gevat had,te openen. Hij streed met het overig gedeelte bij het bastion 8, en bedreigde de-Bredasche-poort, gelijkelijk van voren aangegrepen door de derde kolonne, welke derzelver buitenwerken reeds bezet hield. Tenslotte, zond de Generaal COOKE, aan het hoofd der vierde kolonne, versterking aan de Generaals GOORE en SKERRET, en, met de overige zijner troepen, meester zijnde van de straten, welke ten zuiden op de haven uitloopen, en van de huizen op die zijde der haven, sloot hij alle de Franschen in, die zich, tot nog toe, aan de Iinkerzijde der brug, hadden staande gehouden. Van de vier poorten,was de vijand in bezit van de Water-poort; hij poogde de

ophaalbrug van de Antwerpsche- poort neder te laten, en bedreigde de twee overige van binnen en van buiten.

Van de vijftien of wel zestien bastions bleven er niet meer dan vier in onze magt, te weten: No 9, 10, 11 en 12. Onze zware artillerie maakte in deze bastions, overigens, een helsch vuur; en altijd met schroot, op de buitenwerken van de Steenbergsche - en Bredasche-poort, en op die der sluis van het front 9-10, met vijanden opgepropt.
Onze mobiele artillerie, aan het hoofd onzer kleine kolonnes geplaatst, velde alles, wat zich op de straten en kaden vertoonde, neder. Daar vocht men met woede; zoowel als aan het bastion 13, aan de Antwerpsche-poort en het bastion 8; sommige patrouilles en afzonderlijke manschappen vochten dikwijls man tegen man in de straten, vooral in die welke op de wallen uitliepen. Een twintigtal gendarmes, aangevoerd door den Luitenant ROUET, en de stadswacht, uit een vijftigtal manschappen bestaande, en in bataille geschaard voor de hoofdwacht, op de paradeplaats, maakten, met één veldstuk, onze geheele reserve uit.
In dit gevaarlijk oogenblik, waarin wij met de Engelschen, op zoo vele verschillende punten, handgemeen waren, kwamen onze soldaten van alle kanten op de paradeplaats aanrennen, roepende "*Patronen! Patronen! wij hebben geene patronen meer*!" De artilleriewachten, belast met derzelver uitdeeling, waren bij het Arzenaal krijgsgevangen gemaakt en de sleutels, welke zij bij zich hadden, in handen der vijanden gevallen.
Eenige officieren en gendarmes verzamelden deze soldaten, en de Heer MOREAU, van het korps van genie, deelde onder hen bijlen en

handspaken uit, en geleidde hen naar de kleine kruitmagazijnen tusschen de Steenbergsche- en Bredasche-poort [27]), de eenige van twee en twintig dergelijke magazijnen, waarvan wij meester gebleven waren; de deuren werden opengebroken, en de soldaten, beladen met pakken patronen voor zich en hunne spitsbroeders, keerden weder op hunne posten: de hoop herleefde, en de verschillende gevechten begonnen weder met nieuwe woede.

Het weder was schoon; een helder maanlicht begon de duisternis van den nacht te verdrijven; men zag reeds duidelijk genoeg, om elkander wel te onderkennen en alle de bewegingen ordelijk te verrigten; het zal zoo omtrent half twaalf uren geweest zijn.
Nadat de Generaal GOORE, die eerst, met onafgebroken voorspoed, meer dan de helft van onze wallen, van den ingang der haven af tot aan het bastion 8 toe, omgetrokken, en handgemeen geraakt was met het bataillon van het 12e regiment, aangevoerd door den dapperen BARON, door een hevig musket-vuur, meer dan drie honderd man en het grootste deel zijner officieren, en onder dezen ook den Luitenant-kolonel CARLETON, verloren had; was hij genoodzaakt geworden, om in het bastion 6, en op de detachementen, welke hij aan de Antwerpsche-poort gelaten had, terug te trekken.
Dezen, verontrust door ons vuur, hetwelk uit de Antwerpsche straat[28]) kwam, hadden hun oogmerk, om de ophaalbrug neder te laten, niet kunnen bereiken; de Adjudant der vesting DOURIN, belast

---

[27] In de bastions waren kennelijk kleine kruithuizen ingebouwd. Ook kan bedoeld zijn het kruithuis Dumont, tussen bastions 10 en 11.

[28] Lees: Hoogstraat

met de verdediging van deze poort, en welke hij in het eerste oogenblik gedrongen was geworden, tegelijk met de wacht te verlaten was wederom in gevecht geraakt met het eenige veldstuk, hetwelk hem was overgebleven. De achterwaartsche beweging der Engelschen werd van voren door ons schroot opgehouden, ter zelfder tijd, dat zij van achteren vervolgd werden uit het bastion 8 door het bataillon van het 12e regiment.
De Generaal GOORE en het overschot van zijne troepen konden ons niet meer ontsnappen, toen een gedeelte van het 1e regiment Engelsche gardes, met deszelfs kommandant den Luitenant-kolonel CLIFTON, door den Generaal COOKE tot ondersteuning zijner landgenooten, uit het bastion Oranje afgezonden over den wal tot aan de Antwerpsche-poort voortrukte, met zulke eene snelheid, dat wij niet eens den tijd hadden om ons veldstuk op deze nieuwe aanvallers te rigten; zij maakten zich van hetzelve meester, zonder een oogenblik te verliezen, om zich van hetzelve tegen ons te bedienen; deden op ons eene algemeene charge; en dreven ons met de bajonnet tot in het midden der Antwerpsche straat [29]) terug. De achterhoede van onze kolonne, welke steeds terug week, raakte reeds aan de hoofdwacht op de parade-plaats; nog ééne schrede achterwaarts van onze zijde, en de Engelschen waren op de Groote Markt en meesters van de stad!
De Majoor HUGOT DE NEUVILLE nam de vijftig manschappen, die in bataille stonden voor de hoofdwacht, en eenige Gendarmes; en bereikte het hoofd onzer kolonne, welke zich rondom hem verzamelde; de officieren bragten onze vlugtelingen terug, die zich

[29] Lees: Hoogstraat

reeds begonnen te verstrooijen, en die plaats namen aan het achtereinde onzer kolonne. Deze bestond uit eenen dichtgesloten drom, staande in de Antwerpsche straat, of liever, er was noch rang noch orde meer, zoowel aan den eenen als aan den anderen kant. In deze straat op een gedrongen, konden de vechtenden noch hun geweer laden, noch zich daarvan bedienen; het was eene aanhoudende ebbe en vloed; ons stuk kanon werd genomen en hernomen, zonder eenmaal gelost te zijn. Ondertusschen begon de Majoor DE NEUVILLE grond te winnen. De Generaal GOORE verlaten van zijnen gïds, die vlugtte, was reeds doodelijk gewond, en er lag eene groote menigte Engelsche Opper-officieren gesneuveld; toen ook de Luitenant-kolonel CLIFTON dood nederviel. Van toen af was de vlugt der Engelschen algemeen; de straat, den omtrek der Antwerpsche -poort; het bastion 6, bezaaid met dooden en stervenden, en vele gevangenen in onze handen latende, herwonnen zij, in een klein getal, over den wal, het bastion Oranje, van waar zij gekomen waren.

De onzen vervolgden hen daar; maar, gekomen aan de andere zijde van het punt A (zie kaart), werden zij, op hunne beurt, in het bastion Oranje aangetast, van voren door de troepen van den Generaal COOKE, en ter regterzijde door het musketvuur, hetwelk uit de vensters der huizen aan de haven op hen gemaakt werd; de Franschen trokken tot aan de Antwerpsche-poort terug, zonder verder vervolgd te worden, en het bastion 5, - zoodanig was men afgestreden, - bleef tusschen de strijdenden onbezet liggen.

Van eenen anderen kant, buiten de Bredasche-poort, hadden de Engelschen van de derde kolonne van aanval, - hunne landgenooten geen geroep van Victorie! meer op de wallen hoorende maken,

noch de ophaalbrug ziende nedervallen, - zich naar de inundatie-sluis, eene opening makende in de courtine 9-10, gewend, ten einde daardoor in de stad te dringen; maar zij vonden het ijs der gragten gebroken, en konden niet verder voorwaarts komen. Dwars door hunne gelederen hevig beschoten door het kanon van de bastions 9 en 10,trokken zij zich, met groot verlies terug; velen stortten in het water tusschen de ijsschollen, onder anderen ook hun gids, de Kapitein DE BEER [30]) een officier van verdiensten en aanzienlijk inwoner van Bergen op Zoom waar hij veel invloeds en verstandhouding had; doodelijk gewond, en tot aan zijne schouders in het water staande, bood hij zijn horologie en beurs aan dezulken van onze soldaten, die hem ter hulpe wilden komen.
De uitslag, welke, van het begin des gevechts, aan de Steenbergsche poort, zich tot ons voordeel had verklaard, eindigde daar, op geene minder gelukkige wijze, dan aan de twee andere poorten. De Engelschen, die in de reduit, welke voor eene halve-maan diende, en in de buitenwerken waren; zich noch voor noch achterwaarts kunnende bewegen, wegens het schrootvuur uit ons kanon, waaraan zij gedurig waren blootgesteld, ondergingen voor het grootste gedeelte hetzelfde lot, als hunne spitsbroeders van de voorhoede.
Een klein getal slechts had zich door de vlucht kunnen redden; de overigen, bijna allen gekwetst, onder welke zich ook hun Commandant bevond die zeer zwaar gewond was, waren onder de overwelfde helling, welke van het reduit naar de gragt der vesting loopt, gekropen. In deze onderaardsche gang, tegelijk met onze ei-

---

[30] Een Hollander. VERT

gene wacht, in het begin des gevechts door hen gevangen gemaakt, op een gepakt en door elkanderen liggende, konden zij zich, wegens het vuur der vesting, noch door de bovenste opening, noch door de onderste, zonder eenen gewissen dood te vinden, naar buiten begeven: zij boden aan, zich op bescheidenheid over te geven en smeekten ons, hen in de stad te laten, om hunne kwetsuren te doen verbinden. Dan, daartoe hadden wij de ophaalbrug moeten nederlaten, hetwelk wij onmogelijk doen konden, midden in zulk een heet gevecht, als er in de vesting plaats had, en waarvan de uitslag nog zoo twijfelachtig was.

Ondertusschen was de uitslag van de voordeelen, door ons in verscheidene gevechten, tegen onze vijanden, buiten en binnen de vesting behaald, niet gering. Wij waren in het vreedzaam bezit van de drie poorten der eigenlijk gezegde stad gebleven; meer dan de helft onzer wallen was heroverd; het verlies der Engelschen, vooral aan opper-officieren was zeer groot; wij hadden velen derzelven krijgsgevangen gemaakt; en een van hunne drie Generaals, in onze handen gevallen, lag op sterven: eindelijk, hetgene alles overtrof, de moed der vreesachtigen onder ons was wederom toegenomen, en de geheele bezetting was met nieuwe geestdrift bezield.
Doch zij, die met de verdediging van het kwartier der haven belast waren, benevens genoegzaam alle onze reserven, in het begin van den aanval, daarhenen gezonden, hoe zeer ook met denzelfden moed vechtende, waarmede de troepen in de eigenlijk gezegde stad bezield waren, behaalden, in langen niet, dezelfde voordeelen; zij hadden zich eenen geruimen tijd, met behulp van verscheidene veldstukken die de brug, de kaden en de straten, door welke de

vijand trachtte heen te dringen, om bij hen te komen, bestreken, staande gehouden; maar toen de troepen van den Generaal COOKE, uitmakende de vierde kolonne van aanval, zich van de huizen ter linkerzijde van haven, hadden meester gemaakt, was deze stelling der onzen, gelijk wij reeds gezegd hebben, niet meer te houden. Sommigen deden hunnen aftogt, door den gezegden havenkant tot aan de Gevangen-poort te volgen, en hielden daar post, ondersteund van hun veldgeschut; terwijl anderen, om niet onder het musket-vuur uit de huizen derzelfde havenzijde af te trekken, de voorkeur gaven aan den overtogt van de haven over de groote brug; zij haalden, na hunne aftogt, de brug op, om niet vervolgd te kunnen worden[31]); bereikten de regterzijde der haven, en vereenigde zich met dat gedeelte van het garnizoen, hetwelk hij het bastion 13 in gevecht was.

Wij hadden aldaar gelaten een piket van drie honderd Franschen, met hetwelk zich onze wacht van het Arzenaal en die van het bastion 14-15 had vereenigd, dat streed met de Engelschen, aangevoerd door den Generaal SKERRET.

Het bastion 13, voor een gedeelte ontruimd, leverde een slagveld op met meer verscheidenheid dan de overige. Een windmolen, welke hetzelve bestreek, en welken de Engelschen vermeesterd hadden, was voor hen eene soort van kasteel, rondom hetwelk zij zich verzamelden. De onzen schaarden zich, van hunnen kant, rondom het nieuwe kruitmagazijn.

Wij begonnen reeds te deinzen, toen de Kapitein CODERCQ aankwam, aan het hoofd van de mariniers, waarvan hij bevelhebber was. Hij

---

[31] Bedoeld is de zgn Bonte brug, die tussen het Wagenpleintje en Havenstraatje over de haven lag.

hield zijnen degen in de eene, en een van de vele pistolen, welke in zijnen gordel hingen, in de andere hand, en riep zijnen makkers toe: “Valt aan! Mijne vrienden! Valt aan!” Hij deed hen de bajonnetten kruiselings over elkander leggen, en drong, alzoo, zonder een schot te doen, op den vijand in.
De beweging der Engelsche kolonne werd daardoor gestuit en de Generaal SKERRET doodelijk gewond; maar, een weinig daarna, werd de onversaagde CODERCQ zelf door eenen kogel getroffen, en stortte levenloos ter aarde. De Kapitein DAGUAI volgde hem dadelijk op; hij werd ondersteund door de zee-officieren, die den dood hunner bevelhebbers wreeken wilden.
Onder dit getal kwam ook, van het bastion 12, de Kapitein EVRARD aan, met drie stukken ligt geschut, welke zijnen moed waren toevertrouwd, en die hij altijd zelf punteerde; de mariniers werden ondersteund door den Oversten LOMBART aan het hoofd van het 51^{e}, en door het 17e bataillon. Om kort te gaan, na het behalen van verscheidene voordeelen, gelukte het onze troepen, de Engelschen uit den windmolen en van het bastion 13 te verdrijven, en hen in de bastions 14 en 15 terug te dringen.

De opkomende vloed deed ondertusschen het water in de haven rijzen. De Engelschen in de bastions 14 en 15 en naar het Arzenaal terug gedreven, waren daar als geblokkeerd en konden geene gemeenschap houden met den Generaal COOKE, die de linkerzijde der haven bezet hield, dan alleen door de haven over te trekken, langs eene kleine draaibrug F[32]), omtrent 15 duimen breed; aan zich

[32] Waar nu de Rijtuigweg ligt vormde deze draaibrug de verbinding met de Ham.

zelven overgelaten, verdedigden zij zich met eene schranderheid en volharding, waarvan de geschiedenis weinig voorbeelden oplevert, en welke verdienen verhaald te worden. Er lagen in het bastion 14, op het punt D, eenige stapels zware palissaden, welke van de boomen op den wal vervaardigd en daar gebleven waren, in afwachting, dat de dooi zoude toelaten, zich van dezelve te bedienen. De Engelschen wendden tegen ons de vier-en-twintig-ponders, welke bestemd waren om den dijk van Tholen in de lengte te bestrijken, en laadden dezelve met onze eigene kardoezen; zij lieten bij dezelve slechts sommige manschappen om dezelve af te steken, en vervolgens trokken zij achter de stapels palissaden, terug. De Franschen, met hunne veldstukken ter zijde van de courtine 13-14 willende doordringen, over het punt C, maakten de Engelschen van voren met deze stukken zwaar geschut een geweldig schrootvuur op hen; terwijl zij hen tegelijk in de flank aangrepen, door een vernielend musket-vuur, hetwelk van achteren de stapels palissaden gemaakt werd. Zij werden daardoor genoodzaakt, met verlies terug te trekken, en zich, op hunne beurt, ter hunner bedekking, te werpen aan de andere zijde van de courtine brisée [33]) en in het bastion 13: Zij kwamen wel weder aan het gevecht; maar telkens begonnen de Engelschen dezelfde manoeuvre, en noodzaakten hen op dezelfde punten terug te trekken, en zich daar achter opnieuw te dekken. Het was gelukkig, dat de Engelschen, gedurig, deze zware stukken, - ongemakkelijk te bewegen op beddingen, welke nu in eene omgekeerde rigting lagen, - of te hoog, of te veel tegen onze linkerflank punteerden: anders zouden wij door dit schrootvuur,

---

[33] Gebroken of geknikte wal of walmuur.

hetwelk op ons van zoo nabij gemaakt werd, spoedig geheel zijn vernield geworden. Ondertusschen nam ons verlies, inzonderheid aan officieren toe, en ons ligt geschut leed geweldig veel.

Terwijl deze op elkander volgende en bloedige aanvallen aan het front 15 en 14 plaats hadden, hielden wij de vijanden op de haven, aan de Gevangenpoort, door middel van drie stukken ligt geschut altijd in bedwang; en met een ander stuk, en sommige zwakke posten, boden wij het hoofd aan een gedeelte van de troepen des Generaals COOKE, geplaatst aan de andere zijde van het punt A. Deze bezetteden den wal, de straat die naar den wal loopt, en welke, door hare hoeken, aan dezelve gelegenheid gaf, om zich voor ons vuur te verschuilen[34]), en een ruim onderaardsch gewelf, bestemd voor een hospitaal gedurende de belegering, waarvan zij de deuren hadden open gebroken; zij waren ook gedekt achter de heggen en heiningen der tuinen, welke tusschen den wal en de haven liggen.
De Engelsche Generaal had zijn hoofdkwartier gevestigd het middelpunt, in eenen kleinen zeer sterk gebouwden koepel, (Belvedère [35]), van waar hij den eenigen doorgang, dien wij over het punt A hadden, bestreek. Allen diegenen der onzen, die het waagden hetzelve over te trekken, vonden daar eenen onvermijdelijken dood.
Aldus vocht men slechts op drie punten. Aan de regterzijde, op den wal 13-14 zonder dat noch de eene noch de andere het punt C

---

[34] Mogelijk is hier bedoeld de inmiddels weer verdwenen Stoelematstraat, die inderdaad enige knikken in zijn verloop had. Ook kan het de Bruinevisstraat betreffen; die is echter recht van verloop.

[35] Zie kaart; vlak achter bastion Orange, begin kabelstraatje.

konde over trekken; aan de linkerzijde, van het bastion Oranje tot aan de Antwerpsche poort, zonder het punt A te kunnen bemagtigen; en in het middenpunt bij de Gevangenpoort, waar men niets minder dan al het geweld van ons ligt geschut noodig had, om den vijand te beletten dat hij zich schaarde op de kaden, en deze poort met de kleine zijdelingsche doorgangen[36]) bemagtigde. Er waren geene Engelschen meer in de eigenlijk dus genoemde stad overgebleven, uitgenomen 5 of 6, die in een huis aan den kant van het Magazijn der Genie[37]), gevlugt waren, aldaar bleven tot het einde van het gevecht, en van waar zij schoten op diegenen, die langs de straat gingen. Dikwijls vlogen ook de kogels in de andere straten tot in het midden der stad; op de Groote Markt, en kwetsten of doodden daar eenigen van ons volk. Wij geloofden, voor een oogenblik, dat zij uit de vensters kwamen van personen, die als aanhangers van het huis van Oranje bekend stonden; maar zij kwamen van de wallen, van andere punten, waarop men in gevecht was; en, voornamelijk, van het kanon met schroot geladen, hetwelk de vijand omgewend en tegen ons gerigt had. Dan, werd het bevel om deuren en vensters gesloten te houden, naauwkeurig uitgevoerd in de eigenlijk gezegde stad zelve. In het kwartier der haven was het geheel anders gelegen; want vele inwoners, voornamelijk de visschers, hadden daar het Oranje opgezet, en zich met de Engelschen vereenigd. De krachten der strijdenden, zoowel

---

36 Kennelijk is hier enerzijds de Moeregrebstraat, het Achterom bedoeld. Anderzijds laat de bijgevoegde kaart zien dat de Gevangenpoort destijds aan de zuidzijde ook vrij stond.

37 In 1814 was het Provoosthuis aan de Potterstraat het Magazijn der Genie; de Hooghuisstraat leidde toen direct naar de vestingwerken.

aan den eenen als aan den anderen kant, schenen tot nog toe gelijk, en zelfs nu en dan uitgeput te zijn; daar waren tusschentijden, waarin op de de slagen van het klein geweer, het donderen der kanonnen, en het woest krijgsgeschreeuw, eene doodsche stilte volgde. Zoo stonden de zaken tusschen half drie en drie uren in den ochtend. De lucht was helder, het weder zacht, het vroor naauwelijks, en de maan scheen met eene helderheid, als of het volkomen dag ware.

Het was juist op dat tijdstip dat een kolonel van het garnizoen[38]), die eene algemeene verkenning kwam doen door de vesting, betoogde, dat onze afzonderlijke en verdeelde aanvallen, om den vijand van den hoofdwal en het haven-kwartier te verdrijven, vruchteloos waren en het zouden blijven, zoolang daarbij geene meerdere eenstemmigheid plaats had, en onze krachten niet in een punt vereenigd waren; hij merkte op, dat meer dan de helft van het garnizoen de fronten van de Steenbergsche-poort tot aan de Antwerpsche-poort bezettede : eene uitgestrektheid van grond waar sedert twee uren, onze troepen geheel geen dienst deden, dewijl er niet een vijand noch buiten noch binnen meer te bevechten was.

Hij stelde voor, om van dezelve drie kolonnes te formeren, om ons centrum aan de Gevangenpoort, onzen regtervleugel bij het bastion 13, en onzen linkervleugel bij het bastion 5, te versterken (om zoolang verdedigenderwijze te werk te gaan, tot dat het geheele garnizoen op deze wijze vereenigd zijn zoude, op deze drie punten van aanval); om alsdan den aanval met kracht te hervatten, en

---

[38] Ik vermoed dat het de schrijver zelf geweest zij, die uit bescheidenheid zijn naam verzwijgt. VERT

zonder den vijand tijd tot vereeniging te vergunnen, hem met het uiterst geweld aan te grijpen tot dat hij de wapens nederlegde, of van deze zijde der hoofdwallen zoude zijn terug geworpen. De Gouverneur volgde oogenblikkelijk dezen raad; hij vertrouwde aan dengenen, die hem denzelve gegeven had, het gebied over de kolonne van den regtervleugel; aan den bataillons-overste LESPEZ, ondersteund door den kapitein van Genie GAGEOT, die van den linkervleugel; hij voegde er vervolgens bij, dat het tijdstip nu daar was, waarop men of overwinnen of sterven moest, en dat hij, om een goed voorbeeicl te geven, het bijzonder gebied[39]) van de kolonne van het centrum voor zich behield; hij benoemde den bataillons-overste LECLERC, om hem te vergezellen.
De Majoor DE NEUVILLE die zich in het gevecht aan de Antwerpsche-poort met roem overdekt had, en die, sedert het begin van den aanval, orders gaf of die des Gouverneurs overbragt, met dezelfde koelbloedigheid, waarmede hij zulks dagelijks op de parade deed, had het opzigt over de verzameling en formering der kolonnen. Hij deed, te gelijkertijd, de onzen, die reeds zoo lang op dezelfde punten gevochten hadden, bevelen dat zij zich alleen tot de verdediging bepalen, maar intusschen zich op hunne posten handhaven moesten, tot dat het overig gedeelte van het garnizoen, hetwelk zich ter hunner hulpe spoedde, zoude zijn aangekomen. Het was te vreezen; dat de Engelschen, wier vuur, gelijk het onze begon te verflaauwen, van hunne tijde, nagenoeg dezelfde krijgsschikking, als wij maken en op het een of ander uur samentrekken zouden, om weder geheel aanvallender wijze te werk

[39] Gebied: bevel

te gaan. Het voordeel moest natuurlijk, - na zoo vele afzonderlijke en vruchtelooze aanvallen, van beide zijden, en wegens de vermoeidheid en moedeloosheid, welke er aan beide kanten schenen plaats te grijpen, - tot de zijde van die partij overslaan, welke het eerst hare middelen van aanval vereenigen, en er het spoedigst gebruik van maken konde. Het hooge water liet wel den vijand niet meer toe, versterking door de haven te ontvangen; ook niet door de waterpoort, welke hij steeds in zijne magt had; maar alles deed ons echter gelooven, dat de vijand van binnen, (welke door middel zijner talrijke stormladders over het bastion Oranje, gemeenschap houden konde met het overig gedeelte van het Engelsch leger, althans, schier even zoo gemakkelijk, als wanneer de poorten geopend waren geweest), - weldra nieuwe versterkingen ontvangen zoude, waarvan hij zich bij het aanbreken van den dageraad bedienen konde. Wij vermoedden, dat het luiden der groote klok, hetwelk elken morgen vóór den dag geschiedde, den vijand tot een sein dienen zoude, om ons aan te vallen, en dat ter zelfder tijd de kolonnes buiten de stad den aanval op de poorten hervatten, en de inwoners der stad, in navolging van de visschers op de haven, zich met hen vereenigen zouden. Overeenkomstig met deze vrees en vermoedens, door denzelfden kolonel aan den Gouverneur medegedeeld, deed deze de stadsklok stil staan, en den klokkenluider voor zich brengen, aan wien hij verklaarde, dat hij hem zoude doen ophangen, indien hij het slechts eenmaal waagde, de klok te trekken; terwijl hij hem, ten overvloede, nog door twee gendarmes deed in het oog houden.
Ondertusschen hadden zich onze drie kolonnes van aanval geformeerd, en op hare posten begeven. De dageraad konde niet

lang meer achterblijven: de Gouverneur geloofde zonder gevaar orde te kunnen geven, om denzelve af te wachten; er werd besloten, dat de aanval door de kolonne van den regtervleugel zoude worden aangevangen, en dat de tamboer, die aldaar de bataille-marsch slaan zoude, tegelijk het sein zoude wezen voor de twee andere kolonnes.
Het 51e bataillon, onder het bevel van den bataillons-overste LOMBART, stond aan het hoofd der regter-kolonne in het bastion 13; daarop volgde het 17e, aangevoerd door den Kapitein JACQUAIN, bij afwezigheid van den Kapitein DELAUME, die buiten gevecht gesteld was. Vervolgens kwam het 12e, onder aanvoering van den bataillons-overste BARON, die zijne soldaten aanspoorde, om dit krijgsbedrijf te eindigen, gelijk als zij het hadden aangevangen in het bastion 8. De zee-soldaten bevonden zich overal, waar het gevaar het grootste was. Velen der dappersten en best gewapenden onder hen slopen langs de heg welke geplant is op den berm, die het halve-revetement van het escarpe omzoomt, drongen in het bastion 14, en grepen de Engelschen in den rug aan, die zich bestendig achter de stapels stormpalen verschuilden; terwijl, ter zelfder tijd onze kolonne zich in dat bastion wierp. De drie stukken ligt geschut die onder het bevel van den Kapitein der zee-soldaten EVRARD stonden, waren altijd daar ter plaatse; maar, deze keer, was die officier genoodzaakt, aan de achterhoede dezer kolonne te blijven; want er was bevolen, geen geweer- of kanonschot te doen, maar zich alleen van de bajonnet te bedienen. De Kapitein DENIS, die het opperbevel had over de artillerie, en die, sedert het eerste kanonschot, hetwelk hij zelf aan de Steenbergsche-poort gedaan had, zich wel in tien onderscheidene gevechten bevonden had, was

ook alhier tegenwoordig. Wij droegen zorg dat er, in afwachting van het uur des aanvals, gelijk te voren, een zwak musket-vuur onderhouden werd.

Het zoude moeijelijk geweest zijn, in de straten der stad het aanbreken van den dag te bespeuren, omdat de Maan nog lang daarna haar schijnsel gaf; maar de kolonne was daarom ook op het hoogste punt der vesting geplaatst. Wij wendden ons oog vaak, met een hart vol hope en vrees, naar het oosten, om den voorbode van den dag en van ons lot te ontdekken. Eindelijk verschijnt hij op eene ontwijfelbare wijze; de tamboer slaat de bataille-marsch; de gebroken courtine wordt met het hoofd der kolonne doorgetrokken, op hetzelfde tijdstip, dat de mariniers het aardene halve-revetement van het escarpe beklimmen, en op de borstwering aan de andere zijde van de stapels palissaden te voorschijn komen. De Engelschen zijn inderdaad omgetrokken en in het front aangegrepen; allen die de wapenen niet nederwerpen worden over de kling gejaagd: de vlugtelingen werpen zich in de haven, in de gragten der vesting en in het bolwerk met palissaden bezet; in minder dan vijf minuten zijn wij, zonder een geweerschot te doen, meesters van de bastions 14 en 15.
Op hetzelfde tijdstip dat de bataillons 51 en 17 met de mariniers aldus de hoofdwallen ter regter zijde der haven bestreken, was de overste BARON met het 12e gekomen aan de achterhoede der kolonne in het bastion 14. Gedekt door het ligt geschut, op het punt C geplaatst, hetwelk, naar den linkerkant, de Engelschen in de straten en op de kaden der haven beschoot, wendde zich dit bataillon lînks; klom den wal af; maakte zich van het arzenaal en het

wachthuis meester; toog vervolgens over de haven langs eene kleine draaibrug F; rukte regt op een ander wachthuis aan, tegen over deze draaibrug gelegen, en van waar de Engelschen hetzelve van voren met musket-vuur begroette; maakte er zich meester van, en ging, - zonder zich te laten terughouden door het vuur, hetwelk er uit al de huizen op de haven door den vijand ingenomen, gemaakt werd, - voort met eene steeds aangroeijende menigte van vlugtenden voor zich henen te drijven, welke, met de bajonnet in den rug vervolgd, in haren loop de Waterpoort bereikte.
De Engelschen behoefden, toen zij, in het begin van den aanval, door den ingang der haven in de stad drongen, de ophaalbrug van de Waterpoort, welke alleen naar de Waterschans geleidt, niet neder te laten; en die brug was derhalve toen nog opgehaald. De vluchtelingen langs dien weg niet kunnende aftrekken, wierpen zich van de vaste brug in de gragten, of sprongen boven van de aardene borstwering van het front 1-2 naar beneden. Sommigen struikelden in de verhakkingen; anderen stortten in de middelgragt, welke in het ijs gemaakt was; allen, die deze hinderpalen te boven kwamen, liepen, zonder eenig nadenken, op het ijs, en in den kleinen polder, welke tusschen de stad en de Waterschans gevonden wordt. Weldra werd daar, uit het kanon van de wallen van het front 1-2, op hen met schroot gevuurd; terwijl het garnizoen van de Waterschans, deelnemende aan het gevecht, hen van voren teisterde. Zij, die, in plaats van tot in den kleinen polder te vlugten, zich trachtten te redden aan de linkerzijde der brug, door, zuidwaarts, de staart van het glacis langs te trekken, werden terug gehouden door het kanon van de reduit No 3 der verschanste legerplaats, welker wacht eindelijk weder van haren doodelijken schrik van des avonds te

voren was tot zich zelve gekomen. Ondertusschen sneed het zelfde getij, dat, acht of negen uren te voren, de Engelschen in staat stelde, de schorren en de vaart of het diep droogvoets over te trekken, thans hun alle terugtogt af, en aldus konde er niet een ontsnappen. Zoodra wij vernamen, dat zij hunne wapenen nederwierpen, en met witte zakdoeken in de lucht wuifden deden wij het vuur ophouden, en gaven wij hun een teeken, dat zij zonder vrees konden naderen. Velen deden het, en anderen werden door het volk van de Waterschans ingenomen, van waar men hun ladders toereikte, om den wal te beklimmen. Maar, daar de ebbe, welke reeds plaats had, weldra aan hen, die er nog overbleven, eenen vrijen aftogt zoude verschaft hebben; zoo deden wij eenige patrouilles uit trekken, om hen te verzamelen en gevankelijk in de stad terug te brengen; hetwelk zonder tegenstand geschiedde. Velen waren gekwetst, en allen tot aan de schouders met slijk bemorscht.

Terwijl aldus alles, ter regter zijde der haven en aan de Waterpoort, gelukkig uitviel, had de Gouverneur, aan het hoofd der kolonne van het middelpunt, met den Overste LECLERC gepoogd de Gevangenpoort door te trekken; maar dewijl zijne kolonne, van voren en ter zijde door het musket-vuur, hetwelk uit de huizen der haven kwam te zeer geteisterd werd, konde hij dit zijn oogmerk niet bereiken. De kolonne hield zich dan, gelijk te voren, bezig met, door middel van haar kanon den vijand te beletten, uit de huizen der haven te komen, en zich op de kade te scharen, ten einde de Gevangenpoort in de zijstraten aan te tasten.
De Overste LESPEZ, die reeds gekwetst was, had, ondersteund door den Kapitein der genie GAGEOT, aan den linkervleugel, te vergeefs

den aanval hervat. Zijn zwak bataillon het 21e, en eenige detachementen mineurs, mariniers, veteranen en kanonniers, met een. enkel stuk geschut, maakten de geheele magt der derde kolonne uit, Zij had het bastion No. 5 waar zij zich geformeerd had, verlaten, en was de courtine brisée doorgetrokken; maar naauwlijks was zij over het punt A heen gedrongen, of zij werd, niet alleen, gelijk onze vorige afgezondene detachementen, met een helsch musket-vuur ontvangen; maar ook met kanonschoten, uit het geschut, hetwelk de Engelschen, even als hunne landgenooten in het bastion 14, tegen ons gewend hadden; zij werd genoodzaakt zich terug te trekken, en, met groot verlies, naar het bastion 5 weder te keeren.
Ondertusschen begonnen de troepen van den Generaal Cooke, welke tegen deze kolonne over stonden, kennis te krijgen van den tegenspoed hunner strijdmakkers, ter regterzijde van de haven en aan de Waterpoort. Zij moesten het vuur van, het ligt geschut, en dat van de zware stukken van het front 13-14, welke de Kapitein DENIS naar de linkerzijde der haven had doen rigten, doorstaan; toen dezelfde troepen van achteren werden aangegrepen, in het bastion 5, door den Overste BARON, die, met het 12e bataillon, reeds meester was van de Waterpoort. De stelling der vijanden; van alle tijde aangegrepen, en de eenige nog in de vesting, waarop gestreden werd, was daarom niet meer te houden, Zij klommen dan, door middel hunner ladders, buiten de vesting, en, in een oogenblik, waren het glacis aan de zuidzijde en geheel de verschanste-legerplaats[40]) met vlugtelingen overdekt, Zeer weinig werden zij

[40] Kijk in de Pot

tegengehouden door het vuur van de keel, hetwelk de vijf manschappen, waaruit de wacht van elke der reduiten 1 en 2 van de verschanste-legerplaats bestond, op hen maakten; maar ons geschut van de, halve-maan der Antwerpsche-poort, dat van de wapenplaats B, en van het bastion 5, maakten, door een wel onderhouden vuur, een einde aan deze vlugt naar buiten.
Dan, een aanmerkelijk getal Engelschen, bijna allen tot het eerste regiment der koninklijke gardes behoorende, hield altijd moedig stand. Aangemoedigd door het voorbeeld van hunnen Generaal, verdedigden zich deze helden met wanhopigen moed op den wal, in de tuinen, in de huizen en op de kade der haven.
De dappere LOMBART, geene vijanden meer te bestrijden hebbende aan de regterzijde der haven, was met zijn bataillon naar het bastion 5 getrokken, om de kolonne van den linkervleugel te versterken. Het bataillon, hetwelk door BARON werd aangevoerd, verdubbelde zijne pogingen tegen het bastion 3; ons kanon van het front 13-14 maakte een haubitser- vuur op de huizen der haven om deselve in den brand te steken en de Engelschen uit dezelve te verdrijven (zie **S**); het geschut van de kolonne van het middelpunt vuurde, van de Gevangen-poort met haubitser-granaten[41]) op de huizen der kade; de Overste van het bataillon der genie, LECLERC, eindelijk van de vooraan staande huizen meester geworden zijnde, in de nabijheid van gemelde poort, deed dezelve met brandstoffen opvullen. Er kwamen reeds wagens aan, geladen met beteerde takkenbosschen, om dit geheele kwartier in vlam te zetten, toen de Luitenant-kolonel van de Koninklijke Garde JONES, sedert eenen

---

[41] Houwitser; krombaangeschut met korte loop.

geruimen tijd krijgsgevangen, - door de eenstemmige berichten der gevangenen (zie **T**), ·die van alle kanten werden aangebragt, van de vruchteloosheid der tegenweer, welke zijne landgenooten nog boden, overtuigd, - zich met zoo veel edelmoedigheid als moed, aanbood om, gelijk hij zeide, zulk eene onnuttige slagting te doen ophouden. De Gouverneur nam zijn voorstel aan op voorwaarde, dat de Engelschen die nog binnen de vesting waren, de wapens nederleggen en zich krijgsgevangen geven zouden.

De Luitenant-kolonel JONES ontdeed zich aanstonds van zijn overjas, om des te beter, wegens zijne meer in het oog vallende montering, door zijne landgenooten herkend te kunnen worden; hij vertrok, onzen Commandant der artillerie, den Kapitein DENIS, in den arm nemende; beide hadden zij eenen witten zakdoek in de hand, waarmee zij in de lucht wuifden. Op deze wijze begaven zij zich, de kogels der beide strijdende partijen braverende, op alle punten, waar nog geschoten werd. Het vuur hield eindelijk van beide kanten op, doch niet zonder moeite en gevaar voor de twee onderhandelaars.
Al de Engelschen werden krijgsgevangen gemaakt; de officieren in de hoofdwacht op de paradeplaats en in het naburig koffijhuis, en de soldaten in de groote kerk gebragt. De Generaal Cooke verdedigde zich nog het laatste uit zijnen kleinen koepel (zie **U**).
Wij openden, nu eindelijk, ook de Steenbergsche-poort voor hen die, sedert den vorigen avond, onder onze wacht vermengd, in de verwulfde glooijing van het voor eene halve-maan dienend reduit, aangeboden hadden, zich op bescheidenheid over te geven; en de Bredasche-poort voor de gekwetsten, die, van des avonds, gebleven

waren in de gragten van de cunette; waaronder ook de Kapitein DE BEER behoorde; die de kolonne van aanval had aangevoerd, en die, twee dagen daarna aan zijne wonden overleed.

Eerst tusschen tien en elf uren des ochtends, dat is te zeggen, na een gevecht van meer dan 12 uren, konde de kolonel, - met deze zorg door den Gouverneur, die den Generaal COOKE bij hem gebragt had, belast, - het garnizoen op de paradeplaats verzamelen, en de noodige schikkingen voor het overige van den dag bevelen.
Al de korpsen werden toen, in naam des Generaals, bedankt voor de koelbloedigheid en den moed, waarvan zij zulk eene schitterende proef gegeven hadden; terwijl dezulken, die geen dienst meer behoefden te doen, ontslagen werden. (zie **V**)

Onze soldaten vonden vier vaandels, waaronder een, dat buiten gemeen schoon was, en aan het eerste regiment Engelsche gardes toebehoorde; zij bragten het in triumf bij den Gouverneur.
De Engelsche officieren hadden de vrijheid van in de herbergen hun intrek te nemen, en hunne degens werden hun terug gegeven. Uit aanmerking van het groot getal krijgsgevangenen, in de groote kerk opgesloten, en van de zwakheid der bezetting, plaatste men voor de deuren dezer kerk vele stukken geschut, met schroot geladen. De soldaten en oflicieren werden, voor het overige, met die oplettendheid behandeld, waarop zij, van wege hunnen moed en hun ongeluk, aanspraak hadden.

Op verzoek van den Generaal COOKE, stond de Gouverneur toe, dat de Luitenant- kolonel JONES uit de stad ging, om aan den Generaal-

en-chef GRAHAM berigt te geven van den ongelukkigen uitslag eener onderneming, welke, op zulk eene voor zijne armée schitterende wijze, was aangevangen. Van de drie Engelsche Generaals, die in de stad gekomen waren, was er een gesneuveld, en stierf er nog een in den loop van dien dag. Het aantal van gesneuvelde of gekwetste officieren, vooral van opper-officieren, was verbazend groot.
Volgens het traktaat van uitwisseling, hetwelk daags daaraan, den 10en, tot stand kwam, werd het getal der Engelsche soldaten, die in onze magt waren, bevonden 2077 man, alle nationale troepen, te bedragen. Er werd bepaald, dat officieren en soldaten, tot aan de volkomene uitwisseling, krijgsgevangen zouden blijven; dat zij uit de stad zouden trekken, en naar Engeland ingescheept worden; dat zij ons, binnen vier en twintig uren, de gevangenen, die zij op ons, gedurende het gevecht, gemaakt, en in den nacht naar hun hoofdkwartier opgezonden hadden, zouden terug geven; dat een getal Fransche krijgsgevangenen, gelijk staande met dat der overschietende Engelschen, onmiddelijk uit de gevankenissen in Engeland naar Frankrijk zoude overgezonden worden. Er werd een wapenstilstand van drie dagen gesloten, om aan de Engelschen tijd te geven, tot het verzenden hunner gekwetsten en het begraven hunner dooden.
Het laatst genoemde werk was langdurend en moeijelijk, ter oorsake van het groot getal dooden, en de hardheid van den grond, die reeds zoo lang was bevrozen geweest. Omtrent 800 gesneuvelde Engelschen werden in de groote gragten begraven; indien men bij dit getal voegt: de 2077 krijgsgevangene soldaten; de officieren van allerlei rang, verdronken in de gragten, in de haven en het diep: die, welke in de schorren, door den vloed overstroomd,

omkwamen; de gesneuvelden en gekwetsten op het glacis, en aan de andere zijde van het glacis, der Bredasche- en Steenbergsche-poorten, die door hunne landgenooten, gedurende den nacht, waren weggevoerd; dan kan men het verlies der Engelschen, aan dooden, gekwetsten en gevangenen op niet minder dan vier duizend man berekenen: hetwelk, ten naasten bij, het getal uitmaakt van de geweren, die wij verzameld hebben[42]).
Van onze zijde, hadden wij, behalve het verlies van ruim 100 krijgsgevangenen, omtrent 160 dooden, en meer dan 300 zwaar gekwetsten. Aldus bleef er ons, na het gevecht, niet meer dan omtrent 2000 man, in staat om de wapenen te dragen, over.

Wij draalden niet lang, om ons van onze talrijke gasten te ontdoen. Op den 10e, des avonds, openden wij hun de kerkdeur en de Steenbergsche-poort, door welke zij, in tegenwoordigheid van de bezetting, uittrokken. Zij droegen, zeer statig, de ligchamen hunner Generaals en van velen hunner officieren mede.
Gedurende de drie dagen van den wapenstilstand, die vervolgens tot vijf dagen verlengd werd, gingen wij bestendig met de Engelsche officieren, die in de stad kwamen, om hunne gekwetsten af te halen, op eenen vriendschappelijken voet om. Deze verkeering ging altijd gepaard met wederkeerige dienstbetooning. Er werden van den eenen kant, zoo wel als van den anderen, maaltijden gegeven, welke, wegens de gulhartigheid en vrolijkheid, daarbij heerschende,

---

[42] Dit getal komt overeen met de cijfers van Graham, die aangeeft dat de gehele aanvalsmacht uit 3950 manschappen bestond. Als daarin de officiers zijn medegerekend, zou dit betekenen dat de gehele Engelse macht in Franse handen was geraakt.

konden vergeleken worden met de vrolijke partijen, welke er, vaak in vollen vrede, door de officieren van twee onderscheidene regimenten derzelfde natie, in dezelfde stad garnizoen houdende, gegeven worden.
Kort daarna trok de Engelsche armée naar de zijde van Antwerpen bij een, en werd voor Bergen op Zoom vervangen door eene Hollandsche armée van de nieuwe ligting. Algemeen was het gerucht verspreid, dat deze voorgenomen had, eenen nieuwen aanval te ondernemen, en dat zij zich stoutmoedig vleide, daarin beter dan hunne magtige bondgenooten te zullen slagen. [43])

Wat ons aangaat; de dooi gaf ons gelegenheid, om onze middelen van verdediging te volmaken, en ons tegen het oogmerk der Hollandsche armée te verzetten. De fronten aan de zeezijde der stad, anderzins zoo zwak gedurende de vorst, hadden toen zes voeten water in de gragten, en waren dus tegen aanval beveiligd; maar de mond der haven bood nog altijd den vijand denzelfden

---

[43] Indien de schrijver dit verhaalt, met het oogmerk, om de Hollanders van grootspraak of opsnijderij, (gelijk men het het noemt), te beschuldigen, doet hij onze natie onregt. Het kan zeer wel zijn, dat men het bovengenoemd gerucht opzettelijk heeft verspreid, om de Fransche bezetting een groot denkbeeld van onze magt, welke toen nog zeer gering was, in te boezemen. Bovendien maak Ik geene zwarigheid te verklaren, dat indien Hollanders het zoo verre hadden gebragt in den aanval op Bergen op Zoom als de Engelschen, - de stad alsdan voorzeker zoude gewonnen zijn geweest; want, blijkens de geschiedenis, is er bijna geen volk, het welk zich zoo zeer door hardnekkige volharding onderscheidt, als het onze. VERT

toegang aan; daarom werd dezelve geheel gesloten door eenen dubbelen rij palen; en de wacht op het schip, hetwelk tot verdediging van den ingang diende werd aan zulke zeelieden toevertrouwd, die proeven van hunne trouw en dapperheid gegeven hadden. De Gouverneur deed een zeker getal van huizen, welke in de nabijheid van de punten van aanval stonden, ontruimen; hij deed in dezelve het grootste gedeelte van het garnizoen, kazerneren; wij sliepen nooit anders dan in onze kleederen; en een ieder konde in vijf minuten op zijn post zijn.
Maar wat van alle onze middelen van verdediging en voorzorg wel de meeste waarde had, was de extra energie waarmee het moreel van het garnizoen door het behaalde succes was versterkt.
Het toeval had het zoo beschikt, dat het klein getal krijgsgevangenen, hetwelk de Engelschen op ons gemaakt hadden, bijna geheel tot de kompagniën veteranen behoorde. Zij werden, bij hunne intrede in de stad, door onze jonge conscrits met verontwaardiging ontvangen. De edele titels van stoepjes en vlasbaarden (oorspr: soudarts et blanc-becqs [44]) wierp men elkanderen van wederzijde naar het hoofd; maar er waren ondertusschen nog anderen, die veel schuldiger waren dan zij, die zich hadden laten gevangen nemen. Het waren dezulken, die, alhoewel in klein getal, bij den burger ingelegerd, zoo hardhoorend waren geweest, dat zij door een musket- en kanonvuur van twaalf uren achter elkanderen niet wakker konden gemaakt worden, en den ganschen nacht door zachtkens hadden voortgeslapen. Zij werden door de overigen geschandvlekt, en men spaarde aan hen

[44] Vechtjassen en groentjes

de krachtigste bijnamen niet, welke men konde uitvinden. Op deze beledigingen zouden er weldra twisten van erger aard gevolgd zijn, zonder, de tusschenkomst van den Gouverneur en der voornaamste officieren, aan wie het gelukte, de schande zelve, door dezen behaald, ten voordeele der algemeene verdediging te besturen. Het gansche garnizoen sprak van niets anders, dan van den vijand op de bajonnet te ontvangen, indien hij het nogmaals beproefde, de wallen te beklimmen, en het wenschte vurig, dat zich daartoe de gelegenheid mogt aanbieden.

Veel zijn wij verschuldigd aan de talenten en onvermoeide zorgen van den Geneesheer BLANCEL, gelijk ook aan de vrolijkheid, welke er zelfs in het hospitaal heerschte; daar werden de zwaarst gekwetsten volkomen genezen; terwijl ook weldra de koorts verdween. Er werd, eindelijk, ook niet meer aan desertie gedacht, zelfs niet, onder de Vlamingers en Belgen, die, ofschoon onderrigt, dat hun land door de gealliëerde arméen bezet was, er eene eere in bleven stellen, dat zij een gedeelte van zulk een garnizoen uitmaakten.
Een enkel geval, waarvan wij de beoordeeling aan kundige militairen overlaten, en hetwelk sommigen, welligt, als voor ons persoonlijk nadeelig, zullen beschouwen, deed den geest kennen, welke dit garnizoen bezielde.
De Gouverneur ging voort met zich over de bewoners van het kwartier der haven ongerust te maken; hij vreesde, dat zij nog een maal den intogt eener vijandelijke armée in dat gedeelte der stad zouden begunstigen.
De Kolonel van genie scheidde, om de eigenlijk gezegde stad tegen dat kwartier te verdedigen dezelve door verhakkingen en

versshansingen, van de Gevangen-poort af tot aan de hoofdwallen toe, van elkanderen; zoo dat, in dier voege, de stad tegen de haven eene groote verschansing uitmaakte, gemakkelijk, bij een zeer klein front, te verdedigen. Naauwelijks waren deze werken voltooid en gewapend, of het gansche garnizoen verzettede zich luide daartegen.
”Het is thans geen zaak, om ons met bolwerken en kanon te verdedigen”, zeide de minste conscrit, “maar... het komt er op aan, om met de bajonnet op den vijand los te gaan, op het oogenblik, waarop hij de wallen beklimt, en vóór dat hij nog tijd heeft, zich in orde te stellen. Beklimt hij de wallen, dan zal hij deze verschansingen ook wel beklimmen, die nog niet eens zoo sterk en zoo wel gewapend zij als gene. Deze verschansingen kunnen niets anders uitwerken, dan dat zij slechts elke aanvallende beweging vertragen; waarom zij dan ook tot niets nuttig zijn”.
De Kolonel, die over dit onderwerp met den Gouverneur gesproken had, begreep, dat hij, met een garnizoen, hetwelk door zulk eenen geest bezield was, wel ongelijk konde gehad hebben; hij liet zijne werken afbreken.

Het was in deze omstandigheden, dat de Hollandsche armée zich vertoonde, als of zij ons overrompelen wilde, namelijk, op den eersten April s' ochtends te drie uren, en op den elfden der zelfde maand, s' avonds te tien uren. De eerste maal sloeg men de generaal-marsch, toen reeds alles zich op zijn post bevond; de tweede keer, was ook alles, op gelijke wijs, bij de hand, en de generaalmarsch werd zelfs niet eens geslagen; een vijftig schoten uit het kanon, met schroot geladen, en wel verlicht door vuurpotten,

waren bij die gelegenheid genoegzaam, om den vijand van zijne plannen te doen afzien.
Wij geloofden toen zelfs, dat hij slechts het oogmerk had gehad eenige eenvoudige verkenningen te doen, om te zien, of wij wel op onze hoede waren. Het was niet, dan eenige tijd daarna, dat wij uit buitenlandsche rapporten verstonden, dat deze twee aanvallen, aan de zijde der Hollandse armée, een veel ernstiger oogmerk hadden, dan wij ons verbeeld hebben. De Hollanders lieten, na deze twee pogingen, het plan, om ons te overrompelen, varen; maar, zich toch altijd van Bergen op Zoom willende meester maken, werkten zij aan het opwerpen van batterijen en verschansingen tegen de vesting. Het scheen ons duidelijk niets anders dan een middel te zijn om ons vervaard te maken. Zij konden niet, op dat tijdstip, het oogmerk hebben, om ons te bombarderen, en bij gevolg, de huizen eener stad te verbranden, welke, een weinig vroeger of later, toch ongerept in hunne handen vallen moest; nog minder konden zij eene belegering naar de kunst aanvangen, welke verbazend vele middelen, die zij niet hadden, en zich zelven niet bezorgen konden, zoude gevorderd hebben; aldus veroorzaakte hun werken in de aarde, op eenen zeer grooten afstand, ons zoo weinig zorg, dat wij naauwelijks, op sommige hunner troepen eenige kanonschoten deden.

Het verdrag van den 23 April, hetwelk de ontruiming van de vreemde vestingen beval, deed eene insluiting eindigen, welke voor ons zeer onaangenaam was, wegens het gemis van versch vleesch, en de waakzaamheid, waartoe wij, uit aanmerking van ons gering getal nacht en dag, genoodzaakt waren. Ondertusschen had toch deze gesteldheid nog eenige maanden langer kunnen duren. De witte vlag[45]) werd den 24 April opgestoken. Wij ontruimden Bergen op Zoom den 3 Mei, en keerden op den bodem van Oud-Frankrijk, over Duinkerken terug, alwaar het garnizoen ontbonden werd.

[45] In feite werd de vlag der Bourbons (de nieuwe koning van Frankrijk) uitgestoken. Dit was inderdaad een witte vlag, doch bezet met gouden lelies. Pas na de Franse ontruiming kon deze vlag worden vervangen door de

AANTEEKENINGEN

A

Le Moniteur universel - Mardi 22 mars 1814 - Exterieur -Angleterre - Londres, le 14 mars - Departement de la guerre.

De volgende dépêches zijn hier gisteren van den Generaal GRAHAM aangekomen:

In het hoofdkwartier te Kalmthout, den 10 Maart

Milord ! ik heb het verdriet, UE te berigten, dat een aanval op Bergen op Zoom, die eerst den besten uitslag scheen te beloven, is mislukt, en een groot verlies aan de eerste divisie en de brigade van den Generaal GOORE veroorzaakt heeft.
Het is onnoodig, de redenen te ontwikkelen, welke mij hebben doen besluiten, zulk eene vesting stormenderhand in te nemen: naardien de voorspoed der twee kolonnes die zich op de wallen, met een klein verlies gevestigd hebben, het moet regtvaardigen, dat men zulle eene gevaarlijke onderneming aanving, om zulle een gewigtig doel als het innemen dezer vesting is, te bereiken [46])

---

[46] Als krijgsbedrijf, in verband staande met andere krijgskundige bewegingen, konde, op dien tijd, de Inneming van Bergen op Zoom geen bijzonder gewigt hebben. Deze bleef, echter, altijd, wegens de vermaardheld dezer vesting, eene schoone daad vau krijgskundig beleid en moed. De Engelschen zelven schijnen haar mede

De troepen tot deze onderneming gebezigd, waren verdeeld in vier kolonnes, gelijk hier onder wordt opgegeven [47]).
De linker-kolonne No. 1 deed den aanvaI tusschen de Antwerpsche en Waterpoort;
No. 2 viel aan ter regterzijde van de nieuwe (Bredasche) poort;

---

voornamelijk uit dat oogpunt beschouwd te hebben. Zij, -opgewonden door den roem, waarmede zich de wapenen van Groot Brittanje, sedert eenigen tijd, overdekt hadden, - meenden, dat het niet weinig tot opluistering van dien roem strekken zoude, wanneer eene stad, als Bergen op Zoom, bekend voor eene der sterkste vestingen van Europa, mede voor bunnen moed bezweek. Jammer maar, dat deze edele roemzucht zoo veel onnoozel bloeds deed stroomen, en. zult een ongelukkig einde nam. VERT.

[47] De eerste kolonne, eene brigade gardes, bestond uit 1000 man, onder den Kolonel Lord PROBIJ. De tweede uit 250 man van het 35e regiment, 350 van het 69e, 600 van het 33e. In 't geheel 1200 man, onder den Luitenant-kolonel MORRICE, van het 69e. De derde kolonne uit 300 man van het 91e, 100 van het 21e, 150 van het 87e; in 't geheel 650 man, onder den Luitemnt·kolonel HENRI van het 21e. De vierde kolonne, uit 300 man van het 44e, uit llgte kompagniën van het 21e en 37e, 200 man, 600 van -de konlnklijke troepen; in ‘t geheel 1100 man onder den Brigade Generaal GOORE. De geheele magt bestond, als volgt:

Eerste kolonne	1000	man.
Tweede kol.	1200	man
Derde kol.	650	man
Vierde kol.	1100	man
Tezamen:	3950	man

No. 3 moest alleenlijk de aandacht van den vijand afleiden door eenen loozen aanval nabij de Steenbergsche poort, en vervolgens, naar de omstandigheden, gebrukt worden;
De kolonne van den regtervleugel No. 4, had den ingang der haven aangevallen, welke men, bij laag water, doorwaden konde; het uur van den aanval was, daarom ook, bepaald op s' avonds te half elf uren, den 8 van die maand.
De Majoor-generaal COOKE was bij de linker-kolonne, de Majoor-generaal SKERRET en de Brigade-generaal GOORE waren beide bij de kolonne van den regtervleugel; deze was de eerste, welke in de vesting zelve doordrong. De twee kolonnes ontvingen den last, om langs de wallen te trekken, ten einde, op die wijze, zoo spoedig mogelijk ware, eene vereeniging daar te stellen en vervolgens den hoofdwal schoon te maken, en de kolonne van het centrum te ondersteunen, of de Antwerpsche poort te overweldigen.
Eene onverwachte moeijelijkheid, bij den overtogt der gragt over het ijs, den Generaal-majoor COOKE genoodzaakt hebbende, het punt van aanval te veranderen, was daarvan eene aanmerkelijke vertraging het gevolg; en deze kolonne bereikte niet dan ten elf uren den hoofdwal.
In dien tusschentijd, de smartelijke dood van den Generaal COOKE en van den Luitenant - kolonel GEORGES CARLETON, en de gevaarlijke kwetsuur van den Generaal SKERRET, de regter kolonne van hare geschikte besturing hebbende beroofd, geraakte zij in wanorde, en onderging een groot verlies aan gesneuvelden, gekwetsten en gevangenen.
De kolonne van het centrum gedrongen, om, met een groot verlies, door het vuur der vesting veroorzaakt, terug te trekken, (de

Luitenant-kolonel MORRICE, derselver aanvoerder, en de Luitenant-kolonel ELPHINSTON kommandant van het 33e regiment, waren beide gekwetst), herstelde zich weder onder de orders van den Majoor MUTTLEBURG, maakte regtsom keert, en sloot zich aan den Generaal COOKE, den linkervleugel van het 55e regiment achter latende, om de gekwetsten van het glacis weg te brengen. Maar de gardes hadden ook aanmerlijk gedurende den nacht geleden, door het moorddadig vuur, uit de huizen op hunne stelling gemaakt, en door het verlies van het detachement van het eerste regiment gardes, hetwelk, afgezonden, om te beproeven, of men den Luitenant-kolonel CARLETON konde ondersteunen, en zich van de Antwerpsche-poort meester maken, na de roemrijkste verdediging, welke het leven kostte aan een groot getal brave officieren, werd gevangen genomen.

Bij het aanbreken van den dag, maakte de vijand, die het kanon der vesting had omgewend, vuur op de troepen, die ongedekt op den wal stonden, en de reserve van de vierde kolonne (de koninklijke Schotten) trok van de Waterpoort terug, gevolgd door het 33e regiment. Het eerste, zich onder het kruisvuur van de vesting en van de reduit der Waterschans bevindende, wierp, kort daarna, de wapenen neder.

De Generaal COOKE, alstoen aan den goeden uitslag wanhopende, bestuurde den aftogt der gardes, die in de volmaaktste orde geschiedde, gedekt door het overig gedeelte van het 69e regiment en van de regtervleugel van het 55e, (een korps, hetwelk menigmaal den vijand met de bajonnet terug dreef), staande onder het onmiddelijk bewind van den Generaal-majoor. De Generaal vond het vervolgens onmogelijk, met zijne zwakke bataillons af te trekken,

en na zich aldus als een regtschapen soldaat gedragen te hebben, gaf hij zich over, om het leven te sparen der dapperen, die hem nog waren overgebleven.
Gaarne wilde ik hier regt doen aan de groote kracht-inspanning en de uitnemende dapperheid van al de officieren, die gelegenheid gehad hebben, zich te onderscheiden; maar ik heb nog geene berigten genoeg kunnen inwinnen.
De Generaal COOKE meldde mij, dat hij voldaan was over het gedrag van al zijne soldaten en officieren, onder zijn bevel, makende eene bijzondere melding van den Kolonel Lord PROBIJ, van de Luitenant-kolonels COOKE, Commandant der gardes, en van GOLDSTREAM-MERCES van het 3e regiment der gardes; van de Majoors MUTTLEBURG en ILOG, als den grootsten lof verdienende. Hij betreurde met geheel het korps, het zwaar verlies, hetwelk de dienst leed door den dood van twee zeer uitstekende officieren, den Luitenant-kolonel CLIFTON, Commandant van het 1e regiment der gardes, en den Luitenant-kolonel JAMES MACDONALD van hetzelfde regiment. Deze twee officieren werden, met vele anderen, neergeveld aan de Antwerpsche-poort, en hadden zich allen met de grootste onversaagdheid gedragen; de Luitenant- kolonel JONES was genoodzaakt geweest, zich, met het overige van het detachement, over te geven.
UE. zal ligtelijk gelooven, dat, ongeacht het mij onmogelijk is, ongevoelig te zijn voor den ongunstigen uitslag van dit ons krijgsbedrijf; ik tegenwoordig aan niets anders denke, dan aan het diepe hartzeer, hetwelk mij het verlies van zulk een groot getal mijner brave spitsbroeders veroorzaakt,
Ik heb de eere te zijn, enz.

van Bergen op Zoom

Le Moniteur universel - Mardi 22 mars 1814 - Exterieur -Angleterre - Londres, le 14 mars - Departement de la guerre.

Tweede Dépêche van den Generaal GRAHAM

In het Hoofdkwartier te Kalmthout, den 11 Maart

Milord!
Ik heb de eere, UE te berigten, dat de Generaal BIZANNET, Gouverneur van Bergen op Zoom, aan den Luitenant-kolonel JONES heeft toegestaan, hier te komen met brieven van den Generaal COOKE, ten gevolge waarvan ik mijnen Aide-de-camp, den Majoor STANHOOPE, met volmagt van eenige schikkingen omtrent eene uitwisseling der krijgsgevangenen te maken, gezonden heb, van welke ik de eer heb, een afschrift hiernevens te voegen, en volgens welke al onze troepen, de gekwetsten uitgezonderd, gisteren Bergen op Zoom verlaten hebben, om naar Engeland ingescheept te worden, zoodra de rivier bevaarbaar zijn zal; ik durf gelooven, dat mijn gedrag, door mijn woord van eer voor de naauwkeurige nakoming dezer schikkingen te geven, zal goedgekeurd worden, en dat men, zonder verwijl, even zoo veel Fransche krijgsgevangenen, volgens hunnen bijzonderen rang, in vrijheid stellen zal.
Ik ben verpligt regt te doen aan het gedrag van den Generaal BIZANNET, die het karakter van eenen waarlijk braven man heeft ontwikkeld, door bewijzen van goedheid en menschelijkheid omtrent de gevangenen te geven. Hij heeft mij den naam van een in Engeland krijgsgevangen officier, voormaals zijn Aide de camp opgegeven, en het zal mij zeer aangenaam zijn, indien deze officier,

om den Generaal dienst te doen, onmiddellijk, zonder uitwisseling wordt vrij gelaten.
Ik heb de eere te zijn, enz

VERTALING (der vredesvoorwaarden)

Op heden, den 10 Maart, de Luitenant- kolonel JONES, de Luitenant-kolonel STANHOOPE, Aide-de-camp van den Generaal Commandant der Engelsche magt; De Heeren HUGOT DE NEUVILLE, Majoor, en LECLERC, Luitenant - kolonel der genie, door hunne respective Generaals benoemd, en te zamen gekomen zijnde, om eenige voorwaarden van uitwisseling van krijgsgevangenen vast te stellen, en vervolgens dezelve aan de Generaals en chef der twee partijen ter goedkeuring over te geven.
Hebben de Engelsche officieren voorgesteld :
.
Art. 1. Er zal eene schorsing van alle vijandelijkheden, gedurende drie dagen, plaats hebben, te beginnen van heden op den middag, ten einde tijd te hebben, om zulke schikkingen te maken, welke er tot eene uitwisseling van krijgsgevangenen noodzakelijk gevorderd worden.
Antwoord: toegestaan.

Art.2. Alle krijgsgevangenen, gekwetsten en anderen, tot de krijgsmagt Zijner Groot-Britannische Majesteit behoorende, zullen terug gegeven worden, en hun woord van eer geven, van niet te dienen tegen Frankrijk, of deszelfs bondgenooten in Europa, tot dat zij ordelijk zullen zijn uitgewisseld.
Antwoord: toegestaan.

Art. 3. Alle Fransche krijgsgevangenen, gekwetsten en anderen, zullen terug gegeven, en gerekend worden tegen de

krijgsgevangenen, die aan Zijne Groot- Brittannische Majesteit zullen wedergegeven worden, gelijk bij het voorgaand artikel is vastgesteld.
Antwoord: toegelaten.

Art. 4. Vele officieren en soldaten van Zijne Majesteit gevaarlijk gewond zijnde, zullen in de vesting Bergen op Zoom blijven; gelijk ook twee officieren van gezondheid, met het noodig getal zieken-oppassers, om voor hen zorg te dragen.
Antwoord: toegestaan.

Art. 5. Er zal een gebouw tot een hospitaal voor de gekwetste Engelschen worden ingerigt; en het zal aan de Engelsche officieren geoorloofd zijn, om zich voor eigene rekening bij de burgers te inkwartieren.
Antwoord: toegestaan.

Art. 6. Zoodra de officieren of andere gekwetste Engelschen genezen zijn, zullen zij paspoorten van den Gouverneur van Bergen op Zoom ontvangen, om naar de Engelsche krijgsposten terug te keeren; Het zal mede aan de officiers van gezondheid en de zieken-oppassers geoorloofd zijn, te vertrekken, zoodra hun dienst niet meer noodzakelijk zijn zal.
Antwoord: toegestaan.

Art. 7. Het zal den Generaal, Commandant der Engelsche troepen, vrijstaan, eenen kommissaris te benoemen om in de vesting Bergen

op Zoom die voorwerpen te bezorgen, welke de zieken behoeven; deze kommissaris zal vrij mogen komen en vertrekken,
Antwoord:
Deze voorwerpen zullen eenmaal in de week mogen worden ingevoerd, op eene daartoe bepaalden dag, tusschen des ochtends 10 en s' namlddags 2 uren; deze zullen op den afstand van een kanonschot van de vesting worden neergelegd en van daar in de stad gebragt worden.

Art. 8. De troepen der twee mogendheden zullen, gedurende den wapenstilstand, in dezelfde stellingen blljven, welke zij thans bezetten.
Antwoord: toegestaan.

Art. 9. Een Engelsch officier zal gevolmagtigd worden, om in de vesting Bergen op Zoom te blijven, gedurende de schorsing der vijandelijkheden, ten einde deze onderscheidene schikkingen te regelen.
Antwoord: toegestaan.

Art. 10. De Engelsche officieren zullen hunne degens behouden.
Antwoord: toegestaan.

Art. 11. Het zal ook geoorloofd zijn karren tot vervoering der zieken naar binnen te zenden.
Antwoord: toegestaan.

Art. 12. Een Fransch officier zal met dépêches van den Gouverneur van Bergen op Zoom gezonden worden, om aan den Gouverneur te Antwerpen den uitslag dezer onderhandeling te berigten.
Antwoord: toegestaan.
Hij zal vergezeld worden van eenen Engelschen officier, uit het hoofdkwartier, tot aan de voorposten der Franschen voor Antwerpen.

Art. 13. Er zal eene lijst gemaakt worden van de officieren en soldaten Zijner Groot Britannische Majesteit die tegenwoordig krijgsgevangen zijn te Bergen op Zoom om gevoegd te worden bij het tegenwoordig verdrag van uitwisseling.
Antwoord: toegestaan

Art. 14. Er zal, op gelijke wijs, eene lijst gemaakt worden van de officieren en soldaten der Fransche Iegermagt, die, gedurende den nacht van den 8 op den 9, zijn krijgsgevangen gemaakt, en zij zullen dadelijk worden terug gegeven.
Antwoord: toegestaan.

Art. 15. Deze lijsten zullen in zich bevatten: de namen der krijgsgevangenen volgens hunnen rang; en van dezelve zal een dubbel afschrift gemaakt worden.
Antwoord: toegestaan.

Men besluit dit alles onder beding, dat het zal goedgekeurd worden door den Generaal BIZANNET Commandant en chef te Bergen op Zoom, en den Generaal COOKE, Opper-officier van de

krijgsgevangenen in deze vesting, met volmagt van den Generaal GRAHAM voorzien.

(Hier volgen de onderteekeningen) .

B

Wij zonden dit eerste verhaal, bij ons vertrek uit Bergen op Zoom, aan twee Generaals, die beide voorname posten bekleedden. Het is waarschijnlijk, dat zij hetzelve in het bureaux van het Ministerie van Oorlog [48]) hebben neergelegd, alwaar hetzelve nog moet gevonden worden.

Wij hadden toen nog geene kennis van de Engelsche rapporten, nog ook van sommige bijzonderheden, voornamelijk de bewegingen des vijands betreffende, welke wij daarna vernomen daarbij gevoegd of verbeterd hebben. Wij moesten, in dit eerste tijdvak, verwachten, dat het berigt van den Gouverneur, hetwelk ons toen volkomen onbekend was, en nog is, ter onzer kennisse, en die van het publiek zoude komen.

Wij hadden met zorgvuldigheid vermijd (vermeden), een enkel persoon te noemen, om reden, dat wij slechts eenen tweeden rang in het garnizoen bekleedende, dat is te zeggen, niets beteekenende, in eene belegerde vesting, waarin de Gouverneur alles zijn moet; het onze zaak niet ware, officieel lof of berisping uit te deelen; maar thans, daar dit wapenfeit, na de gebeurtenissen, welke op hetzelve gevolgd zijn, zoowel verleden is, als de belegeringen van den Markies DE SPINOLA en den Graaf DE LOWENDAL behoort het tot het vak der geschiedenis; en wij hebben, zoowel als alle anderen, het regt, om aan dezelve bouwstoffen te verschaffen.

---

[48] Voor de goede orde en voor archiefonderzoekers: het gaat om het Franse Ministerie van Oorlog.

C

Wanneer men, na, langen tijd, aan den Rijn gewoond te hebben, in Holland komt, doet het ons leed, aldaar, bijna nergens, den naam dezer groote rivier aan te treffen; dewijl men er overal de Maas vindt, welke, ondertusschen, bij hare uitwatering in de Waal, maar eene kleine rivier is, in vergelijking van dezen eenvoudigen arm van den Rijn. De monden, waardoor deze rivier in de zee uitloopt, veel lager nasporende, worden wij verrast, door, volgens de aardrijkskundige kennis, welke wij, en zoo vele anderen, in onze jeugd, ontvangen hebben, te zien, dat zij zich in het zand verliest. Het Hollandsch Diep, ondertusschen, hetwelk slechts een van de veelvuldige takken dezer rivier is, heeft, bij laag water, twintigmaal de breedte van de Seine te Parijs; en hare diepte is zoo groot, dat men aldaar korvetten en zelfs fregatten ziet vlotten. Aldus had men, door behulp van gedrukte en herdrukte werken over de Aardrijkskunde, sedert honderd jaren, en vele personen hebben nog tegenwoordig, in Frankrijk, over de uitwatering van eene rivier, die voor een gedeelte ook tot Frankrijk behoort, even zulke verkeerde begrippen, als over die van den Niger.[49])

---

[49] Ik (VERT) twijfel er aan of deze aanmerking des schrijvers wel zoo geheel juist is; althans, dat men den naam van Rijn, in Holland bijna niet zoude aantreffen, is onwaar. Ook zie ik de reden niet in, waarom hij deze rivier juist door het Hollandsch Diep In zee wil doen Iopen, Hier is het alleen de vraag: waar had de grijze Rijn, vóór de menigvuldige veranderingen, welke de rivieren onzes lands ondergaan hebben, zijnen natuurlijken loop en bestaat deze nog werkelijk? Deze vraag wordt duidelijk door onze oude en nieuwe landkaarten beantwoord, Bij Schenkenschans deelt zich de Rijn in twee armen, waarvan de

---

linkerarm de Waal genoemd wordt; terwijl de andere zich weder in twee armen verdeelt, waarvan die ter regterhand onder den naam van Yssel bekend is, en de linkerarm den naam van Rijn behoudt. Deze deelt zich bij Wijk te Duurstede in twee armen, waarvan de linkerarm de Lek genaamd wordt, terwijl de andere weder den naam vart Rijn behoudt, en, onder dien naam langs Utrecht en door Leiden, zfch nlet meer in het zand verliest maar, te Katwijk door eene schoone sluis, een proefstuk van Hollandsche waterwerk-kunde, in de Noordzee, gelijk voor vele eeuwen, uitloopt. Ik kan dus niet zien,dat de begrippen over de uitwatering dezer rivier, zoo verkeerd zijn, als de schrijver wil. VERT.
Noot: Na 1872 zou deze discussie met de komst van Nieuwe Waterweg nog ingewikkelder geworden zijn…

D

Ofschoon hetgene hier zal volgen, wel niet volstrekt tot dit werk behoort, zal men het ons echter vergeven, hetzelve hier te hebben ingevlochten, bij gebrek aan gelegenheid, om het elders te doen of te laten doen.

Wetende, dat de GENERAAL PICHEGRU[50]), in de lente des jaars 1797, zich op een landgoed in het Fransche Comté ophield, schreven wij hem, uit het leger aan den Rijn dat hij van zijne rust wilde gebruik maken, om zijne gedenkschriften op te stellen. Ziet hier een gedeelte van zijn antwoord, geschreven uit Granges, den 27en Prairial, jaar 4[51]).

"Ik denk wel met een bepaald voornemen daaraan, en ik ben ook reeds bezig met eenige krijgskundige gebeurtenissen te doorloopen; niet, om daarvan den gang en de bedoelingen te ontwikkelen, maar, alleenlijk, om daaruit eenige denkbeelden te putten, welke mij

---

50 Voor de opmerkelijke levensloop van JEAN-CHARLES PICHEGRU zie de pagina in Wikipedia

51 15 juni 1797;
Prairial was de negende maand van de Franse Republikeinse Kalender. De naam betekent: Weidemaand. Vergeleken met de gregoriaanse kalender begon de maand op 20 of 21 mei en eindigde op 18 of 19 juni. De tijd werd gerekend vanaf 22 september 1792, de geboorte van de Eerste Franse Republiek. Het 4e jaar begint in 1796. De kalender was van 5 oktober of 24 oktober 1793 tot 1 januari 1806 officieel in gebruik. Na de annexatie van de Oostenrijkse Nederlanden door Frankrijk (1795), werd ook daar de Republikeinse kalender ingevoerd : in de Burgerlijke Stand vanaf 17 juni 1796, en algemeen verplicht vanaf 3 april 1798.

schijnen overeen te stemmen met het plan, hetwelk ik gemaakt heb, om dit onderwerp eenigzins wijsgeerig te behandelen.
Ik ben niet bekwaam genoeg, om lessen over de kunst van oorlogen te geven; maar, al ware ik het ook, het zoude mij echter tegen staan, mij daarmede bezig te houden, alleen met het oogmerk, om deze menschen vernielende kunst te volmaken, waarvan het grootste deel, hetwelk wij derzelver regels en wetten noemen, meer tot de twaalfde eeuw behoort, dan tot die, waarin wij leven. Ik zal mij, derhalve, alleen bepalen tot eene beknopte opgave van alle wapenfeiten, waarvan ik of uitvoerder, of getuige geweest ben; en, om niets te vergeten, hetwelk tot eene regte beoordeeling der uitkomsten strekken kan, zal ik al de middelen, welke men gebezigd heeft, om tot dezelve uitslag te geraken, in het licht stellen; doch, boven alles, zal ik er mijn werk van maken, bij elke omstandigheid, bij elk voorval, alle die zedelijke opmerkingen te voegen, waartoe hetzelve kan opleiden.
Wanneer ik den lezer de lauweren der overwinning moet aanwijzen, wil ik, dat hij dezelve altijd, met bloed bezoedeld, aanschouwe, en, dat hij nooit vergete, dat eene overwinning, welke men voor het goedkoopst houdt, altijd nog te veel aan de menschheid kost; "
enz. enz., welke gevoelens in eenen held ! [52])
Het overige van den brief heeft betrekking op een voorval, hetwelk plaats had, terwijl hij over de armée van Holland het oppergebied voerde, tusschen hem en eene der achtingwaardigste vrouwen. De openbaarmaking daarvan zou voorzeker tot eere verstrekken van deze dame; ondertusschen is het genoeg, dat wij hare toestemming

[52] Cynisch bedoeld. De in de brief aangegeven opvattingen van Pichegru zouden echter zeer wel in de huidige tijd passen.

daartoe niet hebben, om daarvan af te zien. Wij hebben gemeend dezen brief aan den broeder des Generaals, den ABT PICHEGRU te moeten terugzenden.
Het is onnoodig, er hier, voor hen, die met den GENERAAL PICHEGRU geleefd hebben, en weten, dat hij zich zeer zelden van eenen Sekretaris bediende, bij te voegen, dat een vriendschappelijke brief, geschreven uit de volheid des harte, en den schoot der stille afzondering, geheel van zijne hand is.

W

Het bastion No. 2 is slechts een half-bastion; desgelijks ook No. 4. De bastions en halve-bastions waren genommerd [53]) in de vesting zelve, door middel van groote palen, midden in deze bastions geplaatst; doch, door een misverstand, (een gevolg van deze heele- en halve- bastions), hetwelk na verloop van eenigen tijd niet meer gevoeglijk konde verbeterd worden, waren de nommers I, 2, 3 en 4, in de bastions niet dezelfde, als op onze plans, en ook op de schets, welke achter dit verhaal voorkomt; te weten:

Op de schets	In de vesting
Bastion No 1 en 2	Bastion No 1
Bastion No 3	Bastion No 2
Bastion No 4	Bastion No 3
Bastion Oranje	Bastion No 4

De andere bastions hadden dezelfde nommers in alle de plans, op de schets, en in de vesting zelve.

Deze opmerking is van wezenlijk belang, indien men ooit de verschillende verhalen over deze gebeurtenis vergelijken wil; naardien het mogelijk zijn konde, dat de eene datgene van het bastion 3 verhaalde, hetwelk een ander, als in het bastion 4 gebeurd, voorstelt, terwijl echter beide datgene verhalen, hetwelk in hetzelfde bastion gebeurd is.

---

[53] De nummering van de vestingdelen is kennelijk door de Fransen zelf opgezet; in verhalen en kaarten van eerdere belegeringen worden steeds de aan de vestingsdelen toegekende namen gebruikt.

van Bergen op Zoom

E

LOWENDAL maakte hier eene zinspeling op den naam van KOE-HOORN, welken deze ingenieur droeg.

Noot: de naam wordt echter gespeld: Coehoorn.

F

Een der Fransche opper-officieren, die sedert verscheidene jaren, eenen gewigtigen post aan deze frontieren bekleedde, hield te Breda zijn verblijf. Hij verliet, op dat tijdstip, om dienst-zaken, deze stad, denkende binnen een paar dagen weder terug te zijn. Hij vertrok te paard met zijnen knecht, en liet in zijn huis, onder bewaring van eene enkele dienstmaagd, zijne reiskoets, effecten, meubelen, zilverwerk, met één woord, alles, wat hem toebehoorde; daags daaraan wordt de stad door de Franschen ontruimd, en, op dienzelfden dag, zijn huis door de Kozakken bezet; doch, vóór zij er in kwamen, was niets dan de muren overgebleven. Binnen den tijd van twee uren was alles verdwenen. Men geloofde algemeen, en hij geloofde ook zelf, gedurende verscheidene maanden, dat alles was weggestolen; terwijl slechts, integendeel al de meubelen en effecten waren weggenomen, en hier en daar geplaatst, alleen om dezelve te behouden en hem weder te geven; en wel, in dier voege, dat zijn wijn welligt de eenigste in Breda geweest is, waarvan de Kozakken niet gedronken hebben, en zijne reiskoets de eenige in de stad ware, welke, in de vijf maanden, welke de doortogt der geallieerden geduurd heeft, niet in rekwisitie is gesteld geworden. Wj zouden nog andere daadzaken kunnen aanvoeren, welke even veel eere doen aan de Hollandsche gastvrijheid; wij hebben echter aan deze de voorkeur gegeven, naardien de waarheid van dezelve ons in het bijzonder bekend is, ja! zij ons persoonlijk aangaat, en dit ons eene gelegenheid verschaft, om hier openlijk aan onze weldoeners onzen dank te betuigen.

van Bergen op Zoom

G

De officiele dagbladen meldden te dier tijd, dat het garnizoen uit 5000 man bestond! Er was ook inderdaad last gegeven, om dit getal manschappen in de vesting te werpen, waartoe het echter aan hulpmiddelen ontbroken heeft.

H

Dit is het resultaat dezer wapenschouw:

	Manschappen
Een kompagnie artillerie onder het bevel van Kapitein DENIS [54]).	79
Eene kompagnie kanonniers veteranen	50
Eene halve kompagnie mineurs onder het bevel van den Luitenant FONTAINE	42
Mariniers onder het bevel van den Kapitein CODERCQ Scheeps-luitenant	400
Een bataillon van het 12e regiment van linie, gecommandeerd door den Overste BARON	600
Een Bataillon van het 17e van linie,onder kommando van den Kapitein DELAUNE [55])	250
Een· bataillon van het 21e regiment van linie, onder kommando van den Kapitein LESPEZ [56])	74
Een bataillon van het 51e van linie, onder bevel van den bataillons-overste LOMBART	560
Zes kompagniën veteranen	300
te zamen	2555

[54] NB. Deze werd Bataillons-overste genoemd; maar hij had zijne aanstelling nog niet.

[55] De desertie was in dit bataillon zoo groot, dat er, zonder de affaire op den 8 en 9,niet een man zoude zijn overgebleven.

[56] Hij was tot bataillons-overste benoemd; doch had zijne aanstelling nog niet bekomen.

Rekent men hier bij: een twintigtal gendarmes, gekommandeerd door den Luitenant ROUET, eenige Douaniers en andere bijzondere manschappen; dan zal het getal, gelijk wij gezegd hebben, zoo omtrent 2700 man bedragen hebben.

De Kapitein BARCELLE was bijzonder belast met de verdediging van de Steenbergsche poort en de fronten aan wederzijde; de Kapitein LAMPEREUX had, op dezelfde wijze, het kommando aan de Bredasche-poort; de Kapitein DOURIN aan de Antwerpsche-poort, en de Kapitein MILLION aan de Waterpoort. De Kapitein MAUPIN, ook waarnemende den post van Adjudant der vesting, moest zich overal, waar het gevaar op het hoogst was, heen begeven; gelijk hij ook gedaan heeft [57]).

---

[57] De Antwerpsche en Bredasche poorten zijn eigenlijk meer bekend onder den naam van Wouw-poort en Bosch-poort. Wij hebben echter de eerste benamingen, in het werk zelve, behouden. Zoo wordt ook de Antwerpsche-straat, waarvan de schrijver spreekt, in de stad zelve, de Hoog-straat genoemd. Wij teekenen dit aan, om alle misvatting bij den lezer voor te komen. VERT

I

Acht of tien dagen voor den 8en Maart, was onze mobiele artillerie reserve inclusief caissons[58]), geplaatst in het groote bastion No. 3, juist een van die, waarvan zich de vijand, reeds in het begin van den aanval, meester maakte. Ons eenigzins over de bewoners der haven ongerust makende; wilden wij dezelve niet in hunne nabijheid laten. Wanneer dezelve daar gebleven ware, zou de vijand zich van dezelve hebben meester gemaakt, en wij hadden ons dan geen half uur lang kunnen verdedigen. Waarvan hangen de oorlogs-kansen vaak niet al, af!

[58] Munitiekasten of munitiewagens

van Bergen op Zoom

K

De schrijver zegt hier, doch verkeerdelijk, dat dit de dag was van de geboorte des Prinsen van Oranje, den tegenwoordigen Koning der Nederlanden, en dat de Engelschen hem de sleutels van Bergen op Zoom tot een bouquet op zijnen verjaardag beloofd hadden.
De achtste Maart was alleen merkwaardig, als de geboortedag van onzen voormaligen Erfstadhouder,Willem den V-en; en dewijl deze dag, als zoodanig, dierbare herinneringen voor de oude vrienden van het huis van Oranje opleverde, welke de bewoners van Bergen op Zoom ter medewerking met de Engelschen konden aanvuren, was dezelve niet kwalijk tot den aanval gekozen [59]). VERT

[59] In hoeverre dit sentiment een rol gespeeld heeft bij de keuze voor deze datum is niet duidelijk; veeleer zal het getij een rol gespeeld hebben. Op de bewuste datum was het springtij, dus ook extra laag water bij eb. Volle maan was op zondag 6 maart.

L

Wij volgen de orde van de aanvallen, gelijk zij werkelijk hebben plaats gehad. De kolonne, waarvan hier gesproken wordt is, in het rapport van den Generaal GRAHAM, aangeduid door No. 3, dewijl hij de orde van het plan tot den aanval, en niet van de uitvoering, volgde.

Volgens hetzelfde rapport moest de aanval niet vroeger dan te half elf uren beginnen; maar het was nog geen tien uren, toen onze buitenwachten reeds overhoop waren geworpen, en de vijand zich op de vaste-brug der vesting bevond.

Wij hebben, na den afloop van het krijgsbedrijf, door Engelsche officieren, hunne tegenspoeden hooren toeschrijven, aan de voorbarigheid, waarmede deze kolonne [60]), den aanval had begonnen, voor het bepaalde uur. Maar, dewijl deze kolonne slechts bestemd was, gelijk de Engelsche Generaal-en-chef zegt, om onze aandacht af te leiden, door eenen loozen aanval; zoo heeft dezelve, inderdaad, meer dan dit oogmerk bereikt, dewijl haar looze aanval ras in eenen wezenlijken veranderde. Van het eerste oogenblik af begaven zich de voornaamste officieren van het garnizoen daarhenen, en bragten daar alle hunne verdedigingsmiddeJen bij een. De afwending begunstigde den intogt der tweede kolonne, en was, derhalve, zoo volmaakt, als zij zoude geweest zijn, drie vierdedeel uurs later.

Onze soldaten, die de wacht niet hadden, waren reeds eenen geruimen tijd in de rust; wat de officieren aangaat, zij zouden te half

---

[60] Zeker de eerste, die den aanval aan de Steenbergsche-poort gedaan heeft. VERT.

elf niet meer dan te half tien geslapen hebben [61]): de Gouverneur had op dat tijdstip een groot gezelschap van officieren bij zich, en alle gingen, gewoonlijk, niet dan kort voor middernacht naar huis [62]).

---

[61] Tekst confom vertaling; bedoeld is dat het weinig verschil gemaakt zou hebben of de aanval om half elf ipv half tien plaats zou hebben gevonden; de officiers zochten kennelijk later hun slaapplaatsen op.

[62] Volgens de getuigenis van sommige inwoners, zoude de oorzaak der mislukking in geheel wat anders, dan in eenen te vroegen aanval moeten gezocht worden; namelijk, in het overmatig gebruik van sterken drank, hetwelk, vooral hen die zich op de haven bevonden, onbekwaam maakte, om den aanval gelukkig ten einde te brengen. Wat hiervan zij, kunnen wij met geene zekerheid bepalen; maar, indien dit waarlijk het geval geweest zij, is het te beklagen, dat eene zoo schoon aangevangene onderneming, om zulk eene verachtelijke en de Engelschen onterende oorzaak, zoo ongelukkig geëindigd is. VERT

M

Deze tweede aanval is, in het Engelsch rapport, de vierde. Het schijnt, dat de voorbarige aanval gedaan aan de Steenbergsche-poort door de eerste kolonne, deze bewoog, om ook hare beweging te verhaasten; want dezelve was reeds voor half elf, het afgesproken uur, in het kwartier der haven aangekomen. Dit was ook juist het meest geschikte uur voor deze kolonne, daardoor in haar voordeel hebbende het laag water, dat omtrent ten elf uren moest plaats hebben. Het ongemak van eenige duimen waters meer in de vaart gehad te hebben, is het eenige, hetwelk er voor de aanvallers uit eenen te vroegen aanval is voortgevloeid; naärdien zij een half uur later, voorzeker niet volmaakter zouden hebben kunnen slagen.

van Bergen op Zoom

N

Het was een grove fout, dat wij ons, gezamenlijk, aldus van het grootste gedeelte onzer reserves verwijderden. De waarheid is, dat wij daarhenen snelden, waar wij geloofden, dat het meest gevaar was, en dat wij eindigden, met een oogenblik daarna, geenen enkelen man meer te hebben, dien wij den vijand konden tegenstellen.

O

Indien de Generaal GOORE, bij de Antwerpschepoort aangekomen, in plaats van dezelve voorbij te trekken, om zich veel verder te begeven, daar met al zijn volk gebleven ware, had hij, waarschijnlijk, de ophaalbrug nedergelaten; hij had, vervolgens, komende over de vastebrug, de halve-maan, waar wij slechts eene zwakke wacht hadden, van achteren aangegrepen, de ophaalbrug van dezelve en die van den voorpost neergelaten, en had geëindigd met den Generaal GRAHAM, aan het hoofd van het overige zijner armée in de vesting binnen te laten.
Indien hij zelfs, zonder zich moeite te geven, om de poorten te openen, onze wacht, aan de Antwerpsche-poort, overvallen, van achteren ware gevolgd, was hij met dezelve op de Groote Markt gekomen, zonder dat wij ons daartegen bij gebrek aan volk, hadden kunnen verzetten. Beroofd, van het centrale punt onzer bewegingen, zoude alles geëindigd zijn met ons bij gedeelten gevangen te nemen en over den kling te jagen, in weerwil van het geroep der officieren: Franschen, geeft u over; er zal u geen leed geschieden![63])

[63] Wat een vertrouwen in de tegenstander hier doorklinkt….!

van Bergen op Zoom

P

Het ijs van deze voor-gragt was nooit gebroken geweest, naardien dit onnuttig zoude geweest zijn, dewijl men daar niets dan enkel water had.

Q

Het is Lord GRAHAM, die verzekert, dat men, tegen verwachting, het ijs gebroken vond, hetwelk de beweging van de vierde kolonne vertraagd, en hem verpligt heeft, hare rigting te veranderen. Van eenen anderen kant, werd de derde kolonne, onder het geleide van den Kapitein DE BEER, terug gehouden, ter linkerzijde van de Bredasche-poort, (welke de Engelsche Generaal de Nieuwe Poort[64]) noemt), door het opengebroken ijs; terwijl de Generaals GOORE en SKERRET, door het diep en de haven, bij laag water, waren binnen gekomen. Aldus, heeft het ijs, in geene deele, den intogt des vijands begunstigd; ofschoon het tegendeel gezegd is te Bergen op Zoom zelve, en met ernst herhaald te Antwerpen en elders, om redenen, welke te gering zijn, om hier eene plaats te vinden.

Het was, evenwel, niet onmogelijk, om over de middelgragt, in het ijs van dezelfde gragten gemaakt, te komen. Er waren slechts planken van vijftien of zestien voet noodig, om daarover heen eene brug te leggen; wij hebben zelven geloofd, dat een gedeelte van de eerste kolonne der Engelschen, op deze wijze, de gragt van het front 1-2 is overgetrokken.

Maar hetgeen beter of liever erger was, was, dat deze middelgragt, op het oogenblik van den aanval niet meer dan drie of vier voeten water had, en dezelve, bijgevolg, waadbaar was; om reden, dat men den inwoneren, die gebrek aan meel hadden, op .hun verzoek zeer onvoorzigtig, had toegestaan, zich van het water derzelfde gragten te bedienen, om eenen grooten en schoonen molen, welke midden in de stad is, en niet dan bij laag water werken kan, gaande te houden.

---

[64] Porte-Neuve

van Bergen op Zoom

R

Het Engelsche rapport schijnt den ongelukkigen uitslag der onderneming toe te schrijven aan de vertraging, veroorzaakt door deze gedwongene verandering van rigting, welke te weeg bragt, dat de vierde kolonne niet in de stad kwam, dan toen de Generaal GOORE reeds zijne beweging tot aan de Antwerpsche poort bewerkstelligd had. Maar, indien de Generaal GOORE nog niet van het bastion Oranje, en de wederzijdsche fronten meester geweest ware, zou dan de Generaal COOKE wel het geluk gehad hebben, van aan dien kant binnen te rukken, gelijk hij, zonder eenigen den minsten tegenstand te ontmoeten, gedaan heeft? Wij nemen de vrijheid, om daaraan te twijfelen. De wacht van dat punt, waarop hij is doorgedrongen; was aan veteranen toevertrouwd, die, ongeacht het ongeluk, dat hen trof, niet de minst in den oorlog geoefende troepen van de bezetting waren; het is waarschijnlijk, dat, indien zij niet te voren in de flank waren aangegrepen geweest door den Generaal GOORE, zij eene beladdering zoude belet hebben, op een punt, met metselwerk bekleed, en bedekt met kanonstukken, welke alle met schroot geladen waren; ja ! dat zij den Generaal COOKE het lot van de eerste kolonne aan de Steenbergsche-poort, en dat van de derde, aan de Bredasche-poort, zouden hebben doen ondergaan.

van Bergen op Zoom

T

Het was een verschrikkelijk schouwspel, den staat te zien, waarin de gevangenen verkeerden. De meesten waren met bloed bedekt, en allen tot aan de schouderen met slijk bemorscht. Sommigen braken hunne degens; anderen trokken zich de haren uit het hoofd. Neen! zeide de eene groote menigte officieren, de jaarboeken der Engelsche geschiedenis leveren geen voorbeeld op van zulk eenen rampspoed!.

S

Lord GRAHAM zegt in zijn rapport dat die zelfde troepen, (de Engelsche gardes), veel geleden hebben, gedurende den nacht, door het vuur uit de huizen. Wij hebben, in den nacht, niet één geweerschot uit de huizen gedaan, en wel om deze eenvoudige reden, dat wij in geen derzelve zijn ingegaan, hetwelk juist onze sterkte heeft uitgemaakt. Het is echter niet minder waar, dat de Engelsche gardes, midden in den nacht, voor vuur uit de huizen hebben kunnen nemen, hetgene van de wallen, (zoo als van het front 12 -13 en van achteren de huizen van de regterzijde der haven), voor het aanbreken van den dag, op dezelve gerigt was.

U

Vrezende, eenigen tijd daarna, voor eene nieuwe onderneming van den kant der Hollandsche armée, en opdat deze koepel, van waar zoo velen der onzen of gedood of gekwetst waren geworden, niet meer tot het zelfde einde zoude kunnen gebruikt worden, deden wij denzelve ondermijnen, en, onder het gejuich der bezetting, in de lucht springen.

V

Dit verhaal is uitvoerig genoeg, om geoefende krijgslieden in staat te stellen tot eene regte beoordeeling van de oorzaken, welke zulk eene uitkomst hebben daargesteld. Zij zullen bemerken, dat er nooit meer voorzorgen genomen zijn, om eene verrassing voor te komen, en dat, intusschen, nooit eenige verrassing volkomener geweest is; dat de tegenspoed der Engelschen, niet daaraan is te wijten, dat eene enkele kolonne een half uur te vroeg den aanval gedaan heeft, naardien deze een looze aanval wezen moest, die in eene wezenlijke veranderd, eene groote afwending heeft gemaakt; ook niet daaraan, dat eene andere kolonne een half uur te laat den aanval gedaan heeft, dewijl het toch hoofdzaak was, om in de Stad te komen, en dit oogmerk, wezenlijk, is bereikt geworden, zonder tegenstand : maar, zij zullen ontdekken dat de Engelschen zouden geslaagd zijn, indien de Generaals GOORE en SKERRET zich niet, bij hunne aankomst op de haven, hadden gescheiden, en de Generaal GOORE, vervolgens, eene andere rigting genomen had. Naar ons oordeel, waren het nog veel gewigtiger fouten: dat zij, op het berigt van sommige burgers, de zwakheid hunner vijanden verachtten, tot zoo verre zelfs, dat men geene voorzorg nam, in geval van eenen krachtigen tegenstand van hunne zijde; dat zij reeds, omdat zij in de stad waren gekomen, aan eene volkomene overwinning geloofden, toen er, wezenlijk, nog niets, beslist was; dat zij, van hunne komst in de vesting af, toelieten, dat hunne soldaten, in groot getal, en ook sommige officieren, zich in de huizen begaven, om daar geheel iets anders te doen, dan te vechten [65]), terwijl ondertusschen hunne

[65] Dit schijnt het gezegde omtrent het zich te buiten gaan der Engelschen in den drank te bevestigen. VERT.

spitsbroeders blood stonden, in de straten, en op en buiten de wallen, voor ons musket- en schrootvuur. Het is waar; de Engelschen, die in de huizen waren, hebben aan verscheidene gevechten deel genomen, door ons uit de vensters te beschieten; maar een musket-vuur van dien aard, goed bij eene vereenigde verdediging, dient nergens toe in eenen aanval;· want het was, in het eerste oogenblik, hunne zaak aan te vallen, en niet zlch te verdedigen, Het is, zonder twijfel, onmogelijk, meer vuur of meer eenstemmigheid aan den dag te leggen, dan de Engelschen, in hunne eerst aanvallen ontwikkelden, noch, vervolgens, meer hardnekkigheid in hunne verdediging; maar het was alles zonder eenheid; dewijl zij in tweeën gescheiden waren door de haven en de kaden, bestreken door ons geschut; aan de Gevangenpoort geplaatst; In zulk eene enkel verdedigende stelling, moesten zij noodwendig te kort schieten tegen eenen vereenigden aanval, welke eene grootere magt tegen hunnen linkervleugel, (aan onzen regtervleugel namelijk) vereenigde, om vervolgens hunnen regtervleugel om te trekken en in te sluiten, en welke, aldus, om hen bij gedeelten te slaan, sterkte tegen zwakheid overstelde waarin de geheele kunst van oorlogen bestaat.
Wat hen betreft, die, (het waren voornamelijk Schotten), aangegrepen door het kruisvuur der vesting en Waterschans, ter zijde, wegens het hoogewater, niet konden ontsnappen; zij ondergingen eene van die zeldzame ongevallen, welke het menschelijke doorzigt niet konde voorzien, en van welke de moed dergenen, die er de slachtoffers van geweest zijn, de uitwerking niet konde beletten.

De fouten van onze zijde waren, vooral in het begin, niet minder talrijk, en sommige zelfs misdadig; zoo als, bij voorbeeld, de lafhartigheid of de verraderij dergenen, die de wacht op het schip hielden, hetwelk aan den ingang van de vaart lag; maar de tegenwoordigheid van geest des dapperen Gouverneurs en der hoofden der krijgsbezetting; het vertrouwen en de overeenstemming, welke er onder hen heerschten; de volmaakte kennis, welke wij van alle plaatselijke omstandigheden hadden; de meerderheid, welke ons eene groote menigte grof geschut, gedekt door de borstweringen van de wallen, gaf, in de aanvallen naar buiten, en dezulke, welke naar de vlakte geschiedden, en die, welke ons ligt geschut, in de aanvallen binnen de vesting, verschafte; eindelijk het voornemen, om op onze beurt aanvallenderwijze te werk te gaan, de overeenstemming, welke er heerschte in de vereeniging onzer middelen van aanval op een punt, en de eenstemmigheid, welke dezen beslissenden maatregel bestuurde, hebben alle de fouten, die er hier en daar plaats hadden, hersteld, en bewezen, dat er in eene vesting weinig moeijelijke stellingen zijn, waaruit men zich niet met voordeel redden kan, wanneer koelbloedigheid en doorzigt met den vasten wil, om te sterven of te overwinnen, vereenigd zijn.